

Яворова скринька

Українські народні казки

Київ · 2007

Українська
казка
казка.in.ua

ДОЛЯ
Всеукраїнська
громадська організація

©2007 Тарас Капушак, впорядкування, художнє оформлення
<http://www.kazka.in.ua> info@kazka.in.ua
<http://www.dolya.org.ua> info@dolya.org.ua

Зміст

1	Два брати	7
2	Як дівоче кохання врятувало залятого королевича-машкару	11
3	Чарівна палиця	15
4	Іван Голик і його брат	17
5	Два з торби	29
6	Карликова пищалка	35
7	Казка про Пливунчика	43
8	Сніжниця	53
9	Рукавичка з блохи	55
10	Казка про Бову Королевича	59
11	Казка про чемного кушніра	71
12	Про братика-баранця	73
13	Брати-близнюки Іван і Олекса	77
14	Кума Смерть	85
15	Наполеглива жінка	89
16	Про бідного парубка і Марка багатого	93
17	Про вдовиного сина Матусю, що став царем	97

18 Бідний вовк	103
19 Казка про чарівну пташку	107
20 Невдячні сини	111
21 Козак Мамарига	115
22 Про скупого чоловіка	127
23 Котофей і пан Печерецький	131
24 Семиліточка	137
25 Що пан, що прикажчик — все одно	141
26 Чарівні зернятка	145
27 Про правду і кривду	149
28 Золотий черевичок	155
29 Про дурня	161
30 Свинячий кожушок	165
31 Казка про липку і зажерливу бабу	169
32 Казка про Іллю Муромця і Солов'я-розбійника	171
33 Про хлопця, що не знав боятися	177
34 Летючий корабель	179
35 Як у царя роги вирости	187
36 Багач-ненажера	193
37 Казка про німу царівну	195
38 Як залізний вовк королевича з королівною одружив	201
39 Як чоловік і ведмідь газдували	207
40 Як лисичка Івана-баштанника зробила царевичем	213

41 Як владика пас гуцулових свиней	217
42 Дідова дочка й бабина дочка	219
43 Золотий птах і морська царівна	227

Два брати

Казка мовиться про двох братів. Старшого звали Василем, а молодшого — Михайлом. Старший брат дуже був заможний, жив у великих достатках. Молодший — навпаки. У молодшого брата і дітей ціла купа була і бідність велика.

Ходив молодший брат по різних заробітках і ледве міг з дня на день діточок прогодувати.

Хоч брати жили зовсім недалеко один від одного, та зв'язку між ними майже ніякого не було.

«А що мені йти до бідняка? Він ледве сам живе, не то, щоб мене пригощав»,— думав багатий брат.

«А що мені йти до багача, коли він такий скупий, як нещастя?» — думав не раз бідний брат.

— То така скупа душа, що противно й згадувати,— говорили в селі про старшого брата.

Була тверда зима.

Літом ще як-так минав день. А зимою — то вже зовсім погано жилося у бідного брата. Біда була не тільки з харчуванням, але й холод мучив сім'ю.

Одного дня зібрався молодший брат і пішов з санчатами у ліс.

«Приволочу хоч трохи хмизу, щоб було чим хату розігріти, а то дівора зовсім перестине»,— думав по дорозі Михайло.

Наволочив повні санчата сухого ріпца і рушив додому. Аж тут бачить — у одному невеликому зворі сидять якісь люди і гріються біля вогнища.

«Що це за люди? — думав собі Михайло.— Піду я до них та хоч трохи зігріюся, а то вже зовсім перемерз».

Підійшов, поздоровкався.

— А що ти, чоловіче добрий, сюди заблукав? Що тобі треба? — озвався один, що здавався нібито старшим.

Тут Михайло розповів про свою біду, про своє горе. Поскаржився, як йому важко живеться. Нема за що діточок приодягти, дров купити. Діти мерзнуть голі, голодні...

— Оце дійсно біда, чоловіче добрий, що тобі так важко живеться,— озвався незнайомиць.— Бачу я твою щирість і добросердечність, тож при-

неси з дому відро, чи якусь іншу посудину та набери собі цього вугілля, то хоч хату нагрієш.

— Що ж! Нехай буде! — погодився Михайло і побіг додому за відром. «Дивні це люди,— думав по дорозі Михайло.— Це напевно якісь мандрівники або опришки».

Прибіг додому, найшов якесь старе, полатане відро і гайда знову у ліс. Підходить до вогнища, а тут замість дванадцять чоловік уже тільки один сидить. Узяв цей незнайомець якусь лопатку і наклав Михайлові у відро повно розжареного вугілля.

— Неси, неборе, та хоч хату нагрієш,— сказав прощаючись незнайомець і зник.

Рушив Михайло додому. Одною рукою тягнув санчата, а в другій ніс відро.

— Що це ти за вугілля приніс? — питає жінка, дивлячись у відро. — Воно зовсім студене, а так блищить.

Подивився і Михайло та очам своїм не вірив. Ото не вугілля, а чисте золото.

Було вже тепер у Михайла з чого дітей годувати та одягати. Побудував собі хату нову, купив корову, поле. Завів господарство і жив собі мирно, спокійно.

— Тут щось не те,— почав завидувати старший брат.— Як це може бути,— говорив він,— що Михайло усе такий був бідний, а тепер раптом перейшов на таке багатство.— І почав він ходити до брата і випитувати, звідки у нього багатство, від чого він так швидко збагатів. Доти ходив і надоїдав, що Михайло одного разу за своєю щирістю і добротою розповів йому усе, як було.

«Дуже добре, що я довідався від брата про те вугілля. Піду і я у ліс. Та я візьму велике відро, щоб чим побільше принести додому з того вугілля»,— тішився в душі зажерливий і зависливий брат.

Надворі тріщав мороз.

Переодягнувся багатий брат у старе порване лахміття, обув на ноги латані постолі, узяв санчата і відро в руки та щодуху побіг у ліс.

Назбирав на швидку руку повні санчата хмизу і рушив шукати по зворах вогнище і незнайомців, щоб попросити від них вугілля. Шукати довелось недовго, бо в одному зворі він дійсно натрапив на вогнище, навколо якого сиділо дванадцять мужчин і грілися. «Оце мені й треба»,— подумав собі ненажерливий брат. Підійшов до вогнища, поздоровкався.

— Хто ти такий? Що тобі треба? — запитав сердито один, що здавався нібито старшим.

Тут багатий брат почав скаржитись, як йому важко живеться, що у нього десять малих діточок і всі вони голі й голодні і мерзнуть від холоду.

— Що ж! Якщо в тебе у хаті холодно і діточки мерзнуть, то бери собі у відро вугілля і неси,— озвався сердито незнайомиць.

Тут багатий брат набрав повне відро вугілля, щиренько подякував і бігом додому.

Та тільки що встиг занести відро до хати, як тут знялося величезне полум'я. І хата, і що в хаті було — все згоріло. Пішли у дим і всі зерно-сховища та будівлі, що були біля хати.

— Оце за те, що він такий був скупий і ненажера і висміював бідного чоловіка,— говорили про нього в селі.— Тепер нехай знає, що то значить, коли чоловік бідний.

Як дівоче кохання врятувало заклятого королевича-машкару

Був то собі пан. І мав дві дочки, а жінка його вмерла. І мав три села. А ті дочки — одна була, молодша, дуже добра і ладна, а старша була недобра для батька. Але він думає собі: «Треба-то свій маєток продати та й займатися купечеством». Він так і зробив: продав весь маєток, лишив собі дім. І бере всі ті гроші, прощається зі своїми дочками і їде в чужий край за товарами. Він мав там бути три роки. Молодша ж дочка повідає до батька:

— Дай боже, щоб щасливі повернули.— І дуже жалує за батьком: так далеко їде в чужі сторони.

А старша повідає до батька:

— Їдьте ж ви, тату, і привезіть мені таких речей, щоб ніде в нашім краю таких не було. А як не привезете, то й самі не приїжджайте!

Поїхав батько. Нема рік, нема другий. Так та молодша дуже за батьком жалує, плаче. А старша повідає:

— О! Не знати чого би я плакала! Мені батько як не привезе того, що казала, то й бачити його не хочу!

Перейшло на третій рік. Накупив батько різних товарів і вже їхав до свого краю. Переправлявся через море, та й все те потопилось, тільки що він вирятувався.. Добився в свій край, і такий вже бідний, що вже за прошенням хлібом їде додому. Іде він, може, рік, і вже недалеко свого дому. І думає собі: «Отак їду і не несу жодного гостинця!» Але їде через місто, дивиться: палац такий химерний, що відколи жив, то ще такого ніде не бачив. Але обмурований довкола високо, тільки через браму видно йому, що є коло палацу город. І такі квіти в тім городі прекрасні, що в цілім світі таких не бачив. І думає собі, яким би способом він тих квітів вирвав для своєї дочки молодшої. І якось він помаленьку всунувся в той город. Оглядається скрізь довкола себе, чи не видно де кого. Тільки вирвав, може, чотири квітки — висувається з-за клумби якась машкара і повідає до нього:

— А ти чого сюди заліз?

Він злякався дуже. Дивиться, що по-панськи вбраний і по-християнськи говорить, а на обличчя не знати що: якась біда! Заріс якоюсь шкорупою, волохатий... І так злякався, що вже стоїть так, як мертвий.

І питається його тая машкара:

— Що ти за один?

Він відповідає:

— Я,— каже,— мав три села. Жінка моя померла, а я її села продав, думав, що зароблю більше. Накупив у чужих сторонах багато товару і як переправлявся через море, то все потопилося, тільки сам врятувався. І таким лишився бідним, що за прошенням хлібом їду додому. Але маю дві дочки вдома, і дуже мені жаль, що не маю жодного гостинця для них. Не так мені жаль за старшою, як молодшої мені жаль. Хотів для неї хоч квіток занести.

Але тая машкара повідає:

— Ну, що ж тепер буде? Я тебе страчу!

Той проситься, а машкара повідає до нього:

— Я тебе пушу, але як привезеш мені свою молодшу дочку. А як не привезеш, то я тебе і там знайду.

Так той собі подумав: «Що бог дасть, то дасть! Треба привезти». Зажурився і повідає:

— Привезу!

Так зараз десь взялася підвода. Дає йому та машкара квіти і повідає:

— Пам'ятай, щоб мені привіз!

Так той їде, приїжджає додому. І ті дочки повибігали. І тільки-но він скочив з підводи — та й не знати де поділася. Та й нема нічого, тільки ті квіти. Вітаються дочки з ним. Дає він молодшій квіти. Так вона втішилася батьком! Цілує його, а старша свариться, чому він їй не привіз то, чого вона хотіла. Так батько оповідає своє нещастя, що все потопилося.

А молодша повідає:

— Та що ж робити? Так богу подобалося. Добре, що самі здорові повернулися.

Минув день, другий, на третій день батько повідає молодшій дочці:

— Щоб ти, дочко, знала, який я клопіт мав за ті квіти, що тобі привіз! За них мене якась машкара хотіла згубити.

Вона питається:

— Яким способом?

Батько їй розповідає:

— Вліз до городу, хотів тобі тих квіток вирвати. Дивлюся: нема нікого. І тільки-но вирвав зо три квітки, висунулася до мене якась машкара і хотіла вже мене згубити. Але випросився. І казала мені так, що «як при-

везеш мені свою молодшу дочку, то тебе пушу». І я казав, що привезу. А як не привезу тебе, то казала тая машкара, що мене і тут знайде.

А дочка повідає:

— Волю я гинути! Поїду для того, щоб ви жили, бо мені жаль вас. А може, мені господь дасть, що я не згину.

І бере батько і везе її. Привозить до того палацу, приходять з нею на те місце. Дивиться: іде машкара і питається:

— А що? Привіз дочку?

Батько повідає:

— Привіз!

І бере та машкара панну за руку і веде до палацу. Кличе і того пана. Приводить їх; там є що їсти-пити на столі. Нема нікого. Просить їх машкара сідати, приймає їх. Все є, чого тільки душа запрагне, але не видно нікого, щоб хто носив ту їжу. Вже вони наїлися, напилися, і повідає та машкара до пана:

— Їдь же ти додому, а дочку я вже не пушу!

Так той пан боїться йому що казати і не знає, що то такого. І та панна не знає, що воно за біда. Та й вже батько їде, а вона лишається.

Машкара з нею скрізь ходить по городі. Мало до неї говорить, вона боїться. Прийде ніч — приходять вони до покою; постелено, вечеря стоїть. Повечеряли вони тільки обоє: не видно нікого. Ідуть спати. Лягає вона. Тая машкара вкладеться її в ногах — так вона боїться. Прийде ранок — налагоджено вже вмиватися і вбрання налагоджене. Повстають вони, вмиється вона. Сукнів досить є, яких лише схоче. Поки вона вбирається, вже чай готовий — і вони наїдяться, нап'ються і все ідуть собі в той город. Нічого не роблять, тільки ходять собі. Вже вона призвичаїлася до тої машкари і вже не боїться. І вже вона ходила кілька день по тім городі. Але одного разу пішла та машкара в город, а вона лишилася під палацом. Сіла собі і задумалася, жаль їй за батьком, і зачала плакати. Приходить та машкара:

— А ти чого,— каже,— плачеш?

А вона повідає:

— Як мені не плакати? Жаль мені за батьком, що вже давно бачила і що тепер бідний.

Повідає машкара:

— Цить! Не плач! Я тебе пушу до батька, але щоб приїхала!

Пішла та машкара до покою, виносить грошей, дає тій панні і повідає до неї:

— Їдь і пам'ятай, щоб за три дні приїхала назад до мене!

Десь зараз взявся віз, заїздить перед ганок. Сідає вона і їде до батька.

Приїжджає додому. Батько вибіг до неї: так втішився, що вона приїхала. Але тільки висіла з того воза, та й не знати де подівся той. Вона так тішиться батьком, що здорового застала. Дає йому ті гроші і повідає:

— Казав, щоб знов приїхати.

А не знають ні вона, ні батько, що то такого. А то був королевич заклятий: мати його заклала так, що як його хто покохає з дівчат в тій машкарі, то тая машкара зсунеться з нього, а як не покохає, то буде все на ньому.

Але тая панна забавилася більше, як він їй казав. Вже той термін перейшов. Нема тої панни один день, нема другий день. Та машкара плаче за тою панною: думає собі, що вже вона не приїде. Вже і тій панні вкучило у батька. Вона призвичаїлася до тої машкари. їде вона. Але в тім городі був став. І вже та машкара стала собі над тим ставом, і вже хоче топитися.

Панна приїжджає. Приходить до палацу — нема! Вибігла на двір — нема! Побігла в те місце, де вони все ходили, — нема й там. І зробилося їй дуже прикро, так що аж зачала плакати. І зачала кликати:

— Ах, машкара моя кохана! Де ж ти поділася?

І вже біжить в друге місце. Дивиться: стоїть над ставом заплаканий. Вона дуже втішилася. Прибігає до тої машкари, запала за голову і поцілувала: жаль їй зробилося, що то він заплаканий. І як вона поцілувала, то й та шкорупа з нього зсунулась. І він такий гарний мужчина зробився, як мальований. І повідає:

— Тільки я мав покутувати!— І повідає до тої панни: — Вже ж я тебе не пушу!

Бере її за руку і веде до покою. Приходять до покою. Де взялися слуги, вже вони бачать людей. Приходить мати того королевича, тішиться. І той королевич з тою панною оженився, взяв її батька і сестру, і королювали до смерті.

Чарівна палиця

Жили собі дід та баба. Жили бідно. Мали корівку, а кормити її було нічим. Та й на пашу ні дід, ні баба не в змозі були водити, бо були дуже старі.

Привів дід корову на ярмарок. Ходять навколо корови купці, заглядають їй в зуби. Бачать — корівка хоч і невелика, та здорова. Сторгувалися з дідом, і дід корову продав. Купив собі палицю, щоб було на що спиратися, пляшку горілки й ковбаси, а на решту з горя добре випив.

Пізно ввечері дід приплівся додому. Став на дверях п'яний-преп'яний, ледве на ногах тримається й сміється. Побачила стара старого й почала сварити:

— А щоб тебе нечиста сила забрала і в сині скали занесла! Щоб ти на гладкій дорозі ноги поламав! Ану, давай гроші!

— Немає грошей,— відповідає дід.— Корову вовки з'їли!

— Щоб я тебе в своїй хаті більше не виділа! Забирайся, бо кості поламаю!

І пішов дід по світу. Прийшов до річки, добро своє по кущах розклав. Під один куш — горілку, під другий — ковбасу. Сів та й журиться.

В цей час один пан з панею на прогулянку вийшли. Підійшли до діда:

— Звідки, діду, в тебе оця палиця? — Купив.

— Продай її мені.

— Не продам, бо палиця — чарівна!

— Яка палиця?

— Кажу вам, що чарівна!

Захотів пан переконатися, як то чарує та палиця.

— Ану, покажи, діду, які чудеса твоя палиця виробляє.

Кинув дід палицю в куш, під яким заховав ковбасу.

Пішов за нею, витяг з-під куща не тільки палицю, але й ковбасу. Здивувався пан та й каже:

— Закуска є, тепер коли б ще й випивка знайшлася. Кинув дід вдруге палицю під інший куш.

— Ану, паночку, ідіть до того куща, принесіть палицю.

Побіг пан до куща, шукає палицю й знаходить там пляшку горілки. Приніс горілку до діда й ніяк не може надивуватися, що воно за диво.

— Скільки просите, діду, за свою палицю?

— Та коли вже так, паночку, просите, доведеться продати. Платіть шапку грошей!

Побігла пані за грошима. Принесла шапку грошей, висипала дідові. Взяв пан палицю — й швидше додому, щоб, бува, дід не передумав.

Повернувся дід додому з грішми. Помирився з бабою й живуть спокійно.

Другого дня пішов пан в ліс кидати палицю. Кидав, кидав, та все даремно. Зрозумів пан, що дід обманув його, та пізно було.

Іван Голик і його брат

Десь-не-десь, в тридесятому царстві, в іншій державі жив цар з царицею чи князь із княгинею, і було в них два сини. От князь і каже своїм синам:
— Ходімо зі мною до моря, послухаєм, як морські люди пісні співатимуть.

От вони і пішли. Ідуть гаєм. Князь і захотів вивідать у своїх синів правди: котрий з них на відшибі буде, а котрий на його царстві хазяйнуватиме. Ідуть гаєм, коли ж стоїть три дуби. Князь глянув та й питає свого старшого сина:

— Сину мій любий, що б із цих трьох дубів було?

— А що ж,— каже,— батечку? Була б із них добра комора, а якби попилять, то гарні дошки були б.

— Ну,— каже,— синку, ти будеш хороший хазяїн. Тоді питає й меншого:

— Ну, а ти, синку, що б із цих дубів зробив?

Він і каже:

— Батьку мій любий! Коли б мені була воля та сила, я б третього дуба зрубав та переклав на ті два, та скільки є князів і панів, я б їх усіх вивішав.

Князь почухав голову і замовк.

От прийшли до моря, стали усі глядіть, як риба грає, а князь узяв та меншого сина й пхнув у море:

— Пропадай же,— каже,— лучче сам, ледащо!

Тільки що батько сина у море пхнув, його кит-риба зараз і вхопила. Він у ній і ходить. Давай та риба хапати вози з волами і кіньми. Ходить він у рибі, перешукує, що у возах, тим і харчується. Та якось і знайшов у одному возі люльку, тютюн і кресало. Узяв, у люльку тютюну наклав, викресав вогню і давай курить. Одну люльку викурив, наклав другу — викурив, наклав і третю — викурив. От та риба од диму і впилась, приплила до берега і заснула. А по березі ходили мисливці. Ходили-ходили, а один побачив та й каже:

— Отже, братця, по гаях скільки ходили, та нічого не знайшли. Чи ви бачите, он яка риба коло берега лежить? Давайте її стрілять!

От стріляли її, стріляли, потім познаходили сокири і давай її рубать. Рубали-рубали, коли ж чують — кричить у ній усередині:

— Ей, братця, рубайте рибу, та не зарубайте православної душі.

Вони з ляку як кинуться і повтікали. От він у дірку виліз, що мисливці прорубали, вийшов на берег та й сидить. Сидить собі голий — бо на ньому що було убрання, погнило уже, може, він цілий рік був у рибі,— і думає собі: «Як мені тепер у світі жити?»

А його старший брат зробивсь уже сам великим паном. Батько вмер, так він і zostавсь хазяїном на всій державі. Позбирались судді, сенатори, присудили йому жениться, тому молодому князеві, і їде він шукать собі дружби, а за ним великий поїзд. Їде, коли ж сидить голий чоловік. От і посидає він слугу:

— Піди спитай, що то за чоловік? Той приходить:

— Здоров!

— Здрастуй!

— Що,— каже,— ти таке?

— Я,— каже,— Іван Голик. А ви хто такі?

— Ми з такої й такої землі, їдемо шукати своєму князеві дружби.

— Піди ж ти скажи своєму князеві, що їде він свататися, да без мене не посватається.

Той вернувся до князя — так і так. Князь наказав слугам дати йому сорочку, штани, все, що треба. Той у воду вскочив, обполоскався, убравсь. Привели його до князя; він і каже князеві:

— Уже ж коли мене взяли з собою, так усі мене й слухайте. Будете слухать, то будем на Русі, а не будете — пропадемо всі.

Князь сказав «добре» і звелів усім його слухать. Їдуть собі, коли це — мишаче військо. Князь хотів так по мишах і йти, а Іван Голик:

— Ні,— каже,— підождіть, дайте мишам дорогу, щоб не зайняли ні однієї миші й шерстинкою.

Тут усі набік звернули. Задня миша обернулась та й каже:

— Ну, спасибі тобі, Іване Голику, не дав ти моєму війську пропасти, не дам і я твоєму.

Їдуть далі, коли це їде комар із своїм військом, що не можна й очима глянуть. Налітає комарський дивізійний генерал:

— Ей, Іване Голику, дай моєму війську крові напитися! Як даси, то ми тобі у великій пригоді станемо: а не даси, так не будеш на Русі.

Він зараз сорочку з себе спустив і велів себе зв'язать, щоб не вбить ні одного комара. Комарі нассались і полетіли.

Їдуть понад берегом, коли чоловік піймав дві щуки в морі. Іван Голик і каже князеві:

— Купим оті дві щуки в чоловіка та пустим у море назад.

— Нащо?

— Не питай нащо, а купим.

Купили ті щуки і назад у море пустили. Вони обернулись і кажуть:

— Спасибі тобі, Іване Голику, що не дав нам пропасти. Ми тобі у великій пригоді станемо.

І не так-то хутко діється, як швидко в казці кажеться. Ідуть вони там, може, тиждень, чи що, приїжджають на іншу землю, на тридцять царство, в інше государство. А в тому царстві царював змії. Будинки видно великі, а двір кругом обставлений залізними палями, і на кожній палі усе понастромлювані різного війська голови, а коло самих воріт на дванадцяти палях нема голів. Стали вони доходити, стала князеві туга до серця приступать, і каже князь:

— А на ці палі, Іване Голику, чи не доведеться наші голови настромлювать?..

— Побачимо! — каже.

Приїхали туди, коли ж змії зустрів їх, наче й добрий; прийняв за гостей; звелів увесь поїзд нагодувать, а князя узяв з собою і повів у будинок. Ну, там собі п'ють-гуляють, хороші мислі мають. І в того змія є дванадцять дочок як одна. І вивів їх змії до князя, і розказав, котра старша, а котра підстарша, і до послідньої. Так сама менша більше всіх князеві під норов пішла. Гуляли вони до вечора. Увечері давай прощатися, йти спать. От змії князеві й каже:

— Ну, котра дочка краща? Князь і каже:

— Менша мені найкраща, меншу буду сватать. Змії каже:

— Добре, тільки я дочки не оддам, поки не зробиш усього того, що я тобі буду наказувать. Поробиш усе, так оддам за тебе дочку, а не поробиш, так загубиш свою голову і поїзд твій тут увесь поляже.— І наказує йому: — У мене є на току триста скирд усякого хліба. Щоб він до світа був увесь перемолочений і щоб було так: солома до соломи, полова до полови, зерно до зерна.

От князь іде до свого поїзду почивать та й плаче. А Іван Голик побачив, що він плаче, та й пита:

— Чого ти, князю, плачеш?

— Як же мені не плакать? Оце і те загадав мені змії.

— Не плач,— каже,— князю, лягай спать, до світу все буде зроблене.

Як вийде Іван Голик на двір, як свисне на мишей! Де ті миші понабирались і кажуть:

— Нащо ти нас, Іване Голику, кличеш?

— Як мені не кликать вас? Загадав змії, що усі скирти, що в нього на току, до світу перемолотить і щоб солома до соломи, полова до полови, зерно до зерна було.

Як запищать тії миші, як шатнулись на тік! Зібралось їх стільки, що й ступить ніде. Як узялися робити — іще і на світ не поблагословилося, а вони вже й кінчили. Пішли, Івана Голика збудили. Той прийшов — скирти як стояли, так і стоять, полова осібно лежить, а зерно теж осібно. Іван Голик і просить їх, щоб подивились, чи нема іще в якому колоску зерна. Вони як шатнулись, так ні однієї миші і не побачиш у соломі. Повилазили й кажуть:

— Ні, нема ніде, не бійся, ніхто не знайде ні зернини. Ну, тепер же ми тобі, Іване Голику, одслужили. Прощай!

Він став і стереже, щоб іще хто шкоди не наробив.

Коли це князь іде шукать його. Найшов, дивується, що так зроблено усе, як змії казав; дякує Івану Голику і пішов до змія. І приходить удвох із змієм. І дивується сам змії. І покликав дочок, щоб пошукали у соломі зерна чи не відірваний де колосок. От дочки шукали-шукали — нема. І каже змії:

— Ну, добре, ходім; до вечора будем і гулять, а увечері знов роботу загадаю на завтра.

От догуляли до вечора, він і загадує:

— Сьогодні вранці менша дочка моя у морі купалась і впустила перстень у воду, шукала-шукала — не знайшла. Як знайдеш завтра та прине-сеш, поки сідять обідать, так будеш живий, а не знайдеш, так тут вам і кінець.

Князь іде до своїх та й плаче. Іван Голик побачив його й питає:

— А чого, князю, плачеш?

— От така й така,— каже,— напасть. Іван Голик і говорить:

— Бреше змії: він сам у дочки перстень узяв і сьогодні рано понад морем літав і перстень укинув. Лягай спать. Я завтра піду до моря, може, й дістану.

Назавтра вранці приходить Іван Голик до моря, як крикне богатырським голосом, молодецьким посвистом, так усе море й забушувало. Тії дві шуки приплили до берега і кажуть:

— Нащо ти нас, Іване Голику, кличеш?

— Як мені вас не кликати? Змії сьогодні рано понад морем літав і вкинув перстень. Шукайте всюди. Як знайдете, так буду я живий, а не знайдете, так змії згубить мене зі світу.

Вони й поплили, і де вже не виплавали по морю, де вже не шукали. Нема! Поплили до своєї матері і кажуть, що отаке і таке горе. Мати й каже їм:

— Перстень той у мене. Жаль мені його, а вас іще більше.— Та й викинула з себе перстень.

Вони приплили до Івана Голика і кажуть:

— От же тобі й наша одслуга. Насилу знайшли.

Іван Голик тим двом шукам подякував і пішов. Приходить, аж князь знов плаче, бо змії аж двічі присилав за ним, а персня нема. Як побачив Івана Голика, так і підскачів.

— А що, перстень є?

— Є,— каже.— Отже, змії і сам іде.

— Нехай тепер іде!

Змії на поріг, а князь і собі, і вдарились лобами. Змії сердитий.

— А що, перстень є?

— От він! Тільки не віддам тобі, а віддам тому, у кого ти взяв. Змії осміхнувся і каже:

— Добре! Ходім же обідать, бо в мене є гості і давно тебе дожидаємось.

Пішли. Князь входить у будинок, коли зміїв сидить одинадцять. Він давай із ними здоровкаться. Тоді підійшов до дочок, вийняв перстень і каже:

— Котрої перстень? Менша почервоніла і каже:

— Мій.

— Коли твій, так візьми, бо я все море вибродив, його шукаючи.

Всі засміялись, а менша подякувала.

І пішли усі обідать. За обідом, при гостях, змії і каже:

— Ну, князь, пообідавши, спочинем, а тоді приходь. У мене є лук у сто пуд. Як вистрілиш при всіх оцих гостях, так оддам дочку.

Пообідавши, пішли усі відпочивать, а князь скоріше до Івана Голика і говорить йому:

— Отепер пропали: така й така річ!

— Дурниця! — каже Іван Голик.— Як принесуть той лук, так ти подивись на його і скажи змію, що я цим луком не хочу соромиться і що в мене кожний слуга із нього вистрілить, та звели мене покликать. Я вистрілю так, що вже більше нікому не загадають стрілять.

Князь, поговоривши з ним, пішов до змія. У будинках із дочками й гуляє. Коли це — не скоро — змії виходить із гістьми, і за ним несуть лук. Князь як глянув — і злякався. Винесли той лук надвір, і всі повиходили. Князь кругом лука обійшов та й каже:

— Я цим луком не хочу й соромиться, а покличу кого-небудь із своїх слуг, то кожний з нього вистрілить.

Тут змії один на одного зглянулись і кажуть:

— Ану-ну, нехай спробує. Князь і закричав:

— Пошліть мені Івана Голика! Той приходить. Князь і каже:

— Візьми оцей лук та вистріли.

Іван Голик лук підняв, стрілу заклав, як вистрілив, так шматок у двадцять пуд і одломивсь од лука.

Князь тоді, стоячи, й каже:

— От бачите? Якби оце я вистрілив, так ви б мене й осоромили.

Іван Голик тоді пішов до своїх, застромивши шматок лука за халяву, а князь із зміївнами у будинок. Змії ж zostались надворі і все радились, що б йому ще загадать зробити. Порадились і пішли в будинок. Змій, увійшовши, щось шепнув меншій дочці на вухо. Вона пішла, а він за нею. Там довго говорили, потім виходять, змії і каже:

— Сьогодні вже нерано; нехай завтра вранці. У мене є кінь за двадцятьма дверима, то як поїздиш на ньому, так віддам дочку.

От погуляли до вечора, порозходились спать; князь приходить і розкажує Голику. Той, вислухавши, й каже князеві:

— А ти думаєш, нащо я взяв той шматок лука? Я вже знав, що то буде. Як же підведуть тобі коня, то ти подивись на нього та й скажи: «Не хочу я на цьому коні їздити, щоб не осоромиться, як із луком, а нехай поїде мій слуга. А то не кінь буде, а його менша дочка. Ти на неї й не сядеш, а я її добре провчу».

От устали вранці. Приходить князь у будинок, поздоровкався зо всіма, дивиться — одинадцятьоро дочок, а дванадцятої нема. Змій устав і говорить:

— Ну, князю, ходімо надвір, бо скоро виведуть коня; будем дивиться, як вестимуть.

Повиходили усі, дивляться, аж ведуть коня двоє зміїв, і то з великою силою тримають — так їх обох на голові й носить. Привели перед рундук; князь обійшов кругом, подививсь і каже:

— Що ж ви говорили, що коня приведете? А тепер привели кобилицю. На цій кобилиці я їздити не хочу, щоб не осоромиться, так як учора луком, а покличу свого слугу, нехай він поїде.

Змій каже:

— Добре! Нехай поїде.

Князь позвав Івана Голика і приказує йому:

— Сідай на цю кобилицю та й прогуляйся.

Іван Голик як сів, змії кобилицю й пустили. Як понесла ж вона його, то аж під хмару, а звідти спустилась і вдарилась об землю так, що аж земля застогнала. А Іван Голик тоді як вийме з-за халяви двадцятипудовий шматок лука і давай її чистить. Вона схопилась і понесла його всюди, а він її все б'є проміж вуха. От носила його, носила, далі бачить, що нічого не зробить, давай проситься:

— Іване Голику, не бий мене, загадуй мені що хочеш, усе для тебе зроблю.

— Мені,— каже,— нічого робити не треба, а тільки як приїду я до князя, то щоб ти коло його впала і ноги простягла.

Вона думала-думала:

— Ну, нічого,— каже,— з тобою робити.

І понесла його понад деревом, коло князя спустилась, на землю впала і ноги одкидала. Князь і говорить:

— Бачте, який сором! А ви хотіли, щоб я на цій кобиліці їхав.

Змію соромно стало перед ним, та робить було нічого. Походили по саду і пішли обідать. Коли й менша дочка їх зустріла, давай здоровкатися. Князь дивиться на неї, так то хороша була, а тепер іще лучша стала. Посідали обідать, змій і каже:

— Ну, князю, уже ж після обід виведу я своїх дочок надвір. Як пізнаєш, де менша, так тоді і весілля будем гулять.

Після обіду змій повів своїх дочок одягати, а князь пішов до Івана Голика на пораду, що йому робить.

— А от що,— каже.

Зараз засвистав — комар і прилетів. Він йому розказав усю пригоду. Комар і каже:

— Ти нам став у пригоді, і я тобі стану. Як виведе змій їх надвір, то нехай князь дивиться — я буду літати над її головою. Нехай обійде їх кругом один раз — я буду літати, і другий раз обійде — я літатиму, а третій раз як буде обходить, то я сяду у неї на носі, і вона не втерпить мого кусання, махне правою рукою.

Сказавши це, комар полетів у будинок. Коли присилає змій за князем. Князь приходить, коли там стоять усі дванадцять дочок, і на них усе однакове, як лице, як коси, як плаття. Він на них дививсь-дививсь — ніяк не пізнає: зовсім не ті панночки стали, що були. От він у перший раз обійшов — не побачив комара; другий раз почав обходити, коли це — літа над головою. Він уже й очей не спуска з того комара. Як почав третій раз обходити, той комар на ніс у неї сів і давай кусати. Вона рукою — мах! А князь за неї:

— Оце моя!

І привів її до змія.

Змій — нікуди дітися:

— Коли пізнав,— каже,— свою молоду, так сьогодні зачнемо й весілля гулять.

Почалось весілля. Повінчали їх увечері. Тут гуляли, із гармат стріляли і чого не робили? Уже от скоро спати вести. Тоді Іван Голик одізвав князя та й каже:

— Ну, князю, гляди ж, щоб завтра нам і додому їхати, бо тут нам добра не мислять. Та ще слухай: прошу я тебе, не діймай жінці віри до семи років, хоч-то як вона до тебе леститься, а ти їй усієї правди не кажи, а то як розкажеш, то й сам пропадеш, і я пропаду з тобою.

Той каже:

— Добре, не буду діймати жінці віри.

От на другий день поодягались молоді і повиходили до зміїв. Тут князь давай просити батька, щоб їхать додому. Змій і каже:

— Як можна так скоро їхать?

— Уже ж як собі хочете, а я поїду сьогодні додому.

От, пообідавши, узяли молоді, сіли й поїхали. Ну, приїхали у своє царство. Тоді вже князь дякував Івану Голику за все разом і настановив його першим своїм радником. Як Іван Голик скаже, так по всьому царству й діється. А князь сидить собі й гадки не має ні про що.

От живе молодий князь із своєю жінкою рік і другий. На третій прижили вони собі сина. Молодий князь утішається. От один раз узяв сина на руки та й каже:

— Що єсть лучше на світі, як мені оце дитя?

А княгиня, бачивши, що князь так розніживсь, давай його цілувать. Та розпитувать, згадавши, як він сватався, як він усі її батька накази виконував.

Князь і каже:

— Виконував би я досі твого батька накази на залізній палі, якби не Іван Голик. Це він усе робив, а не я.

Тут вона не показала виду, що розсердилась, і зараз кудись вийшла.

А Іван Голик сидить собі дома, ні про що й не дбає, коли летить до нього княгиня. Зараз вийняла з-під поли рушник з золотими кінцями та як махне тим зміївським рушником, так його надвоє й розрубала: ноги остались тут, а тулуб з головою ізніс дах у будинку і впав за сім верст від будинку. Тоді, упавши, і каже:

— Ах ти проклятий! Не надіявсь я на тебе, щоб ти признався! А ще просив, щоб не діймав жінці віри до семи років! Ну, тепер пропав я, пропав і ти!

Підняв голову і сидить у лісі. Коли це дивиться: жене безрукий чоловік зайця. І жене якраз на Івана Голика. Той заєць добігає — Іван Голик і захопив. От і завелись битися. Той каже: «Мій заєць!» А той каже: «Мій!» Бились-бились, так ні той тому, ні той тому нічого не зробить. Безрукий і каже:

— Годі нам битися, а вивернім дуба, і хто далі кине, того буде заєць.

Безногий каже:

— Добре!

От безрукий підкотив безногого до дуба: той вивернув і дав безрукому. Безрукий ліг да як кинув ногами, так за три версти дуб упав. А безногий як кинув, так за сім верст упав. Тоді безрукий і каже:

— Бери зайця і будь мені старшим братом.

От побратались, зробили возок, причепили мотузку і, як куди треба, то безрукий запряжеться та безногого й возить. От раз і поїхали у якийсь город, де цар живе, до церкви, і поставив безрукий коло старців безногого на візку. Стоять і дожидають. Коли царівна іде. Доїжджає до них і каже:

— Подай цим калікам оці гроші.

Вона хотіла виходить подати, а безногий і каже:

— Якби-то, ваше добродійство, ви нам своїми руками милостиню подали.

От вона узяла у фрейліни гроші і дає безногому. А він її й питає:

— Скажіть мені,— каже,— чого ви, не во гнів вам, на виду такі жовті?

Вона каже:

— Так мені бог дав!— та й зітхнула.

— Ні,— каже,— я знаю, чого ви такі жовті. Я,— каже,— міг би зробити, щоб ви не були такі.

Коли на цю розмову надїжджає цар. Зараз і захопивсь за те слово. От того безногого та безрукого із возком у будинок: роби що знаєш!

А він каже:

— Що ж, царю! Нехай царівна признається по правді, чого вона така погана стала.

Тоді батько до дочки. Вона й призналась:

— Так і так,— каже,— до мене літає змії і з мене кров тягне із грудей.

Побратими й питають:

— А коли він літає?

— Саме перед світом, як усі сторожі поснуть, так він до мене через комин і влетить. А як хто увійде, то під подушками ховається.

— Постій же,— каже безногий,— ми в сінечках притаїмось, а ти, царівно, кахикни, як він прилетить.

От притаїлись вони в сінечках. Коли ж щось наче іскрами під стріхою засвітило. Царівна тоді: «Кахи!» Вони до неї, а зміяка й заховавсь під подушки. От царівна схопилась із постелі, а безрукий ліг на землі та безногого й кинув ногами на подушки. Безногий як упіймав у руки того змія, давай удвох душить. Той змії і просить:

— Пустіть мене! Не буду ніколи літати і десятому заказу.

Безногий і каже:

— Ні, понеси нас туди, де цілюща вода, щоб у мене були ноги, а у брата руки.

Змії і каже:

— Беріться за мене, понесу, тільки не мучте мене.

От і захопились за нього безрукий ногами, а безногий руками. Той змії як полетів із ними, прилітає до криниці і каже:

— Оце цілюща вода!

Безрукий так і хотів туди вскочить, а безногий кричить на нього:

— Постій, брате. Ось подерж ногами змія, а я встромлю в криницю суху паличку, тоді побачимо, чи цілюща вода.

Устромив, так поки було у воді, доти й одгоріло. Як узялись же тоді за того змія! Давай його душити. Били його, били! Він і давай проситься:

— Не бийте, тут є недалеко і цілюща вода.

Повів до другої криниці. Вони там устромили суху паличку, так зараз і розпукуватись стала. Тоді безрукий ускочив і вискочив відти з руками. І безногий ускочив і вискочив з ногами. Тоді змія пустили і звеліли, щоб більш не літав до царівни, а самі подякували один одному за те, що дружно жили, і розпрощались.

Іван Голик пішов знов до свого брата, до князя: що з ним зробила княгиня? Приходить під те царство, коли бачить — недалеко од дороги пасе свинар свині, свині пасе, а сам сидить на могилі. Він і подумав: «А піду отого свинаря розпитаю, як тут у їх діється?»

Приходить до свинаря, дивиться йому в вічі і пізнає свого брата. А той дивиться і пізнає Івана Голика. Довго дивились один одному у вічі, ні той ні другий нічого не кажуть. Іван Голик опам'ятався і каже:

— Це ти, князю, свині пасеш!.. І вартий того!.. А я ж тобі казав, що не діймай жінці віри до семи років!

Князь упав йому в ноги й каже:

— Іване Голику! Прости мене!

От Іван Голик підняв його під руки та й каже:

— Добре, що ти ще живий на світі остався. Тепер ще поцарствуєш трохи.

Князь став питать у Івана Голика, як він добув собі ноги, бо жінка йому показувала, як перерубала.

От Іван Голик тоді вже й признавсь йому, що він його менший брат, і розказав йому усе своє життя. Ну, обнялись, поцілувались. Князь тоді й каже:

— Пора ж, брате, свині гнать додому, бо княгиня скоро чай питиме.

Іван Голик

— Так поженімо же вдвох. А князь каже:

— Та тут, брате, біда! Ота проклята свиня, що перед веде, як тільки дійде до воріт — на воротях стане як укопана, і поки тричі... не поцілуєш, то не піде з місця. А княгиня із зміями чай на рундуці п'є, на це дивиться і сміється.

Іван Голик і каже:

— Так тобі й треба! Ну, вже ж сьогодні цілуй, а завтра не будеш.

Пригнали свині до воріт. Іван Голик дивиться, аж так: п'є княгиня чай на рундуці, і з нею сидить шість зміїв. Та проклята свиня на воротях

стала, ноги розставила і не йде в двір. А княгиня дивиться да й каже:

— Он уже мій дурень свині пригнав і буде свиню... цілувать. Той бідний нахилився, тричі поцілував, тоді свиня і пішла в двір рохкаючи. А княгиня каже:

— Ось подивіться, іще десь і підпасича собі взяв.

От князь з Іваном Голиком свині у хлів загнали. Тоді Іван Голик і каже:

— Візьми ж, брате, у ключника конопель двадцять пуд і смоли двадцять пуд та й принесеш до мене в сад.

А князь каже:

— Так не донесу. А Іван Голик:

— Та йди проси, може, ще й не дасть.

От князь пішов до ключника, став просить. Той довго на нього дивився, а далі й каже:

— Та робить нічого з вами, треба дати.

Одімкнув амбар. Іван Голик одважив двадцять пудів конопель і двадцять пудів смоли, в одну руку взяв коноплі, а в другу смолу, і пішли. А ключнику сказали, щоб нікому не казав.

Як узяв Іван Голик плести пугу: один пуд виплете конопель, а пудом смоли усмолить, і виплів до півночі у сорок пуд пугу. Тоді й ліг спати. А князь давно вже спить на соломі, коло хліва.

Уранці рано повставали, і давай йому Іван Голик казати:

— Ну, до сьогоднішнього дня був ти свинарем, а сьогодні ти будеш знов князем. А ходім поженемо свині в поле.

Князь:

— Ні, ще, мабуть, княгиня не вийшла на рундук чаю пити, а мені треба гнати тоді, як вийде на рундук та сяде із зміями чай пити, щоб вона бачила, як я буду свиню цілувать.

Іван Голик і каже йому:

— Уже ж, як будем гнати, то ти не цілуй, а поцілую я. А князь каже:

— Добре!

От прийшла пора гнати. Княгиня вийшла, чай п'є. Вони повиганяли із хліва свиней і женуть удвох. Тільки що догнали до воріт — свиня на воротях стала й стоїть. Княгиня із зміями дивиться, а Іван Голик як розпустить пугу, як ударить тую свиню, так і кістки розсипались. Тії змії тоді куди хто втрапив. А вона, клята, й не злякалась, та його за чуба. Так він тоді її за коси, та як узяв стьобати, та доки, поки вона нездужала й по світу ходити. Оттоді вже вона покинула свої зміївські нориви та й почала добре жити із чоловіком. Живуть та постолом добро возять. Поїхали в ліс, вирубали ківш, то ще б казки було більш.

Два з торби

Жили собі чоловік та жінка, і були вони дуже бідні. От чоловік пішов і роздобув десь мішок зерна та й каже жінці:

— Оце піду у млин молоти.

Та й пішов. Поніс у млин те зерно та й оставив там. Аж ось розходився великий вітер. Поламав ступи і млин розвалив, і розвіяв все борошно. Прийшов дід за борошном, побачив, що таке лихо, та й вернувся до жінки за порадою, що його робити. Вирішили позивати Вітра.

Пішов дід позивати Вітра, знайшов його та й каже:

— Коли ти мос борошно розсипав, то тепер скажи, що його робити, що тепер я сиджу голодний.

Вітер і каже:

— Не журися, діду! Ось на тобі барило, та тільки як вийдеш у поле, так не кажи «барило, барило, розсипся», бо буде тобі велике горе. А як прийдеш додому, тоді й скажи, буде в тебе все тоді.

Вийшов дід од Вітру та й думає: «Нащо він дав мені це барило? Що ж мені з його за толк? А давай скажу «барило, барило, розсипся». Сказав. Барило взяло та й розсипалося. Розсипалося барило, і дід перелякався: утворилася перед дідом хороша хатка з усадьбою й ставком. Дід зрадів та й швидче: «Барило, барило, зсипся». Барило зсипалося. Він узяв його на плечі та й пішов далі.

Іде та й іде, надворі вже поночіє, а додому ще далеко. Дивиться, коли стоїть хата маленька, заходить туди, коли там живе сама баба. Він упросивсь до неї переночувати. Баба його пустила. Лягать стали. От пін і каже:

— Оце ж, бабусю, я кладу барило, так ви ж не кажіть «барило, барило, розсипся», а то буде вам багато горя.

— Та нащо б я його займала?! Кладіть.

Ліг той чоловік та й заснув. Баба підслухала, що він снить, нишком підійшла до барила та й каже:

— Барило, барило, розсипся!

Барило розсипалось, і перед нею зробилась та сама усадьба, що і перед дідом.

— Ага,— каже баба,— підожди ж, я тебе обдурю.

Звеліла вона тому бариліві зсипатись, взяла та й заховала його у свою скриню, а замість його поклала своє барило.

От вранці встав той чоловік, взяв своє барило та й пішов додому. Приходить додому та й каже:

— Ану лиш, жінко, іди скликай сусідів дивитись на диво.

— Та яке ж там диво? — жінка каже.— Може, там ще нічого й не буде, а ти скликати.

— Та кажу ж тобі — скликай, бо я ходив Вітра позивати, так Вітер мені дав таке барило, що як звелю я йому розсипатись, то ми будемо найбагатші.

Пішла жінка поскликала сусідів. Насходилося повна хата. От чоловік тоді і каже:

— Барило, барило, розсипся! Барило не розсипається. Він знову:

— Барило, барило, розсипся!

Не розсипається. Він втретє — і знов нічого. Здивувався чоловік: «Що за okazія! Одурих мене Вітер. Піду знову позивати Вітра».

Пішов, найшов Вітра та й каже:

— Що ж ти мене одурих: дав таке барило, що з його нічого не вийшло. Давай мені що-небудь таке, щоб було мені з чого жити.

Вітер і каже:

— Та й дурний же ти, діду. Я ж тобі казав, як вийдеш у поле, то не кажи: «Барило, барило, розсипся». Ну, добре,— каже Вітер,— на тобі шматок полотна, тільки знову, як вийдеш у поле, не кажи: «Шматок, шматок, розкотися». А скажеш тоді, як прийдеш додому.

— Та ні,— каже дід,— цей раз вже не скажу.

Взяв той шматок та й пішов додому. Вийшов у поле та й думає: «А дай лишень скажу «шматок, шматок, розкотися»,— що воно тут буде?»

Сказав «шматок, шматок, розкотися». Як тільки він це сказав, перед ним стали всякі лавки з усякою всячиною. Дід зрадів:

— Аж оце буде диво сусідам! Як прийду додому, так ще більше наскликаю, чим учора.

Звелів він тому шматкові скотитися, взяв під плече та й пішов додому.

Іде та й іде, вже стало над вечір хилитися, а додому ще далеко. «Що це,— дума дід,— за okazія така. Не хотілось мені заходити ночувати з шматком полотна, а прийдеться».

Мусив дід знову заходити до тієї баби ночувати. Увійшов у хату та й каже:

— Оце, бабусю, як я ляжу спати, то ви не кажіть «шматок, шматок, розкотися».

— Та нащо б я його казала.

Тільки той чоловік заснув, а баба до шматка та й каже тихенько:

— Шматок, шматок, розкотися!

Тільки та баба сказала, як перед нею стали багаті лавки з усякою всячиною. Каже баба:

— Знов я тебе одурю, чоловіче!

Звеліла тому шматкові скотитися, заховала його мерщій в скриню, а натомість поклала свій.

От уранці встав той чоловік, взяв свій шматок та й спішить додому. Прийшов, а баба вже й не радіє тому, що приніс од Вітру шматок полотна, думає, що вп'ять буде таке, як з барилом. А чоловік їй велить іти скликати сусідів знову. Баба довго не хотіла, а потім таки пішла, наскликала сусідів, походились люди в хату і ждуть, що буде. А чоловік виніс шматок полотна та й каже:

— Ану, дивіться, що воно буде, як скажу «шматок, шматок, розкотися».

Сказав він раз — лежить шматок, сказав удруге — лежить шматок.

— Тьфу,— каже дід,— і що воно за оказія, що Вітер мене дурить та й дурить. Піду ще раз Вітра позивати.

Пішов у поле, знайшов Вітра та й каже:

— Дав ти мені барило, дав ти мені шматок полотна, а нічого й досі в мене немає, який був бідний, такий і єсть. Тільки жінка ще дужче лає, що пропав наш клунок борошна.

— Ну, нічого,— каже Вітер,— я твоєму горю поможу. На тобі цю корову, тільки як ітимеш додому, то не кажи «корово, корово, розложися», а потім не заходь до тієї баби ночувати, що ті рази заходив.

— Е, ні,— каже дід.— Далєбі не зайду за цим разом ночувати до баби, поведу корову прямо додому.

Вивів ту корову у поле та й каже:

— Що він мені дав цю корову?! Годувати в мене нічим, що я з нею буду робити? А дай лишень скажу «корово, корово, розложися».

Не встиг він те сказати, як перед ним утворився панський двір з розкішними хоромами.

— Аж оце,— каже дід,— зроблюся я паном. Таки Вітер не збрехав!

Звелів він тій корові зложитись, налигав її та й іде далі.

Іде та й іде, іде та й іде, а надворі вже й ніч наступає, а хати того чоловіка ще й не видно. Думає: «Що ж його робити? Зайти до баби ночувати, так коли б ще не одурила. Іти ж додому — боюся, щоб часом не напали розбишаки та й не одняли корови моєї. Мабуть, таки зайду до баби та заночую».

Зайшов до баби у двір, прив'язав корову до ясел там, де стоїть і бабина корова, а сам пішов у хату до баби проситись переночувати та й каже:

— Ото, бабо, поставив я коло ясел корову, так ви не йдіть де неї і не кажіть «корово, корово, розложися».

— Та ні,— каже баба,— нащо б я казала.

Ліг той чоловік спати. Тільки він заснув, а баба нишком вийшла з хати та й каже:

— Корово, корово, розложися!

Корова розложилася. Гляне баба — аж перед нею стоїть панський будинок. Баба зраділа та мерщій звеліла тій корові зложитися. Одв'язала ту корову, одвела в свою загороду та й заховала, а свою корову такої ж масті поставила до ясел. Увійшла нишком в хату та й лягла собі спати.

Прокинувся той чоловік уранці, дивиться: баба ще спить. «Ну,— думає,— не ходила ще баба до корови. Піду ж я мерщій налігаю та буду йти додому». Взяв корову та й спішить додому. «Аж оце,— думає,— здивую всіх сусідів». Прийшов він додому та мерщій на жінку гукає:

— А йди, лишень, жінко, скликай сусідів, нехай подивляться, чим мені Вітер заплатив за клунок борошна.

Жінка сердиться та лає його, що він і сам не робить, і їй заважа. А він все-таки велить їй скликати сусідів.

Скликала жінка сусід, насходилась повна хата. Як посходились люди, тоді той чоловік увів корову та й каже:

— Корово, корово, розложися!

Сказав він раз, сказав удруге — стоїть корова, як і була.

— Ні, видно таки Вітер хоче мене обдурити,— каже дід. Одвів ту корову в загороду та й зажурився: «Що його робити?»

Корова є — годувати нічим. Піду знову Вітра позивати». Пішов він у поле, найшов Вітра та її каже:

— Ну, це вже як хоч, а я буду тебе позивати.

— Оце! — каже Вітер.— Хіба я тобі й досі не заплатив за той клунок борошна?

— Та чим же ти мені заплатив? — каже дід.— Барилом чи шматком полотна? Усе те, що ти мені казав — брехня.

— Ну,— каже Вітер,— оце останній раз даю тобі торбу. Щоб ти до мене більше не приходив. Бери оцю торбу, та як вийдеш у поле, то не кажи, що «два з торби», бо буде тобі багато горя.

— Та цур йому! Я на неї і дивитись не буду, поки додому не донесу.

Взяв він ту торбу та й пішов додому. Вийшов у поле та й каже: «А дай лишень я скажу «два з торби».

Не вспів він це сказати, як з торби вискочило якихсь два чоловіки і почали його бити. Як дід не кричав, як не просив їх — не перестають вони бити. От він і думає: «А давай я гукну «два в торбу». Чи не послухають мене?»

Не вспів він це сказати, як ті два вскочили в торбу. Взяв він тоді ту торбу та й пішов додому.

Як чоловік не спішив, щоб завидна додому дійти — не вдалось. Прийшлося знов заходити до баби ночувати. Зайшов він до баби в хату та й каже:

— Оце, бабо, я ще раз у вас переночую. Сам я ляжу коло припічка, а торба моя нехай висить отут на кілочку.

— Про мене,— каже баба,— нехай і там висить.

— Тільки ви вже, бабо, ції торби не займайте, не кажіть, що «два з торби».

— Та нащо мені це казати?

Полягали вони спати. Той чоловік заснув, а баба почула, що він спить, та встала тихесенько та мерщій до торби та й каже:

— Два з торби!

Не успіла вона це сказати, як вискочило два з торби та й почали тій бабі під боки давати. Як та баба не просила, щоб вони перестали її бити — не слухають. Баба вже й кричала б, то боїться, щоб той чоловік не почув, а вони все її б'ють та вимагають, щоб вона повернула все те, що забрала в того чоловіка. І божиться баба, і хреститься, що не брала, а вони як припечуть, припечуть! Думає баба: «Ну що ж, признаюсь».

Пішла принесла їм шматок полотна, барило, корову привела, а вони все б'ють, все б'ють. То баба стогнала, а то давай вже кричати. Як стала кричати, то й збудила того чоловіка. Він як схватився, що таке? Аж дивиться: два з торби б'ють бабу. Глядь — коли тут і корова його стоїть, і барило, і шматок полотна — все, що Вітер йому давав.

Він тоді як крикне:

— Два в торбу!

Вскочили ті два в торбу. Взяв чоловік торбу на плечі, забрав те полотно, барило, корову, що Вітер йому дав, та й пішов додому.

Прийшов додому та й пішов сам сусідів скликати. Зійшлося сусідів повен двір. Тоді він і каже:

— Ану, барило, розсипся!

Як розсипалось те барило, як стала перед людьми багата усадьба. Дивуються сусіди та завидують. А далі чоловік і каже.

— Шматок, шматок, розкотися!

Як розкотився той шматок, так і понабиралися десь лавки з усяким добром. А як сказав:

— Корово, корово, розложися! — Так і утворились панські хорони.

У людей очі так і розбігаються. Як зашамоталися люди та давай тягти в кишені, хто що попав. Бачить дід, що біда, та й каже:

— Два з торби!

Як вискочило два з торби, як пішли тих сусідів розганяти та набране одбирати. Били всіх сусідів, скільки хотіли, а цей чоловік стоїть та тільки сміється. Потім і каже:

— Два в торбу!

Вскочили ті два у торбу, а сусіди порозбігалися, хто куди попав.

— Ну,— каже,— жінко! Ходив Вітра позивати та й випозивав. Поживемо тепер і ми так, як хотіли!

І стали вони жити та поживати.

Карликова пищалка

Жили собі дідо й баба. Мали вони одного сина. Як син виріс, каже матері і вітцюві:

— Не буду задарма ваш хліб їсти. Спечіть мені паляницю, покладіть у тайстру цибулю — піду я кудись на заробітки.

Як не просили його, аби не лишав старих родичів, бо що будуть робити без нього,— він не відмовився від свого наміру піти у світ. Матір і вітця утішав тим, що заробить гроші, вернеться додому і буде удержувати їх до смерті. Поклав у тайстру хліб та цибулю, верг на плече, взяв у руки топірець і рушив у дорогу.

Ішов полями, лісами. Раз у густій хащі почув крик:

— Допоможіть мені, люди добрі!

Пішов Іван — так звали того хлопця — на голос і видить: у колючому терню заплівся бородою маленький чоловічок. Борода у нього в три рази більша, як він сам. Прорубав Іван терня, висвободив карлика і виніс його на дорогу. Тоді карлик каже (се був цар карликів):

— Дякую тобі, добрий хлопче, що ти мене врятував від смерті. Без тебе я би помер у терню. Преси від мене, що хочеш, все тобі дам.

Дивиться Іван на карлика: дорога одежа на ньому порвалася у драчу. Думає собі: «Що він мені може дати, як сам обірваний. Хіба попросити у нього пищалку, що висить у нього на шії. Може, придасться». І попросив пищалку.

— Дам ти золота, скільки понесеш, лише лиши мені пищалку,— почав просити карлик.

«Ба що ото за пищалка?» — думає собі Іван і каже.

— Ану посвищи мало на ній...

Карлик не хотів свистіти, айбо Іван дуже просив його. А коли за-свистав, то все довкола них почало танцювати. Іван також пустився в танець. Доти танцював, що більше не міг. Та пищалка так свистала, що мусив підскакувати. Як не міг уже танцювати, попросив карлика, аби перестав грати.

— Слухай, карлику, я нічого не хочу від тебе, лише оту пищалку. Ніколи тебе не забуду за твою доброту.

Карлик шкодував пищалку, але подумав собі, що хлопець врятував йому життя, і подарував. Узяв Іван пищалку і пішов собі.

Іде полями, лісами. Та й зустрів у хащі велета, який пік на рожні цілого вола. Поклонився Іван, і велет запросив його присісти і поїсти м'яса. Хлопець був голодний і подумав собі. «М'ясо ліпше, як цибуля». Сів Іван і дивиться, як віл на рожні печеться. Як спікся, почали їсти. Іван відрізав собі маленький кусок, а велет посмакував цілого вола.

— А тепер,— каже велет,— з'їм тебе, бо мені мало одного вола.

— Я тебе насичу,— засміявся Іван, витяг пищалку і почав грати.

Велет пустився в танець. Так підскакував, що земля під ним тряслася. Як змучився, почав Івана просити:

— Перестань свистати, бо більше я не можу танцювати.

А хлопець прикинувся, що не чує. Свистить ще сильніше. Тепер велет почав просити-молити:

— Іване, пошкодуй мене. Ніколи тебе пальцем не торкну.

Іван перестав свистати. Велет каже йому:

— Мене звать Всепоїдайлом. Буду твоїм братом. Коли попадеш у біду, поклич мене, і я тобі поможу.

Відклонився Іван і пішов далі. Ніч його застала у густій хащі. Зібрався ночувати під величезним дубом і розклав вогонь. Чує голос:

— Йой, як я змерз! Йой, як я ззяб!

Оглядається Іван довкола, ба хто ото так йойка! І увидів на дубі чоловіка — весь трясеться. Видно, що дуже йому холодно.

— Злізай та погрійся.

Той зліз. Та як почав дихати — загасив вогонь. Настав такий мороз, що дерева, трава — все замерзло. Змерз й Іван.

— Чекай, зараз я тебе зігрію,— каже Іван.

Вийняв Іван пищалку і почав грати. Почав гість танцювати. Так підскакував, що вода з нього потекла. Почав Івана просити, аби перестав свистати, бо вже йому тепло, вже розігрівся. Та Іван свище, не перестає. Той просить-молить, аби Іван пожалів його, то більше ніколи на нього морозом не дихне. Перестав Іван грати, і тоді той чоловік каже:

— Мене звать Вседрижайлом. Я буду твоїм братом. Коли попадеш у біду, поклич мене на поміч.

Видить Іван: дерева, трава — все розмерзлося. Переночував там, а вранці пішов далі.

Іде, іде... Увидів озеро. А з озера чоловік воду п'є. Доки Іван дійшов, чоловік випив усю воду і каже.

— Йой, що би-м пив! Йой, що би-м пив! Позвідав Іван чоловіка, що він за один.

— Іди собі дорогою. Мені не до тебе. Я би пив.

— Чекай, зараз я тебе напою! — витяг Іван пищалку і почав грати. Чоловік почав підскакувати. Так підскакував, що вода із нього текла, як із дірявого відра. Уморився і почав просити:

— Хлопче, прошу тебе, перестань грати. Буду тобі в пригоді.

Іван перестав свистати, а той каже:

— Мене звать Всевипивайлом. Коли попадеш у біду, поклич мене на поміч.

Подорожує Іван далі. Видить на одному полі, чоловік скаче на одній нозі.

— Що робиш? — звідую Іван.

Та чоловік не відповідає. «Чекай, я тебе научу ввічливості»,— подумав Іван, витяг пищалку і почав грати. Той на одній нозі підскакує, а друга у нього прив'язана до плеча. Танцював, танцював, а як уморився, почав просити:

— Перестань свистати, бо не маю сили танцювати.

Іван перестав, і чоловік каже:

— Звать мене Побігайлом. Я поле сторожу від всякої звірини. Одну ногу я прив'язав, бо на двох би бігав, як вихор, і не міг би поле стерегти. Візьми мене за брата. Як попадеш у біду, то буду тобі помагати.

Іде Іван далі. Сів біля дороги обідати. Раз хтось йому наступив на цибулину. Розсердився Іван, дивиться ввєрх за ногою: Стоїть над ним височенний чоловік.

— Гей ти! — загойкав Іван.— Не видиш, куди ступаєш?

— Я під ногами нічого не виджу. Ти мені як блоха.

— Зараз ти будеш видіти,— сказав Іван і почав грати на пищалці.

Танцює велет, аж земля колишеться. Підскакує велет, аж головою в небо б'є. Як уморився, почав просити:

— Перестань грати, бо вже не можу танцювати.

Іван перестав, і велет каже:

— Звать мене Далекоглядом. Я буду твоїм братом. Коли попадеш у біду, поклич мене, і я тобі поможу.

Пішов Іван далі. Увидів на березі річки чоловіка, що дивився у небо.

— Що тут робиш?

— Не мішай мені! Вже тиждень минув, як верг я каменем у небо.

Днесь мав би упасти.

— Сядь мало, поговоримо.

— Кажу тобі: не мішайся у мою роботу!

«Чекай, зараз я тебе провчу»,— подумав Іван і витяг пищалку.

Танцював той чоловік, доки не вморився, а як змучився, почав просити Івана:

— Перестань грати, бо я вже не можу танцювати.

Іван перестав. Тоді чоловік почав казати:

— Звуть мене Далекометайлом. Я буду твоїм братом. Як будеш потребувати помочі, поклич мене.

Так Іван познайомився з Всепоїдайлом, Вседрижайлом, Всевипивайлом, Побігайлом, Далекоглядом і Далекометайлом. Всі шість стали його братами.

Довго Іван ходив по світу. Свистав на пищалці, веселив людей, за що йому давали поїсти, пити, нічліг, а багатші давали й гроші. У біду не попадав і не мусив кликати названих братів.

Та раз попав Іван у велике місто і видить: на будинках, на хижках чорні прапори. Люди ходять зажурені, смутні, всі у чорній одежі. «Ба, що сталося у сьому місті? Май, же хтось із знатних людей номер?» — подумав Іван і зазвідав чоловіка, котрий коло нього проходив:

— Чоловік добрий, чому у вас такий смуток? Ачей хтось помер?

— Хіба ти не знаєш? Тут недалеко є колодязь. З нього бере воду все місто. Тим колодязем заволодів шаркань-змій. За воду йому треба давати найкращу відданицю, бідну чи багату, селянську чи царську... Та днесь черга на царську дівку. Вранці мусять її привести до колодязя. Цар написав усюди розказ: «Хто уб'є шаркань і врятує його доньку, той стане його зятем». То тепер розумієш, чому смуток у місті?

Іван подумав і каже:

— Веди мене до царя. Я уб'ю шаркань.

І чоловік повів Івана до царя. Іван був бідно одягнений, і тому стража не пускала його до царя. Та коли Іван нагадав про царський розказ, пустили його у царські палати. Цар подивився на хлопця, коли узнав від стражі, чого той прийшов, і каже:

— Запам'ятай: якщо не уб'єш шаркань, то відрубую тобі голову. А уб'єш, то оженю тебе на моїй дівці і передам тобі половину царства.

Другого дня Іван пішов до колодязя. Не довго чекав він. З'явився шаркань-змій і заричав:

— Ти, смолоше, чого сюди прийшов? Замість царівни? Спочатку тобою посмакую, а потім увесь народ міста зморю без відьом!

— Не хвалися,— каже Іван.— Будеш ти нині без сніданку!

Вийняв Іван пищалку і почав грати. Змій як почав танцювати, то земля задрижала. Народ переполошився. Думали, що кінець світу. А Іван доти грав, доки змій не здох. Зразу стало тихо. Люди думали, що легінь пропав, і дуже зачудовалися, коли його увиділи живим.

— Но, люди,— сказав їм Іван,— тепер можете брати воду, хто скільки захоче. Змій убитий, і відданиці можуть жити без страху.

Прийшов Іван до царя, потребував дівку і половину царства. Цар подивився на нього і каже:

— Нащо тобі царську дівку? Вона не для тебе. Я тобі дам золота, і кожна відданиця піде за тебе. Де то видано, аби царська донька віддавалася за голодранця?!

— Пресвітлий царю! Ви самі обіцяли мені доньку. Мені не треба вашого золота.

— А чим докажеш, що то ти убив шаркань?

Народ зібрався коло них і слухає їх бесіду.

— Чим докажу? — розсердився Іван. — Зараз увидите!

Витяг карликову пицалку і почав свистати. Почав народ танцювати. Танцюють усі: і старі, і молоді, і вівці, і корови, і кури, і гуси, і свині, і цар, і цариця. Танцювали доти, доки на ногах держалися. Потім почав цар просити:

— Перестань грати, бо вмираємо.

Іван перестав, і цар каже:

— Тепер вірю, що то ти убив шаркань. Айбо перед тим, як оженитися на моїй доньці, мушиш зробити три речі. Зробиш — твоя царівна і половина царства. Не зробиш — то що поробиш... Перше завдання: за одну ніч маєш з'їсти дванадцять волів і дванадцять випічок хліба.

І сам цар думав, що Іванові цього досить на кілька років. Та Іван не журився. Приказав знести хліб і м'ясо в одну кімнату і закрився там на замок. Коли залишився сам, проговорив:

— Ей, коби був тут мій брат Всепоїдайло! Він би все відразу поїв!

І в ту хвилину перед ним з'явився Всепоїдайло.

— Не журися: се мені мало на одну ніч.

Встає вранці Іван і видить: все з'їдено, а його брат смачно спить. Розбудив його Іван, і Всепоїдайло каже:

— Брате солодкий, ще таке добре я ніколи не їв!

Подякував Всепоїдайло і пішов. Прийшли царські слуги перевіряти кімнату і дуже зачудувалися: одні кості лишилися. І цар був здивований. Та мав ще надію на друге завдання: за ніч випити двадцять чотири бочки.

На другу ніч заперли Івана у пивниці з повними бочками вина. Не встиг він сказати, аби з'явився Севипивайло, як той уже був у пивниці. Сказав йому Іван про свою біду, а той лиш розсміявся:

— Лягай спати! Мені сього буде мало.

Пробудився Іван і видить: бочки порожні, а його брат спить. Як пробудився, каже:

— Ще таке смачне вино я не пив ніколи!

Подякував Севипивайло за гостину і пішов. А царські слуги, як зайшли в пивницю, та зачудувалися:

— Як один чоловік міг випити стільки вина?

Цар також зачудувався і сердито каже:

— Та ще третю річ мусиш зробити: за густими хащами, за високими горами, за швидкими ріками є колодязь із живучою водою; моя служниця і ти підете принести тої води: принесеш скорше від неї — твоя донька, не принесеш — прожену тебе...

Вранці узяв Іван склянку і пішов по воду. Цар послав по воду стару служницю-відьму. Витягла вона віник, сіла на нього і полетіла. А Іван подумав:

«Ей, коби був тут мій брат Побігайло!»

Побігайло з'явився відразу. Іван розповів йому про свою біду, і той каже:

— Давай склянку!

Розв'язав другу ногу та полетів вихром. Набрив води і ліг спочити, бо баба була ще далеко. Пригріло на нього сонце, і він задрімав і не видів, як відьма прилетіла на вінику, набрала води і полетіла назад.

Чекає Іван брата, а той не біжить. Зажурився Іван і подумав:

«Коби тут був Далекогляд! Увидів би, що ся стало».

Лише сказав ці слова, а вже перед ним з'явився Далекогляд. Роздивився Далекогляд і каже:

— Відьма летить з водою, а Побігайло спить.

— Що робити? — журиється Іван.— Ей, коби тут був Далекометайло. Він би мені поміг.

Не встиг договорити, а вже Далекометайло з'явився.

— Що за біда?

— Треба Побігайла розбудити.

Вхопив Далекометайло камінець, верг і попав Побігайлові у ніс. Той проснувся і побіг. Обігнав відьму, приніс Іванові склянку з водою. А Іван побіг до царя з тою водою. Цар сердитий, мало не вмер від злості. Та слово має бути словом.

— Ти всі три речі зробив, і моя донька буде твоєю жоною,— сказав цар Іванові, а сам подумав: «Більше ти не увидиш білий світ».— Іди і готуйся до весілля.

Царські слуги принесли Іванові панську одержу, підстригли його, побритвали і відвели в залізну кімнату спати. Заспав Іван. А слуги під тою кімнатою розіклали великий вогонь. Так зробили, як їм цар приказував. Пробудився Іван, а його щось пече... Хоче вийти, а нікуди: двері замкнено, а вікон немає. «Тут би погібати,— подумав Іван.— Хіба би Вседрижайло з'явився, але й той би згорів».

І з цю хвилину в кімнаті з'явився Вседрижайло. І відразу в кімнаті стало прохолодно.

Вранці зайшли царські слуги і цар у кімнату, а там інїй. Злякався цар, що Іван має таку силу. І віддав за нього свою доньку.

Іван прикликав на весілля вітця, матір і своїх названих братів. Цілий тиждень веселилися.

Казка про Пливунчика

Невелика хатина, у якій жив вугляр, знаходилася серед лісу.

Одного разу зайшов у той ліс цар на полювання. Цілий день ходив по лісу і нічого не вполював. Вертатись додому було далеко, то і попросився до того вугляра на ніч.

— Хатина наша, як бачите, дуже маленька. Та й жінка моя цієї ночі, май же, буде родити. Де ви тут ляжете, щоб переночувати,— не знаю,— звернувся вугляр до царя.

— Я переночую хоч і на горищі,— відповів цар.

— Ну, що ж! Нехай буде, як ви бажаєте,— погодився вугляр.

Вийшов цар на горище і ліг, щоб відпочинуть. Та сон його не брав. Лежить він собі та й думає, як би тут ніч перебути.

Через якийсь час дивиться цар крізь щілину і бачить, що у хаті світло. Біля стола стоять якісь баби. У кожної баби у руках горить свічка. Стоять ці баби навколо стола і ведуть мову про те, яку долю буде мати оця дитина, що тепер народилася у вугляревої жінки.

Одна баба віщувала цій дитині добре життя. Інша баба віщувала, що ця дитина у житті буде бідувати. Третя баба говорила, що ця дитина много біди переживе, а після того буде мати добре життя.

— Цей хлопець, що тепер народився,— говорила інша баба,— візьме собі за жінку ту дівчинку, яка родилася цієї ночі у жінки того царя, що зараз спить тут на горищі.

Коли цар почув ці слова, то дуже розсердився і почав думати над тим, як би цього хлопця, що тепер народився у вугляревої жінки, погубити. Щоб він не женився на царській дочці. Бо це ж велика ганьба, щоби дочка царя вийшла заміж за вугляревого сина.

Вранці цар зійшов із горища, подякував за нічліг та й вернувся додому.

Приходить цар у свою палату і чує — жінка його цієї ночі родила дівчинку. Тепер цар розповів своїй жінці, як він ночував у вугляра на горищі, і що вуглярева жінка тої ночі родила хлопчика, і коли цей хлопчик виросте, то візьме собі за жінку їхню дочку, яка теж цієї ночі народилася.

Послухала цариця ці слова та й каже:

— Я цьому не рада і не хочу, щоби моя дитина — царська донька — виходила заміж за вугляревого сина.

І домовились тепер цар і його жінка, що цього хлопчика, тобто вугляревого сина, треба погубити. Тоді цар послав свого слугу, щоб пішов до того вугляра, забрав від нього того новородженого сина і втопив у річці.

Пішов царський слуга до того вугляра, силою забрав від нього дитину і пішов у ліс. Там поклав дитину у кошик, засмолив цей кошик смерековою смолою, потім кошик з дитиною пустив у воду.

І поплив тепер маленький синок вугляра долі водою. Та плів він не довго. Скоро кошик доплив до того місця, де на березі річки жив один рибалка. І цей рибалка якраз тоді ловив рибу і побачив, що якийсь кошик пливе долі водою. Побіг за кошиком і виніс на берег, відчинив і очам своїм не вірить — у кошику маленька дитина. Дивиться далі — а це хлопчик.

У рибалки дітей не було, і він цій дитині дуже зрадів. Поніс до хати та й каже жінці:

— Я найшов маленького хлопчика, що плів у кошику долі річкою. Ми його назвемо Пливунчиком. Доглянемо його, і на старість буде нам від нього поміч.

Жінка рибалки дуже зраділа і доглядала дитину, як рідна мати. Та рік за роком швидко минали. Малий Пливунчик виріс у здорового і красивого парубка. Йому тепер вже було 19 років.

Трапилося одного разу, що біля хати рибалки проїжджав цар на коні. Біля хати цар зупинився та й каже:

— Ану, зашли сина, най ми принесе свіжої води. Почувши ці слова, рибалка крикнув на сина і каже:

— Пливунчику, іди скоро і дай цареві свіжої води напитись.

Парубок побіг і дав цареві напитися свіжої води. Напився цар води та й питає:

— Скажи мені, чоловіче, чому твого сина звать Пливунчиком? Тепер рибалка розповів цареві, як він найшов на воді кошик, обмащений смолою, а в тому кошику був маленький хлопчик. А що кошик плів долі водою, то хлопчика назвали Пливунчиком.

Почувши цю розповідь рибалки, цар почав догадуватись, що це, мабуть, той хлопчик, якого царський слуга кинув у воду.

Звернувся тепер цар до того рибалки та й каже:

— Дозволь, чоловіче добрий, щоб твій син поніс моє письмо у царський двір і передав його моїй жінці.

— Дуже вдячно! — погодився рибалка.

І написав цар своїй жінці письмо, конверт добре заклеїв і передав його вугляревому синові. Дав йому і свого коня, щоб парубок чимскоріше прибув у царський двір, а сам сів під дуба, щоб відпочинути.

У письмі цар написав своїй жінці, щоби царські слуги убили того хлопця, і коли він поверне додому, щоб хлопця уже не було серед живих.

Узяв Пливунчик від царя письмо, сів на коня і вирушив у дорогу. Ідучи по дорозі, зайшов у один густий ліс. Перейшов через той ліс і вийшов на якесь широке поле, а на тому полі була одна маленька хатина, що стояла на курячій нозі.

День наближався до кінця, і надворі ставало темно. Бачить хлопець, а в хаті світло. Підходить ближче, а з хати йому навстрічу виходить стара баба. Це була одна з тих дев'яти бабусь, які були у хаті вугляра, коли він народився.

І питає баба хлопця.

— Де ти ідеш, сину?

— До царя йду, бабко! — відповідає парубок. — Несу письмо його жінці. Тільки не знаю, як туди добратися. Може, ви знаєте, бабко, де живе цар?

— Сьогодні ти вже, сину, до царя не дійдеш, — відповіла баба. — Тепер ніч, надворі темно. Заходи до хати і у мене переночуєш. А завтра я тобі покажу дорогу до царя.

Парубок погодився.

Узяла баба і прив'язала коня до дуба, що ріс біля хати, потім коня нагодувала і напоїла та й хлопця завела до хати. Потім дала хлопцеві вечерю і уклала його спати.

Пливунчик був змучений довгою дорогою, то й заснув солодко.

А коли баба бачила, що парубок спить твердим сном, то вийняла з його кишені письмо, відкрила його і прочитала, що цар написав.

Жалко стало бабі того хлопця, що цар наказав його убити. Узяла вона те письмо та перемінила у ньому слова, і тепер уже у письмі стояло зовсім інше. Тепер у письмі мова йшла про те, щоби царська жінка дала заміж свою дочку за цього парубка, тобто за Пливунчика, і перед тим, ніж цар повернеться додому, щоби вона справила весілля. Потім баба це письмо добре заклеїла і поклала парубкові у кишеню.

Вранці парубок прокинувся, поснідав, сів на коня і вирушив у дорогу, котру йому показала бабуся.

Приходить він у царський двір і передає цариці письмо.

Узяла цариця письмо у руки, відкрила його і прочитала.

Пливунчик був парубок здоровий і на вид красивий, і цариці та її дочці сподобався на перший погляд. Скоро потім цариця віддала свою дочку за Пливунчика заміж і зробила велике і гучне весілля. Поприйжджало у царський двір на весілля багато царів та королів з сусідніх держав.

Незабаром вернувся додому цар і очам своїм не вірить, дивиться переляканий цар. Заходить у царський двір і питає свою жінку!

— Що тут робиться? Я ж тобі писав, що маєш робити. А тут виходить зовсім друге.

— Я робила все те, що ти приказав у своєму письмі,— відповіла цариця.

Цар дуже дивувався, що як-то могло бути, що він таке написав. Він же писав, щоб парубка убити, а не одружити з його дочкою.

Узяв потім цар те письмо від цариці і прочитав. Письмо було написане дійсно його почерком, і цариця зробила все те, що в тому письмі було написане. Не міг тепер цар нічого зробити. Однак він цим не заспокоївся, а думав над тим, як би того Пливунчика погубити.

Скоро потім цар позвав Пливунчика до себе і дав йому завдання, щоб той приніс від Діда-всевіда три золоті волоси.

Цар знав, що до Діда-всевіда ніхто не може дійти, бо кожний, хто туди хотів би добратися, то помре злою смертю. Бо у Діда-всевіда був такий великий жар.

І вирушив Пливунчик в дорогу. Йдучи так, приходять на одну велику гору, а тут уже й ніч почала наближатися. Дивиться — а недалеко біля дороги стоїть криниця.

Тут йому забажалося напиться свіжої води. Підходить до криниці і дивиться — а там ні краплі води нема.

І озвалася до нього криниця людським голосом та й каже:

— Ти з мене води не нап'єшся, бо вже десять років, як я висохла. І так мучуся без води. Та скажи мені, сину, де ти йдеш?

— Я йду до Діда-всевіда по три золоті волоси. Мене цар посилає за тими волосами, щоби я їх приніс у царський двір,— відповів Пливунчик.

— Іди, сину мій,— відповіла криниця.— Та будь добрий, запитай від Діда-всевіда, чому я висхла? Чому у мене вже десять років немає води.

— Добре! Спитаю! — відповів парубок і пішов далі своєю дорогою.

Йдучи далі, дивиться Пливунчик — на полі стоїть яблуня.

«Це дуже добре! Зірву хоча б одно-два яблука і з'їм»,— думав тепер парубок.

Підійшов ближче і дивиться — на яблуні немає ні одного яблука.

Тепер чує — яблуня проговорила до нього людським голосом та й каже:

— Не урвеш ти з мене, сину, ні одно яблуко, бо вже десять років, як на мені нема ніякого врожаю. А де ти йдеш, сину мій? — запитала його яблуня.

— Мене цар послав до Діда-всевіда, щоби я приніс від нього у царський двір три золоті волоси.

— Іди, сину мій,— відповіла яблуня.— Та будь добрий, запитай Діда-всевіда, чому вже десять років на мені немає ніякого врожаю.

— Добре! Спитаю! — відповів Пливунчик і пішов далі своєю дорогою. Незабаром Пливунчик опинився на березі моря. Дивиться і бачить — якийсь дідусь перевозжує у човні людей через море.

«Що ж! Нехай і мене перевезе цей дідусь», — думав собі Пливунчик.

— Чи перевезете мене, дідику, через оце море? — звернувся він до дідуса.

— А чому б і ні? Перевезу! — відповів дідусь.

Сів парубок у човен та й не втямився, як швидко опинився на проти-лежному березі.

— А де ти йдеш, синку? — спитав його дідусь, коли Пливунчик виходив із човна.

— Іду до Діда-всевіда по три золоті волоси. Мені цар дав таке завдання, щоби я йому приніс від Діда-всевіда три золоті волоси.

— Іди, сину мій, — відповів дідусь. — Та будь такий добрий, запитай від Діда-всевіда, що мені робити. От я вже прожив сімдесят років. Уже далі робити не в силах, хотів би звільнитися від цього весла. Нехай вже хтось інший перевозжує людей у човні через море. Та нема нікого, хто би від мене перебрав цю роботу. Спитай, сину мій, Діда-всевіда, що мені робити. Як звільнитися від цього весла?

— Добре, дідику! Спитаю! — відповів Пливунчик і пішов далі своєю дорогою.

Ішов один день, ішов другий, аж на третій день переходить через одне велике поле. Довго йшов він цим полем, аж бачить — уже починає стемнюватись, наближається вечір. Раптом помітив на полі одну невелику хатину і попрямував до неї. Дивиться — а навстрічу йому йде якась стара бабуса.

А ця бабуса — це була одна із тих дев'яти бабусь, котрі розмовляли у хаті вугляра про його долю, коли він народився.

— Де ти йдеш, сину? — питає бабуса Пливунчика.

— Мені цар дав завдання, щоби я йому приніс від Діда-всевіда три золоті волоси. От я й ходжу по світу, шукаючи того Діда-всевіда, — відповів Пливунчик.

— Дідо-всевідо — це мій чоловік, — відповіла бабуса. — Заходи, сину, до хати, і я тобі дістану тоті три волоси.

Йдучи до хати, Пливунчик звернувся до бабусі та й каже:

— Бабко, я би хотів від вас щось запитати, чи можу?

— Чому ні, сину, питай! — відповіла бабуса.

— Йдучи дорогою, я бачив криницю, у якій не було ні краплі води. «Що воно таке? — думав я собі. — Яка ж це криниця, що в ній нема ні краплі води?» Потім чую — криниця до мене озвалася Людським голосом

та й каже: «Узнай, сину мій, від Діда-всевіда, що мені робити, щоб у мене знову була вода. А то вже десять років минуло, як я мучусь без води».

А коли я пішов далі, то по дорозі найшов одну яблуню, на якій не було ні одного яблука. І звернулася до мене ця яблуня, промовила людським голосом та й каже: «Узнай, сину мій, від Діда-всевіда, що мені робити, щоб я знову родила смачні яблука, як це було колись? А то вже більше як десять років, що на мені не вродилось ні одно яблуко. Узнай, голубчику, яка тому причина». Пообіцяв я, що виконаю її прохання та й пішов далі своєю дорогою.

Потім, йдучи далі, дивлюся — а переді мною розляглося якесь море.

Підійшов я ближче і бачу — на березі моря стоїть невелика хатчина, а біля неї на лавиці сидить один старий чоловік.

«Де ти йдеш, хлопче?» — спитав мене цей дідусь.

«Шукаю Діда-всевіда,— відповів я.— Цар дав мені таке завдання, щоб я йому приніс від Діда-всевіда три золоті волоси».

«Як будеш у Діда-всевіда, то запитай від нього, будь добрий, доки я буду робити оцю роботу. Мені вже сімдесят років давно минуло, і я вже не в силах перевозувати людей через море. Просив я одного-другого, але ніхто не хоче перебрати від мене цю роботу. Спитай Діда-всевіда, що мені робити.

— Добре, сину! — відповіла бабуся. — Все це я узнаю від Діда-всевіда.

Потім дала бабуся парубкові вечерю й розповіла про те, який Дідо-всевідо злий і порадила парубкові сховатися від Діда-всевіда під корито.

— Ти сховайся під корито і не ворухайся. Та й щоб ти не спав, а пильно слухав, що буде Дідо-всевідо говорити. А як він повечеряє, то скоро потім ляже спати. І як він буде спати, то я вирву з його голови тоті три золоті волоси. Правда, я вирву їх не нараз, а по одному і буду кидати на корито. Дідо-всевідо буде уві сні говорити, і тоді на мої запитання про криницю, яблуню та того перевізника він дасть відповідь. Тільки будь уважний, сину, щоб ти зрозумів, про що він буде говорити.

Після цих слів Пливунчик забрався під корито і лежав там тихо, без найменшого шуму.

Скоро потім прийшов додому Дідо-всевідо. А цей Дідо-всевідо — це було сонце. Зайшов Дідо-всевідо до хати, повечеряв та й каже бабі:

— Слухай, бабо! Тут у хаті щось нечистим духом пахне! Тут є хтось чужий!

— Це тобі так здається, діду,— відповіла баба.— Нікого чужого тут нема. Ти находився, наблукався по всьому світу, багато дечого нанюхав, то й тому тобі так здається. Краще лягай та виспись. Ти ж такий, бачу, змучений. Лягай і клади голову мені на коліна та спи.

Зробив Дідо-всевідо, як баба казала, і скоро заснув. Тепер баба почала Діда-всевіда гладити по голові, шукати у волоссі, і при тому висмикнула з його голови один волос і кинула на корито, під яким лежав Пливунчик.

Дідо-всевідо уві сні закричав на бабу:

— Що ти, бабо, мені мішаєш спати?!

— Спи, діду, спи! Це тобі так здається,— відповіла баба.— А мені, діду, снівся сон про тую криницю, яка вже десять років стоїть без води. Що би з тою криницею робити, щоби у ній знову була вода?

— Що з тою криницею робити — питаєш. Там, бабо, много роботи не є, — озвався уві сні Дідо-всевідо.— Нору до криниці, якою протікала вода, заткала одна велика жаба. Тоту жабу із нори треба взяти геть, і криниця знову наповниться водою. І вода буде ще смачніша, як була перед тим.

Після цих слів Дідо-всевідо знову заснув.

Баба шукала й гладила його по голові і через якийсь час знову висмикнула з його голови один золотий волос і кинула на корито, під яким лежав Пливунчик.

Знову Дідо-всевідо уві сні закричав на бабу:

— Що ти, бабо, спати мені не даєш?! Що з тобою сталося, що ти така зла?!

Баба й відповідає:

— Нічого, діду, нічого! Це тобі хіба так снилося! А мені то вже дійсно снівся сон. Снилося мені про тую яблоню, що вже десять років минуло, як ніякого плоду не дає. Що з тою яблунею робити, щоб вона знову приносила плоди так, як колись?

— Що з тою яблунею робити — питаєш,— озвався у сні Дідо-всевідо.— Оту яблоню треба пересадити в інше місце. Бо довкола її коріння обвила-ся велика змія, яка не пускає, щоб яблуня родила. І як тільки ту яблоню пересадять на інше місце, то вона зразу оживе і знову появляться на ній смачні яблука.

Після цих слів Дідо-всевідо знову заснув.

Баба знову почала Діда-всевіда гладити по голові і шукати в його волосах і через якийсь час висмикнула із його голови і третій золотий волос і кинула на корито, під яким лежав Пливунчик.

Знову Дідо-всевідо уві сні закричав на бабу:

— Що ти, бабо, насміхаєшся з мене і спати мені не даєш та ще й за волоси тягнеш?

— Нічого, діду, нічого! Це тобі, мабуть, снилося. А мені то вже дійсно снівся великий сон,— відповіла бабуся.— Мені снилося про того старого чоловіка, що перевозжує в човні людей через море. Тому чоловікові уже сімдесят років давно минуло, і він вже не в силах робити далі ту роботу. І ніхто не хоче від нього цю роботу перебрати. Скажи, діду, що

йому робити, щоб передати човен і весло комусь другому, щоб продовжав перевозувати людей через того море?

— Це, бабо, не така вже складна справа,— озвався уві сні Дідо-всевідо.— Коли буде той старий чоловік перевозувати когось через море, то нехай дасть тому весло, а сам нехай скочить на берег моря, тоді він звільниться від цієї роботи.

Скоро потім настав день, Дідо-всевідо встав і пішов світити на світ. Пливунчик вийшов з-під корита, і баба передала йому тоті три золоті волоси та й запитала, чи він добре чув, що Дідо-всевідо говорив про криницю, яблуню і дідуся, що їздив на човні по морі. Пливунчик відповів, що він добре чув, що говорив Дідо-всевідо.

Потім баба дала Пливунчикові одну пляшку і сказала, щоб він у тому пляшку набрав води з тої криниці і щоб взяв яблука з тої яблуні. А тому дідусеві, що перевозить людей через море у човні, щоб пораду Діда-всевіда сказав тільки тоді, коли той дідусь перевезе його, тобто Пливунчика, на другий бік моря. Бабині слова Пливунчик добре запам'ятав. І, подякувавши бабі за її добросердечність та й за сніданок, пішов далі своєю дорогою.

Дійшовши до моря, бачить — навстрічу йому йде той дідусь, що перевозує людей через море у човні.

— Чи був ти у Діда-всевіда, і що він тобі сказав в моїй справі? — питає Пливунчика дідусь.

— Перевезіть мене, дідусю, на другий бік моря, то тоді вам скажу,— відповів Пливунчик.

— Добре,— погодився дідусь.

Незбаром Пливунчик опинився на другому боці моря, а тоді звернувся до дідуся й каже:

— Коли будете перевозити ще когось на другий бік моря, то, не доходя до берега, дайте подержати весло тому, кого будете перевозити, а самі скочте на берег моря першим, і тоді весло залишиться у тої людини, і ви звільнитесь від цієї роботи.

Подякував дідусь за цю пораду Діда-всевіда, і Пливунчик пішов далі своєю дорогою.

Як довго йшов, то важко сказати. Аж тут знову опинився біля тої яблуні, що вже десять років не приносила плодів.

— Чи найшов ти, чоловіче добрий, Діда-всевіда, і що він тобі сказав про мене? — звернулася яблуня до Пливунчика людським голосом.

— Діда-всевіда я найшов, і він сказав ось що: навколо твого коріння обвилася велика гадюка, і тому треба тебе пересадити на інше місце. Як тільки тебе пересадять на інше місце, то ти знову будеш родити смачні яблука.

— То пересади мене ти, чоловіче добрий, на інше місце, я буду тобі за це дуже вдячна,— просила тепер яблуня.

Почувши ці слова, Пливунчик зразу взявся до діла. Гадюку, що була обвита навколо яблуні, убив, а яблуню пересадив на інше місце. Як тільки він це зробив, то на яблуні появилoся повно яблук.

— Візьми собі, чоловіче добрий, три яблука, і я буду тобі на допоміч,— озвалася тепер яблуня до Пливунчика людським голосом.

Узяв собі Пливунчик три яблука, подякував яблуні і пішов далі своєю дорогою.

Через якийсь час опинився біля тої криниці, що уже більше як десять років не було у ній ні краплі води.

— А що тобі казав про мене Дідо-всевідо? — запитала криниця Пливунчика людським голосом.

— Дідо-всевідо казав, що твою нору заткала одна велика жаба. Цю жабу треба відти взяти, тебе вичистити, і буде в тобі знову така добра вода, як була раніше.

— Дорогий сину! Візьми звідти тоту жабу і вичисти мене, буду ти на допоміч,— просила криниця Пливунчика людським голосом.

Почувши ці слова, Пливунчик зразу взявся до діла: криницю добре вичистив, а жабу, що там була, убив. І наповнилася криниця свіжою і чистою, як сльоза, водою.

Потім Пливунчик взяв пляшку, що в нього була, наповнив її тою водою і пішов тою дорогою, що вела у царський двір.

Та тоті золоті волоси, що були у Пливунчика, так дуже світилися, що люде дивилися на це світло, як на якесь чудо.

Коли Пливунчик вернувся у царський двір і цар побачив ці золоті волоси, то від того великого світла зразу осліп, а від страху помер.

Прийшли тепер Пливунчикові на гадку тоті три яблука і вода, що була у пляшці. Узяв він одно яблуко, відрізав із нього маленький кусочок і поклав цареві у рот, і цар знову став живим. Потім намочив цареві очі тою водою, що була у пляшці, і цар знову бачив, як і раніше.

Цар дуже був радий, що у нього такий добрий зять, що приніс йому три золоті волоси, а крім того, вернув йому життя і очі вилікував.

І передав цар своє царство на Пливунчика. Одного разу звернувся він до Пливунчика та й каже-

— А звідки була у тебе тота чудодійна вода і тоті яблука?

Пливунчик розповів йому, де дістав тоту воду і тоті яблука.

«Піду я сам туди і принесу собі тої чудодійної води і яблук»,— думав тепер колишній цар. Як думав, так і зробив. Зібрався і пішов шукати тоту воду і яблука. Як довго йшов, то важко сказати, аж нарешті дійшов до

тої криниці, що в ній була чудодійна вода. Криниця як побачила його, то зразу висхла. Підійшов він і дивиться — у криниці ні краплі води.

— А чому в тобі немає води? — питає він криницю.

— Вичисти мене, будь добрий, і буде в мені вода,— відповіла криниця людським голосом.

— Ніколи я тебе не вичищу, не буду я свій одяг грязюкою мастити,— відповів колишній цар і пішов далі своєю дорогою.

Через якийсь час дійшов він до тої яблуні. Коли яблуня його побачила, то зразу висхла. Підійшов він до неї ближче і питає:

— А чому ти висхла, що немає на тобі ні одного яблука?

— Пересади мене на інше місце, то знову будуть на мені яблука,— відповіла яблуня людським голосом.

— Чорт мені до тебе, не буду я тебе пересаджувати. Ти вже й так висхла, то на тобі вже ніколи яблук не буде,— відповів він сердито і пішов далі своєю дорогою. Скоро потім дійшов він до моря. Дивиться — у човні сидить один старий дідо.

— Перевезіть мене, діду, на другий бік моря,— звернувся він до діда.

— Добре! — погодився дідо.— Сідайте, я вас перевезу.

Узяв дідо весло і жене човен на другий бік. Поплив човен до середини моря. Тут дідо дуже був уже змучений, то й звернувся до колишнього царя і каже:

— Візьміть оце весло і попробуйте хоч мало погнати човна, бо я вже дуже уморився.

Узяв він від діда весло і почав гнати човна, а дідо йому показував, як гнати і куди повертати веслом.

Коли дідо бачив, що човен наближається до берега, то вискочив із човна на берег, а його з веслом залишив у човні.

І як почав колишній цар гнати того човна по морі, то, може, і по сьогоднішній день це робить.

Так дідо звільнився від тої роботи, а Пливунчик, вуглярів син, так довго царював у тій державі, аж поки не помер.

Сніжниця

Були собі дід та баба бездітні. У піст сніг м'який, діти баби катали із снігу. Дід і каже бабі:

— Ходім і ми, скатаємо бабу собі.

Баба й каже:

— Нащо тобі баба? Баба у тебе є, а коли так, то скатаємо собі дитину.

— Ну, ходім скатаємо. Якщо дитину, то й дитину.

Пішли і давай дитину катати. Скатали. І давай дитині ніжки робити, і ручки, голову, вуха, рот — усе поробили. І як зробили вони цю дитину, стала шкура дитяча обтягатися, стала вона личком ворочати. Дід та баба радіють:

— Ось у нас буде дитинка, вже, слава богу, рухається.

Через час стала дитинка ходити і балакати. Дівчинка. І дав дід ім'я — Сніжниця. Живе вона, росте щохвилі. За п'ятнадцять день стало півдівки, і проворна така, зве діда дідом, а бабу бабою. Вони нею утішаються. І біла вона як сніг. І волосся, і лице так, як папір, білі. Сусідні дівчата познайомилися і бігають до неї гуляти, і вона бігає до них.

Після великодних свят, як сонце пішло вище, потепліло, так Сніжниця все у холодок ховається. І дожила вона до Купала. Наплели дівчата вінків, і наклали вогнище у березі, і просять у діда і баби дозволити Сніжниці стрибать через вогонь. Пустили її, дівчата вінок на неї наділи і повели. Давай тепер стрибати через вогонь і співати:

— Ну, Сніжниця, бери і ти за нами.

Розігналася Сніжниця за ними і як збігла на вогонь, так тільки і бачили її. Вона там і розтала.

Прийшли дівчата до діда і до баби і кажуть, що бозна-де їх Сніжниця і ділася. Вони і кажуть:

— Вона із снігу виросла, то як на вогонь наскочила, так і розтанула. Якби ви, дівчата, не просили б у нас її, то ще б жила. Ми б поутішалися, а тепер через вас вона і розтала.

Так дід і баба як були самі, так і zostались.

Рукавичка з блохи

Мав цар дуже вродливу доньку. Які царевичі її сватали, які королевичі — нікого не хотіла за чоловіка. Але їй далі не давали спокою. Тоді вона сказала батькові виплекати блоху й вшити з її шкіри рукавичку.

Зловили слуги блоху, кинули в бочку з маслом і сім років не дивилися до неї. Через сім років бочка тріснула, а з неї вискочила така блоха, як дика свиня. Блоху вбили, зняли шкіру та й вшили рукавичку.

Тепер, коли приїжджали до царівни сватачі, вона нічого не робила, лише показувала рукавичку й казала вгадати, з чого вона є.

Про красу царівни й про її рукавичку слава рознеслася по цілому світі. А за морем жив один дуже вродливий, розумний і багатий царевич. Бере він грошей, перепливає море й не йде до царського палацу, а відвідує всіх кушнірів, проситься до них переночувати й кожного заходить байкою, чи котрий не шив царській доньці рукавичку.

Так обійшов усе місто, але нічого не довідався. Але на краю міста стояла дуже маленька хатчина, що виглядала на будку. Заходить він досередини, а там старий кушнір живе. Каже царевич:

— Може би, я у вас, дідусю, переночував?

— Добре, прийму тебе, синку, на ніч.

А дідо любив горілку. Царевич приніс на вечерю горілки й говорить:

— Випийте, дідусю. Ви за день над тими кожухами надихаєтеся тими смородами, що в грудях аж недобре.

Дід випив та й каже:

— Це ще нічого. От як я з блохи рукавицю шив, ото було смородів!

Більше вже царевичеві нічого не треба було від діда. Переночував, уранці файно заплатив старому й пішов прямо до переговорні, де царівна з рукавичкою сиділа.

Йдуть царі, королі, царевичі й королевичі, старі й молоді відгадувати, з чого ж рукавиця. Перегадали, яка лише звірина є на світі,— ніхто не може відгадати. А він стоїть збоку.

— А ти що скажеш, молодче?

Царевич, коли йшов сюди, то одягнув різне лахміття. Ніхто не міг собі подумати, що такий жебрак може знати, з чого рукавичка. А він підійшов та й каже:

— Найясніша царівна має рукавичку з блохи. Вона аж забулася. А цар став дорікати:

— Бачиш, донько,— доскакалася?! Скільки ти женихів мала! Та й яких женихів! А тепер підеш за жебрака.

— Така вже моя доля, тату. Раз я вже сказала, так має бути. Заручуюся з ним.

Беруть його до палацу, дають фayne вбрання, бо ніхто не знає, що він царевич,— роблять весілля. Але яке то весілля з жебраком? Нікого не запрошували. Відбули весілля, і цар каже:

— Мені, донечко, дуже встидно, що в мене такий зять. Не можу його навіть чужим послам показати.

Він учув це й говорить цареві:

— Ми підемо жити набік.

Живуть обоє у винаймленій хатині, їсти нема що. Царевич каже:

— Я — голодний. Іди десь хліба жури.

А вона — царська донька. Пішла, вижебрала хліба. Сама не їсть — йому дає, щоби рідше посилав жебрати. А він кричить, що їсти хоче. Так вже доп'єк, що доп'єк.

Але перемучилися шість місяців. Бере він її за руку й каже;

— Ходімо старцювати обоє.

Пішли старцювати. Де найбагатший палац, туди він посилає її хліба правити, якоїсь їди. Вона піде, а він сміється! «Ех, пташко, вкорочу тобі крильце. Ти високо літала, тепер жебрай. Це мені немиле, але я тобі покажу, як було мило моїм товаришам, коли йшли тебе сватати, а ти їм у лице сміялася». А тим часом жінка виносить йому на тарелі їсти.

Так вони йшли, йшли і зайшли д' морю. Вона каже:

— Йой, а ми що тут будемо робити?

— Підемо за море.

Пішов, оплатив за два місця, а капітанові сказав, аби запросив його жінку. Той керун підходить і каже:

— Сідайте на корабль, бо вже всі місця засіли, є ще лише двоє.

Сіли на корабль, перепливали море, він залишив її на березі, а сам пішов до свого палацу. Сказав батькові, що привіз невістку, аби готувалися до весілля, але має її ще дечого навчити. Тут порадилися, як має бути. А тоді йде він до неї, наймає над морем маленьку будку, приносить пару пляшок пива, горілки, вина й заставляє її продавати.

— Лише дивися мені, щоби матроси не повипивали все й не побии пляшки.

— Буду дивитися.

Пішов від неї до палацу, переодягнувся й підмовив матросів, аби пішли будку розбили і все повипивали.

Продає вона, продає, а тут приходять матроси, все ламають, горілку, вино, пиво випивають, пляшки б'ють і ні копійки не платять. Такого наробили, що їй не розказати.

А царевич удень добре наївся, увечері ж переодягнувся в старе і йде до неї. Дивиться: сидить вона коло купи череп'я і плаче.

— Що сталося?

— Хіба не бачиш?

— А ти що за продавщиця, що допустила до такого? Я тобі казав продавати, а не з матросами жартувати. З чого будемо жити? Я останній крейцер за то віддав.

— Я не винна. Прийшли матроси та їй все потовкли. Що пораджу?

— Йой, пуста з тебе газдиня. Не дороблюся з тобою хліба. Розвідав я, що в царя весілля рихтують. Підеш кухарці помагати.

А сам у палаці все розказав. Але ша! — щоби ніхто нічого їй не розповів. Сказав:

— Коли вона буде йти додому, то в дванадцять горщиків поналивайте їй понасиपाєте різних страв і дайте їй такий пояс, аби вона понасилиювала їх і поясом уперезалася.

Вже цілий день вона бігає з кухаркою; а ввечері починається весілля, прийшли музики, грають. А вона збирається нести їсти чоловікові аж на край міста.

Кухарка насилує на пояс горщики, заперізує її, в кожен горщик насипає іншої страви й відправляє за поріг. А тут дружки вже чекають на молоду, припливли з-за моря її родичі, але вона ще нічого не знає.

За порогом зустрічає жінку чоловік. У цей час заграла музика. Він каже:

— Ходи подивимось, як царева невістка на посаді сидить.

— Та як я з горнятами піду? Страви льопаються по мені.

— Е, нічого. Помаленьку йди, то їй не будуть льопатися. Привів до палацу. Тут музика грає, він бере її танцювати. Та їй такого жінці духу дав, що льопало борщем, кашею, киселем вище її голови. А тоді зупиняється він і каже:

— Пробачте, дорогі родичі! Вона колись мудрувала над женихами, хотіла їй з мене посміятися. Я мусив так поступити і з царівною, коли вона стала моєю дружиною.

Пішов він переодягатися у весільне, їй теж принесли дорогі вбори, стали збирати молоду, ладнати.

Мамі-цариці серце краялося, коли дивилася, як її донька танцювала, обвішана горнятами зі стравами, але нічого не могла зробити, бо то чужа сторона, чужі люди, чужі закони.

Відбулося фayne весілля. Молода сиділа за столом і все думала. Буде вона довго пам'ятати, як була жебрачкою, а потім стала царською невісткою.

Казка про Бову Королевича

Жив цар Кірбіт Вірзалович і мав собі дочку, дорослу дочку мав. А кругом нього жили два князі, знатні князі, багаті. Одного князя, князя Гвидона, цар любив, а другого князя, князя Додона, дочка любила.

От дочка збирається заміж, а батько не хоче віддати за князя Додона, а тільки за князя Гвидона. Дочка ж любить Додона, та що вдієш, воля батькова, як батько скаже, так і буде.

Вийшла вона заміж за князя Гвидона. Рік-два прожили, народився у неї син і назвали його Бова Королевич — красень, і ріс не по днях, а по часах. І був він богатир Бова Королевич.

От минуло три роки, став він здоровий і сильний. А мати його замислила злодійське діло — знищити свого мужа князя Гвидона і вийти заміж за Додона. Кірбіт Вірзалович, її батько, вже на той час помер, зосталась вона сама.

Задумала злодійське діло і написала листа до князя Додона. Призвала одного гінця, дала листа і сказала:

— На! Завези князю Додону і привези мені відповідь, а не то голова з пліч!

Взяв гінець, завіз, здав Додонові.

А вона йому пише: «Милий і дорогий мій Додон, я тебе любила і люблю. А Гвидона я не люблю, віддав мене батько силою. Я три роки терпіла, більше терпіти не можу».

Додон їй написав: «Ти підлаштуй так, щоб я міг його де-небудь знайти і вбити».

Вона зразу ж написала другого листа, призвала гінця і послала. Пише йому: «Я Гвидона вишлю в ліс».

А в старі часи такі були князівства: місто, а кругом міста проведений канал, наповнений водою, річка і на всі чотири сторони ворота і мости. Знатся, хочуть кого впустити в місто — ворота відчиняють і міст опускають. А ні (ну, коли там нападав хто, чи що) — ворота замикаються і міст піднімається.

От вона вислала свого мужа. А як вона його вислала? Хитрощами! Вона було все прикидалася слабою. А коли Додон їй передав, що «візьму тебе

заміж», так вона зробилась здорова й весела. А перед Гвидоном хвора. Прикликала мужа і сказала:

— Чоловіче мій, знаєш, у мене була ворожка й ворожила мені про мою хворобу. Загадала такі ліки: щоб ти, мій муж, виїхав у ліс і своїми руками вбив дике козеня, розрізав і витяг у нього серце, привіз додому і мені сам зварив. І як я його з'їм, тоді буду здорова.

Князь Гвидон нічого й не подумав лихого. Сам був мисливець. Призвав слуг, осіддали коня, взяв з собою одного провозжатога, сіли верхи і помчали до лісу.

Тільки вони виїхали з двору, а вона зразу ж наказала підняти мости і замкнути всі ворота. А сама вийшла на башту (була така башта, щоб було видно кругом), вийшла на башту і дивиться. Дивиться й дивиться, баче — муж поїхав у ліс, гониться там за дичиною. Коли це князь Додон з військами летить прямо туди — за Гвидоном, у ліс. А вона все дивиться. Бігали вони, поки знайшли, де Гвидон. Гвидон же тільки з одним провозжатином, а у Додона сотня душ озброєних. Побачив Гвидон — давай тікати, а ті давай гонитися за ним. Тікав Гвидон прямо до перших воріт, до першого моста. Прибіг — міст піднятий, ворота замкнені... Гайда до других! Пригнався до других, і там так. Об'їхав він кругом всього міста — всюди ворота були замкнені і мости підняті. Тоді він з розгону кинувся в річку, а Додон зверху давай стріляти. Та там і вбили його.

Зразу ж княгиня веліла відкрити ворота і спустити мости.

Відчинили, мости спустили, Додон з військом в'їхав у місто, музику наперед, і почали гостювати, гулять.

А Бові Королевичу було три годи. От вони там стільки гуляли, Додон захотів побачити її сина, говорить:

— У тебе ж є син, здається, його звать Бова Королевич, як би його побачити?

Вона приказує нянькам:

— Ану ж бо, приведіть Бову Королевича!

А Бова Королевич уже почув од няньок, що мама зробила недобре діло: десь отця вислала і прийняла собі другого князя. Так він заховався і не схотів бачити Додона. Потім пішли няньки і мамки, почали його силою тягти, але нічого не могли зробити. Він, хоч і три годочки мав, а такий міцний був, як ті богатирі. Все ж притягли його силою. Він тільки глянув раз на Додона і як рвонувся, вирвався і втік. Уже мали його знайти.

Додон розсердився, відчув, знаться, недовір'я пасинка, зрозумів, що він уже проти нього стоїть.

От Додон живе і все думає: «Як би його знищити того Бову?»

Одного разу прокинувся і говорить жінці:

— Знаєш, що мені снилось сю ніч? Такий сон страшний, що я боюся з тобою жити. Якщо ти Бову Королевича не вб'єш, то я тебе покину. Мені снилось, що я їхав десь полем верхи, а напроти мене Бова Королевич. І як налетів на мене, то так і нашпилював списом — заколов. Я боюся, щоб цей сон не справдився, потому зведи Бову з світа, інакше я тебе покину.

Що робить? Жалко їй сина. Але ж любить Додона. От вона й говорить:

— Знаєш що, убийть своїми руками, пролить кров сина — гріх, жалко. Давай я посаджу його в темницю, будем держать його без їжі, нехай він з голоду помре.

— Ну, давай!

Посадили Бову в тюрму. Сидить він там день, два... А все-таки їй жалко було сина. Призиває вона няньку, була в неї така, називалась Дівка-Чорнявка. От вона призвала Дівку-Чорнявку, дала їй хліба й до хліба і каже:

— На, увечері, як буде темно, занеси як-небудь і передай Бові Королевичу.

Взяла та нянька (а вона сильно любила Бову Королевича, хотіла його визволить) і занесла все в тюрму. Він почав просить її:

— Як будеш виходить, відчини тюремні двері і замкни ворота у двір княжого двору, то я втечу.

Вона відчинила і замкнула ворота. Вночі, як стало темно, Бова вискочив і давай тікати. Брав він путь прямо до моря. Біг він, біг, поки зморився, впав і заснув.

Йшли рибалки ловити рибу і знайшли сонного хлопця. Подивилися — такий красивий, хороший хлопець:

— Давай заберем його з собою!

Забрали його і пішли до моря ловити рибу. Якраз плив корабель. Плив, плив і пристав до берега.

— Що там у вас? Риба є на продаж? — питають.

— Є! — відповідають рибалки.

Ті прийшли, як глянули на того хлопця, так і кинулися:

— Продайте нам його!

А тим рибалкам що, де гроші взять? Краще хлопця продать...

Купці дали добрі гроші, і рибалки продали Бову.

Сів Бова Королевич на корабель і попливли.

Пливли вони, пливли, поки допливли до одного города. В тім городі княжив князь Зіндзівей Андронович. Мав дорослу дочку.

Да...

А в древні часи так було: корабель на пристані стає біля міста, і хто там княжить, князь який, чи що, — посилає послів: «Ідіть подивіться, що

на кораблі на продаж є і що вони купляють?» Знатся, торгівля. У них куплять, а своє продавать.

От так пішли люди і від князя Зіндзівея Андроновича. Прийшли на пристань і як глянули на Бову Королевича, то й забули, чого їх князь послав туди. Тільки на Бову дивились і дивились.

Як вернулись, питає князь:

— Що там єсть?

А вони тільки за того хлопця і розказують:

— Такий хлопець, такий хлопець, такий хлопець!

А дочка князева як почула, та:

— Гайда, поїдем побачим!

Зразу ж князь узяв дочку, поїхали. Як побачили Бову Королевича, то й самі забули за все. І причепилися до команди корабля вже:

— Продайте нам його.

Ті не хотять, а ці:

— Ні, продайте, бо арештуєм корабель.

Ну, ті вже не мали що робить, продали Бову Королевича князеві Зіндзівею Андроновичу.

От той князь із дочкою ведуть Бову Королевича до себе та й питають:

— Як тебе звуть, хто ти такий, якого роду?

А він не признається, тільки каже:

— Батько мій музика, а мама прачка.

Та ці знов його випитують:

— Якого ти роду, хто ти такий, чий ти?

— Батько мій музика, а мама прачка.

— Ну,— каже князь,— якщо ти простого роду (а Бова уже виріс, стало йому п'ять років, а здоровий, як дорослий мужчина), то я тебе поставлю старшим на стайні, будеш там коням лад давати.

А він думає: «Це мені й треба, я буду собі коня шукать по своїй силі».

От побув він там на конюшні, роздивився, все взнав, найшов собі коня.

Коли це війна.

А раніше так бувало: коли який-небудь сусідський князь хоче взяти у другого князя заміж дочку, то присилає листа, пише:

«Дай твою дочку за мене заміж, а ні — зараз прийду і військом завуюю, заберу силою».

От присилає і до Зіндзівея Андроновича листа один князь, на прізвище Духопер. А в тім листі просить: «Оддай свою дочку за мене заміж, а якщо не оддаси, то прийду з військом, розіб'ю твоє військо, заберу твою дочку заміж нахалом».

От пішов князь Зіндзівей, засмутився, питає дочки:

— Що будем робить? От так і так.

Вона:

— Н-ні! Нікаких! Нікаким родом не хочу, не йду! (А їй уже Бова сподобався. Хоча він молодий, а красивий, здоровий!)

Той Духопер як прочитав листа, що не згодна дочка йти заміж за нього, враз зібрав своє військо, прийшов, оточив місто і давай визивать — виходь на бій (визивать трубою, що називалась бараний рог).

Зіндзівей зібрав своє військо, вийшов проти тих, а його дочка з Бовою Королевичем вилізли на башту й дивляться.

Почали битися. Раніше не було ще вогнепальної зброї, тільки руками билися, різні шаблі були, навіть сокири. Брали в руки що попало й билися.

Почали битися. Баче Бова Королевич, що вже ті війська душать ці. Він розсердився і каже:

— Я піду на поміч!

Вона не пускає:

— Куди ти підеш? Ти ще малий, чи ти битися вмієш?

— Піду!

Вона не пускає, а він виривається. Вирвався од неї силою і подався наниз. Прибіг на конюшню, кінь у нього вже є. Нема чим воювать — нема шаблі, нема меча. Була мітла така — з терну зв'язана дротом міцно. Він схопив у руки ту мітлу, сів на коня і полетів.

Як вилетів за місто, як почав тією мітлою направо і наліво: махне — так і лежать, махне — так і лежать! Пролетів напрольот те військо Духоперове і всіх положив — зробив дорогу. Повернув коня назад і другу дорогу проклав. Ті бачать, що нема де дітися, злякались — і навтьоки! Ці за ними. Розбили, розігнали то військо.

Тоді вже як побачив князь Зіндзівей Андронович, що зробив Бова Королевич, хлопець, батько якого музика, а мама прачка, стрів його з музикою і питає:

— Скажи правду, хто ти такий?

— Батько мій був славний хоробрий князь Гвидон, а мама Мілітрита Кірбітовна, а я Бова Королевич.

— Ага! Он хто ти, хопче! Привели його з музикою.

Там минув день-два чи й три — другий князь, ще й богатир, присилає знову листа, пише: «Оддай дочку заміж, а ні, то розіб'ю твоє військо і силою заберу».

Цей князь був богатир, і батько в нього ще був живий, сильний цар Султан Султанович. Син же називався Маркобрун Султанович. Мав він сильне військо і сам був дужий: голова в нього як пивний казан, між очима п'ятдесят сантиметрів, а очі були, як сито, здорові.

От як прислав він листа до князя Зіндзівея, то всі перелякались. Тільки одна дочка князева не злякалась, бо вже знає, що Бова Королевич — богатир над богатирями, розбив Духоперове військо, вже вона й не боїться.

Відмовила зразу й тому.

Ой той Маркобрун зібрав свої війська, вийшов напроти, ну куди ж там воювать?

А Бова Королевич в кладових свого князя найшов собі богатирський меч, кінь уже в нього є.

Тільки ті війська почали них душити, так він як узяв меч, як сів на коня, як вилетів напроти, і прямо до того князя-богатиря, та так його навпіл і розрубав. А потім почав його війська чистити, розбив, розігнав.

А в першого князя, Духопера, був дід колдун. Уже як Бова Королевич розбив ці війська, той колдун і каже своєму князеві:

— Знаєш що? Чим ти мене нагородиш, коли я зроблю так, що ти візьмеш дочку Зіндзівея за себе заміж?

Він каже:

— Як так? А Бова Королевич?

— Я його вишлю!

— Ну, все тобі буде, тільки зроби!

Зразу ж той колдун написав листа до батька богатиря Маркобруна Султанавича, пише:

«Цей, що дає тобі листа,— той самий, котрий убив твого сина-богатиря і розбив його військо. Візьми його і зроби з ним що хочеш».

Да... Пішов на хитрість!

Потім з тим листом пішов, уліз до князя Зіндзівея Андроновича в хату, прямо в спальню, де князь спить, зробився чистим князем Зіндзівеєм (перевернувся на нього). І вийшов з його спальні якраз, коли всі спочивали. Виніс того листа, признав Бову Королевича і сказав:

— На оцього листа, завези до царя Султана Султановича. Бова подумав, що його просить саме князь Зіндзівей Андронович, якому він служить. А то був колдун.

Узяв Бова Королевич листа, свій меч, свого коня, сів і поїхав.

А той колдун зробився пташкою і полетів уперед.

А до того царя Султана Султановича треба було їхати через пустелю. І той колдун знав, що там буде така спека, що Бова Королевич шукатиме, де напиться води, а він його напоє сонними краплями. Той засне, а цей забере коня і меча.

Так і сталося. Полетів колдун пташкою уперед, у пустелі знову зробився старим дідом, сів і сидить під деревом. Дерева навіть й не було, так тільки, пеньки сухі.

А Бова Королевич до того вже хотів пити, що не знав, де води шукать. Дивиться — якийсь дід наче щось п'є там, він до нього. Прилетів і почав просить:

— Дідуню, я бачив, наче ви щось пили, нема у вас водички напиться?

— Є, є, синку, є!

Витягає й дає йому.

Тільки він напився (а то були сонні краплі) і зразу ж захотів спати. Зліз з коня, ліг і захропів просто неба.

Колдун забрав у нього меч, забрав коня. Коня завів до свого князя Духопера і сказав:

— Як не віриш, от кінь Бови Королевича. У тебе на стайні хай стоїть. Тепер можеш іти, Бови нема.

А меч той узяв (він таки Бови чогось боявся), і зтяг до цього самого царя Султана Султановича в тюрму, і поклав в один куток (він знав, що Бова Королевич там буде сидіти і після його знайде той меч).

Да...

От Бова Королевич прокинувся: коня нема й меча нема, що робить? А наказ треба виконати.

Пішов він пішки. Ішов, поки прийшов. Прийшов, приніс і подає царю Султану Султановичу листа.

Той узяв, як почитав, та як закричить:

— А-а-а!

Та до своїх слуг:

— Забрать його і на шибеницю! Він мого сина-богатиря вбив, військо моє розбив, забрать його і на шибеницю!

Зразу схопили Бову. Добре, що не закували, не зав'язали рук. Так воїни з шаблями, з мечами взяли його і повели. А шибениця була там край міста.

Вели, вели, вели. Дивиться Бова, вже край міста, вже шибениця стоїть. Думає: «Що ж це мене так карають, за що? Хто? Невже ж це сам князь мій звелів? А його дочка так мене любила... І, знаться, послали мене, щоб тут повісили... Та невже ж я дозволю, щоб мене повісили?»

Як скочив на одного воїна, як вихопив шаблю, як почав усіх рубать! Порубав усіх і давай тікати.

Тут дали знати до царя Султана Султановича, вислали знову військо, догнали Бову, схопили, привели назад.

А в Султана Султановича теж дочка зроста. Як побачила Бову Королевича — зараз розтала геть! І каже своєму батькові:

— Тату, нащо вам його вішати? Вже все рівно ваш син, а мій брат не вернеться, раз він його вбив. Військо так само. А як він такий сильний

богатир, візьмемо його до себе, нехай буде нас захищати, коли хто-небудь нападатиме (вона вже вирішила, що вийде за нього заміж).

Да...

Ну, цар подумав: «Нехай буде так».

— Гайда, ну, бери його до себе!

От вона взяла його до себе і почала йому щось за заміж говорити. Він як почув за заміж, та й каже:

— Я зовсім не знаю, що це таке жениться і що це таке заміж, я ще молодий, мені не до цього.

Вона побачила, що він одбивається, пішла до батька і каже:

— Візьміть, тату, і посадіть його в тюрму (не сказала «вішайте», а «в тюрму»). Вона думала: «Схожу до тюрми, як він і звідти не захоче мене взяти, скаже тоді вже батькові: «Вішайте його к чорту!»

От взяли його, посадили в тюрму. Сидить він. Пішла вона до тюрми і знов питає:

— Ну, що, Бова Королевич, ти нічого не надумав? Чи не краще взяти тобі мене заміж і царювати? Зараз мій батько половину царства тобі передасть.

— Іди,— каже Бова,— к чорту зі своїм царством, зі своїм батьком!

Вона розсердилася, пішла й сказала своєму татові:

— Тату, візьміть його повісьте к бісу!

От і послав цар військо:

— Ідіть,— каже,— заберіть його, поведіть і завішайте.

От він чує, що вже йдуть війська забирати його,— почав по тюрмі бігати, дума: «Хоч би яку-небудь палицю знайти...» Побіг, мацнув один, другий куток, третій — знайшов меч.

Дивиться — зіржавлений, а наче схожий на його меч. А його меч називався меч-кладенець.

— Неначе мій меч-кладенець!

Подивився ще:

— Мій! Тільки що заіржавів. Як же він сюди потрапив? (А то ж колдун затяг його).

Схопив він свій меч, сів біля дверей, дожидає.

Відімкнули двері, йдуть: дзінь, дзінь.

Один тільки увійшов, а Бова:

Трр-а-ах! — зарубав.

Іде другий.

Трр-а-ах! — зарубав.

Скільки було, всіх перерубав, сам вискочив — і хода!

І прямо до моря тікає.

Тут, поки до царя дали знати, що сталося, Бова знову усіх перебив і тікає. Поки цар зібрав військо і вислав за ним, він добіг до моря. А біля моря якраз стояв корабель. Він ускочив у корабель з мечем, підняв меч:

— Скоріш відпливайте, а то всіх перерубаю!

Враз корабель підняв вітрила і подався.

Тут од царя військо почало бігти, а корабель уже пішов. Бови нема...

Пливе Бова, пливе, пливе й пливе. От припливає якраз до того Духопера, де колдун живе.

Рибалки на човнах плывуть, рибу ловлять. Він питає:

— Що це за місто?

— Це місто князя Духопера, а в нього весілля завтра буде.

— А яке весілля?

— Він Зінзівея Андроновича дочку забрав. Розбив його військо і силою забрав. І от завтра має бути весілля.

— Добре,— каже,— попав. Ну,— каже,— візьміть мене на човна й вивезіть на берег. А корабель може плисти куди завгодно.

Ті взяли його в човен, вивезли на берег.

А з берега, прямо од берега до города, ліс був сильний, треба йти через ліс.

Іде Бова Королевич тим лісом у місто побачить, де там його наречена. Іде, іде, коли назустріч дід. Дивиться — той самий колдун, котрий у нього забрав коня й меч. Він як схопить того діда:

— Ах ти, собачий син, ти,— каже,— в мене коня й меч забрав!

Як узяв, як кинув його вгору!

Той тільки, мельк-мельк — полетів угору, потім летить назад та кричить:

— Ой, злови мене, не дай вбитися! Я тобі всю правду скажу.

Він його піймав раз, здушив його, дав йому одного щигля, аж очі на лоб вискочили. І знов як кине його другий раз угору. Він знову, шкибирть-шкибирть — летить і кричить:

— Злови мене, не дай убитися, я тобі все розкажу.

Він знов зловив його, придушив добре і каже:

— Ну, говори, де мій кінь?

— Стій,— каже колдун,— я тобі раніше скажу. Бачиш, якби я за тебе не думав, мав би ти свій меч? Чий він у тебе, чи не твій?

— Мій.

— Якби за тебе не думав, хіба б я заніс тобі меч туди? А таки виходить, я не хотів, щоб тебе завішали, поклав тобі меч, щоб ти порубав ті війська, котрі тебе вішать мали.

— Правда, є меч. Ну, тепер скажи, де мій кінь?

— Твій кінь тут, у князя Духопера на стайні стоїть.

— А моя,— каже,— молода де?

— Тут,— каже,— в його. Він завтра збирається робить свадьбу. От у мене є три пляшечки, я тобі дам — ти підеш і все зробиш, тільки zostав мене живим. Ось ця пляшечка,— каже,— з водою. Як умиєшся з неї — зробишся такий дід, як я, всі подумують, що це я прийшов, колдун. А ось ця, друга,— як умиєшся, так зробишся таким, як ти є, Бова Королевич! А ця, третя,— сонні краплі. От підеш, твоя молода зараз у саду гуляє, а князь Духопер спить. Ти підеш до неї, даси їй оцю пляшечку з сонними краплями, признаєшся, що це ти, або скажеш, що бачив Бову, чи що. Скажеш, що як сяде вона з Духопером їсти, нехай піділлє йому цих сонних крапель, і він засне на сім діб. А ти хоч що хоч, те й роби.

От він умився з першої пляшечки і зробився дідом, таким самим, як той колдун, і пішов. Іде, іде, дивиться — його наречена ходить, а він іде позаду та гукає:

— Подождіть, подождіть трішки, бо я заморивсь, я вам розкажу щось про Бову Королевича.

Як сказав «про Бову Королевича», вона зразу:

— Що? Де? Де ти чув? Де ти бачив Бову Королевича?

— Я з ним,— каже,— разом в тюрмі сидів.

— Де в тюрмі? Підійди ближче! Він тоді підійшов, почав говорити:

— Тихо! Я сам Бова Королевич, тільки я вмився ось водою вашого колдуна і зробився по виду колдуном. На тобі ось другу пляшечку і біжи. Як сядеш з Духопером їсти, напій його цими сонними краплями, і він засне на сім діб, а ми тоді поїдемо прямо до твого тата.

Вона взяла (він там пішов десь ходить), пішла до Духопера. От прокинувся її «молодий», сіли їсти, почали пити. Тільки він відвернувся, вона підлила йому в стакан сонних крапель.

Він як випив, перекинувся — захропів.

Вона тоді вийшла, Бова Королевич зараз за коня (сам дідом все сидить), її попереду посадив, і помчали.

Їдуть, їдуть, аж раптом:

— А де ж Бова Королевич?

— Х-хе! Стій, тпру,— спинив коня.

Зараз зліз, витяг пляшечку, вмився і зробився Бова Королевич. Сіли і поїхали прямо до її батька, до князя Зіндзівея Андроновича.

Прийшли. Батько як побачив, з радості і плаче і сміється...

Зараз весілля зробили, погуляли там добре, і я там був, вино пив, по вусах текло, а в рот не попало.

Пожили скільки, а потім Бова Королевич говорить:

— Ну, тепер я піду розквітаюся з своїм батьком другим, спитаю його, за що він мого батька вбив. Спитаю свою маму, де ж мій тато, а потім

знов приїду сюди.

Сів Бова Королевич на коня і поїхав до своєї мами в гості. Тільки приїхав, зараз князя Додона (так, як тому й снилося) зарубав. Хотів і свою маму вбити, та вона впала на коліна, плакала й просилась.

Передала мати йому все царство. Заволодів Бова і тим і тим царством, царствує собі, живе-поживає і добра наживає.

Казка про чемного кушніра

Був-то на світі чоловік чемний: учтиво заробляв на кусок хліба, а сам був кушніром. Влітку і взимку працював, влітку шив кептарі, а взимку шкіру виробляв. Не дивився він на холод, пробивав собі лід і полоскав шкіру. І при такій роботі одного разу застав його цар.

Питає цар кушніра, за яку він плату робить людям роботу, що в такий холод, в зимі, в холодній воді шкіру полоще.

А кушнір відповідає:

— Моя плата невелика, але цим, що беру, добре живу.

Цар далі питає:

— Як же живеш і скільки ж ти плати береш?

Чоловік відповідає:

— За кожен день заробляю і беру вісім грошей, та й не бідую, бо з того два гроші позичаю, два щодень віддаю, два гроші в болото кидаю, а двома грішми сам живу.

Не зрозумів цар добре тієї бесіди, встидався питатися чоловіка. Для того закликав своїх дванадцять міністрів, людей письменних, і наказує, аби йому ту бесіду робітника, за вісім грошей щоденної плати розтлумачили, дає на те тиждень, додаючи, аби старалися з тієї бесіди правду роздобути, що вона значить, властиво, інакше всіх їх дванадцять від свого престолу віджене.

Зрозуміли міністри, що з царем тут не можна зволікати. Пішов кожен міністр тишком-нишком до того кушніра, дають йому кожен по дванадцять червоних, аби правду сказав. Але кушнір цікавий: гроші ховає, а кожному все щось інше розповідає, але істинної правди жодному не сказав.

Минув тиждень, цар раду скликає і тих міністрів за тих вісім грошей питає. Міністри не вгодили, цар розгнівався, але жаль йому міністрів розганяти, та й рад би вже і правду знати. Дає цар наказ, аби того чоловіка силою до палати привели, якби не схотів по добрій волі сам прийти. Але чоловік не противиться, пішов. Тоді хусткою йому очі зав'язали і перед самого царя приводять. Цар питає:

— Чи видиш ти мене, чоловіче? Згадай моє лице, бо інакше скажу тебе стратити.

Каже кушнір:

— Мене нема за що страчати, а твоє лице я не тільки зараз виджу, але його в своїх пальцях по дванадцять раз маю.

Чоловік розложив долоні, і за кожним пальцем було тих дванадцять червоних від царевих дванадцяти міністрів, а на тих червоних було цареве лице.

Здивувався цар, звідкіля у бідного чоловіка зразу зробилося більше як 160 дукатів.

А кушнір тут правди не виявив, а за вісім грошей цілій палаті на раді відповідає:

— Я два гроші з мого щоденного заробітку щодень позичаю, два віддаю, два в болото кидаю, а двома сам живу. Зачував я, царю, що і ти так робиш.

Цар тієї бесіди не може зміркувати і далі питає, а чоловік йому відповідає:

— Два гроші щодень позичаю, бо сина маю, його в школу посилаю, як вивчиться, буде сам що знати і мене на старість годувати. Два гроші щодень віддаю, бо маю старенького тата і стареньку маму, вони мене годували, а тепер я їх годую. Два гроші в болото кидаю, бо маю гарну дочку та й зятя цікавого; тим даю, аби напасті збутися, ті пропадають. А двома грішми з мого щоденного заробітку сам з моєю жінкою чемно живу. Так і ви, панове міністри, робіть.

Цар відправив від свого трону всіх тих дванадцять дармоїдів, а чемного чоловіка на їх місце за міністра прийняв на цілий край.

Про братика-баранця

Був собі дід та баба і мали вони собі двоє діток, хлопчика і дівчинку. Але померли вони обоє, а дітки осталися самі. Доки було що їсти, то сиділи в хаті, а як не стало чого їсти, то дівчинка старша і каже:

— Ходім, братику, в світ.

Ідуть собі, ідуть, де найдуть ягідку, з'їдять собі, де найдуть щавель, з'їдять собі та й блукають по полю та по лісу. Аж ідучи раз, бачать, стоїть криничка, і братик каже:

— Сестричко-голубко, я водички хочу.

А вона йому каже:

— Не пий, братику, бо тут пили воли, то ти ще й волом перекинешся.

Він її послухав і не пив, і пішли вони далі. Ідуть та й ідуть, аж стоїть знов в ярку мала криничка.

— Аж тут я вже нап'юся,— каже братик.

А сестра каже:

— Не пий, братику, бо тут коники пили, то і ти коником зробишся.

Він її послухав знов. Пішли далі, аж стоїть озерце.

— Може, вже я тут нап'юся?

— Не пий, братику, бо тут овечки пили і ти зробишся баранчиком.

Але вже він сестрички не послухав, напився та й став баранчиком.

Та й ідуть собі, де найде сестричка ягідку, то вже сама з'їсть, а баранчик травичку скубе, а на ніч як найдуть де сіно, то вона його кладе від сінця всередину, а сама лягає скраю, щоб його вовк не вхопив.

Переночували, ідуть знов собі, аж коли їде панич верхом з рушницею, а сестричка тоді вже стала велика і гарна дуже, вже добре виросла, відколи вони ходили. Той панич думав, що вона вийшла пасти того баранчика, і сказав слугам зловити баранця і привести його і дівчину до себе.

— Я її розпитаю, що вона таке.

Зараз і привели їх разом до того панича. Він як глянув, що вона така прехороша, так аж трясеться до неї та й питає:

— Що ти таке і що ти пасеш і нащо, того баранця?

А вона йому каже, що це її брат, і як воно все було із ним розказала. Він їй і каже:

— Сідай зі мною!

А вона до нього:

— То візьміть же і мого братика-баранця, бо я його не покину.

Та й поїхали. Приїхали разом до двора, до цього молодого панича. От він їй і каже, і просить:

— Будь мені за жінку, повінчаймося.

Вона і згодилась, сказала:

— Добре.

І повінчались вони, і жили собі гарненько, і прижили собі дитину, а баранчик колише і глядить цю дитину, і вона йому радіє, а він їй, що це бог дав таке добро сестриці.

Поїхав раз пан знов з рушницею, а слуга каже до пані:

— Ходім купатись, пані серце.

Пішли вони купатись, а баранчик сів собі на березі і держить дитинку, а вони як пішли в воду, та слуга повела її на глибину, ввела у воду та й каже:

— Дайте-но, пані, я вам плечі помію, а то у вас таке болото чорне.

Як стала її мити, як стала мити, та й упхнула в воду, в саму глибину. А той баранчик як вгледів, та й заплакав. А слуга вибігла з води та й удяглась у панину одежу, а свої спідниці кинула у воду, забрала дитину і біжить додому, а баранець іде собі за нею. Прийшли додому, а дитина все плаче та плаче, і цілу ніч плаче.

Аж пан приїхав, не роздивився і питається:

— Чого воно плаче? Де це наша слуга?

А вона каже:

— Я її прогнала, бо вона така ледача була.

Як встав баранець уранці, взяв дитину і пішов до води. Аж там випливла качечка, а на ній золоте і срібне пір'ячко, підпливла на берег і прийшла до баранчика, взяла дитину і стала годувати її як мати. Погодувала, а баранець взяв та й поніс дитину додому, і вона така стала здорова, так спить добре, а пан все дивується, що це цей баранець робить і куди він дитину носить, що воно все так гарно спить. Та й каже пан до всіх у дворі:

— Дослідіть мені, куди він ходить з дитиною, що він з нею робить?

Пішов один чоловік за баранцем, і нишком засів, і вгледів, що підпливла качечка з золотим і срібним пір'ячком і погодувала дитину. Цей чоловік зараз побіг до пана і все це розказав, а пан сказав слугам розкинути волока і конче зловити цю качечку.

Пішли вони і так зробили, зловили її і принесли панові. А вона так закричала: ка-ка-ка-ка-ка, що утішаються всі, і з'їджаються пани і його рідня дивитись на качечку, така вона втішна.

А пані напалась на пана, щоб цю качечку зарізати.

— А то,— каже,— я пропаду!

А пан на те:

— Хіба в нас нема других качок?

Як це почув баранець, то побіг і сказав зараз качечці:

— Стережись, сестричко моя, бо тебе хотять зарізати.

А качечка каже:

— Як мене заріжуть, то ти укради пір'ячко з мене і швидко закопай де-небудь.

Так і зробилось, що качечку зарізали, і баранець дві пір'їнки вхопив і при припідку закопав. Аж за ніч десь взялись два стовпи зо срібними та золотими листочками по них. З'їжджаються всі пани, дивляться, дивуються, де це вони взялись при припідку? Як порозходяться всі, то баранець говорить до тих стовпів і вони йому одказують, говорять до нього.

Знов колись баранець почув, що пані каже до пана:

— Порубай, сердуню, ці стовпи, а то я пропаду.

— Нащо нам їх рубати,— каже пан,— вони такі гарні, нехай собі стоять.

Але пані пристає, щоб порубати. Баранчик цеє почув, побіг та й сказав стовпам:

— Сестричко, голубко, хотять тебе зрубати і спалити.

А стовпи кажуть:

— Братика, як нас будуть рубати, то хоч одну трісочку укради і перед покоями закопай.

Взялись зараз і таки стали рубати, а баранця зачинили в покоях, щоб він не бачив і не взяв ні трісочки. Аж тут на те прийшла бабка-бранка з покришкою по вогонь, і одна трісочка упала бабі в покришку, а ця баба взяла і сховала її за пазуху і забула за неї, та й принесла додому і кинула в скриню.

Через ніч з цієї трісочки стала панна ще краща, як ця сестричка баранця була.

Рано баба пішла в поле і вечором приходить, дивиться, що в неї у печі витолено і все поприбрано. Баба здивувалась, сіла повечеряла і лягла спати. Рано встала і пішла знов у поле, аж приходить вечором і дивиться, що у неї хусти пограні, і їсти наварено, і так гарно поприбрано в хаті, та й думає собі баба:

«Треба конче мені розглянутися, хто це все мені робить. Візьму не-наче в поле піду, присяду за дверима і догляджусь, що воно таке мені допомагає».

Сіла раз під дверима, дивиться, аж вже топиться в печі, уже вона витопила, і сіла за стіл, і обідає, а баба вийняла кілочок в дверях і при-

дивляється, та їй нічого не каже, а чекає, щоб вона наїлась. От вона вже встала з-за столу, а баба в хату та каже:

— Добридень, їмосьцюню, де це ви тут взялись?

А вона каже:

— А ви трісочку вкинули в свою скриню, то я оце з тої трісочки.

Як це все робилося, а пані в дворі тепер вже почала просити пана:

— Заріжмо цього баранця! Нащо він нам?

А пан думає сам собі: «То казала «братуку» на нього, а тут вже каже зарізати його». Та й сам собі дивується.

Але прийшла та бабка до пана, побачила баранця та й каже:

— Баранчику, візьми дитину та прийди до мене до хати. Він зараз взяв, забрав дитину і пішов до баби.

А пані все своє та своє: «Заріжмо та заріжмо баранця». А пан каже:

— Та нехай вже ввечері заріжемо.

А баранець як прийшов до баби, то вони — брат із сестричкою — так зраділи дуже, що побачились, та баранчик почав розказувати:

— Знаєш, сестричко, хотять мене зарізати.

А вона йому каже:

— Не бійся, не заріжуть вони тебе.

Оце подумали зараз, щоб підслати бабу до пана, щоб прийшов хутко сюди до неї, бо тут дитина і баранчик ждуть.

Як надумалась, так і зробила. Баба пішла до пана та просить, щоб він прийшов до неї на час. Він її питає:

— Чого ж я піду?

А вона просить дуже і каже:

— Ось ходіть-но, пане, побачите в мене свою першу жінку.

Він як це почув, так зрадів та й швиденько побіг. І як прибіг до хати і глянув, то аж крикнув, такий був щасливий, а вона йому каже:

— Чи ви мене пізнали, що це я, ваша перша жінка? Але не піду я до вас, поки ви її, брехливої, проклятої слуги куди не дінете, я не хочу, щоб вона мене бачила.

Він крикнув на людей, щоб вивели коней, і прив'язали ту слугу до коней, і пустили в поле, нехай вона там пропадає.

А перша жінка, дитинка і баранчик щасливо живуть і поживають і віку доживають, а тую слугу коні понесли і на все поле її рознесли. Де вона головою ударила, там стала могила, де плечима — долина.

Брати-близнюки Іван і Олекса

Дуже давно в далекому краю жив бідний чоловік. Мав він стільки синів, що не міг їх порахувати. Правда, в той час люди більше, як до десяти, не знали лічити.

Чоловік у хащі дрова рубав і возив продавати. З того й жив, з того одягав і годував сім'ю. Привчив до роботи й хлопців. Кожний, як підросте, іде служити. Так всі сини розійшлися по світу. Коло вітця залишився найменший. Він мав приглянути вітця й матір у старості.

Виріс хлопець і став легінем. Треба йому женитися. Сам був чесний, справедливий, таку й жінку собі взяв. Коли старі повмирали, зробили їм файну комашню. Самі жили у великій злагоді. Народилася у них і дитинка, дівочка.

Коли дівочці минуло дванадцять років, її мати важко захворіла і померла. Чоловік дуже зажаловав за жоною і подумав собі, що більше не буде женитися. Айбо велика біда заставила його глядати собі помічницю. Придивив собі одну і звідує її:

— Чи будеш мою дитину честовати?

Вона сказала, що буде. І вони побралися. Айбо коли та жона стала хазяйкою, вона зненавиділа доньку-сирітку. Бурчала на неї, шкодувала давати дівочці хліба, заставляла її робити тяжку роботу. А свою доньку (бо і в неї була донька) пестила, одягала, як княгиню. Дівчата були в одних роках.

Підросли дівчата, стали відданицями. Почали до них хлопці на вечірки приходити. Айбо чоловікову доньку хлопці люблять, а мачушину не дячать. Розсердилася мачуха і каже чоловікові:

— Води свою доньку геть з двора, най її мої очі не видять. Як ні — лишаю тебе!

Тяжко було чоловікові рідну дитину повести в ліси-праліси. Та мусив зробити дяку жоні. Увечері каже доньці:

— Приготуй тайстру, і вранці підемо в ліс. Будеш мені помагати рубати дрова.

Як зазоряло, отець і донька рушили в дорогу. Зайшли у глибокий ліс, куди чоловік до цього часу ніколи не ходив. Йшли цілий день і вийшли надвечір на одну полянку, де стояла якась хижчина. Вдоперли двері — там

нікого. А в хижі є всячина: відро, миски, лампа. Не знав чоловік, чому хижа пуста. Ато у ту хижку заходили чорти і всіх людей винищили.

— Донько, оставайся тут. Накладеш собі вогню, звариш їсти. А я іду в ліс рубати дрова.

Вхопив сокиру і пішов, айбо не за дровами, а додому. Дівка вогню наклала, їсти зварила, запалила лампу і чекає вітця. Чоловік не усмілювався вповісти доньці, що лишає її саму в хижчині серед лісу. Чує: щось зашкрябало у двері. Подумала, що то її нянько, і скоренько вдоперла. Никать: а то мишка. Засміялася до мишки, а мишка проговорила:

— Дівочко, я дуже голодна. Дай мені щось поїсти. Марійка, так звали дівчину, пожаліла мишку і дала їй їсти. Як мишка наїлася досита, сказала:

— В одинадцятій годині з'являться файні легіні. Не бійся і роби те, що я тебе научу. То не легіні, а чорти. Прийдуть вони з музикою і будуть тебе кликати танцювати, але ти не йди у танець. Скажи, що ти у подертій одежі. Скажи так: «Принесіть мені сукню». Вони принесуть і знову будуть кликати в танець, та ти попроси чоботи. А далі проси усякі дівочі речі, лиш не відразу, бо візьмуть тебе у танець і розтягнуть тебе на кусочки.

Опівночі прийшли під хижку легіні з музикою. Кличуть:

— Іди з нами танцювати!

— Прийду, лиш принесіть мені шовкову сукню, бо моя цурава. Принесли їй сукню.

— Іди з нами танцювати!

— Прийду, лиш принесіть мені файні чоботи.

Принесли чоботи і знову просять її у танець. А вона каже:

— Принесіть мені шовкову сорочку.

Потім попросила коралі. Далі — золотий вінок. Ще — золоті заушниці. Ще — сріберний пояс із золотою пряжкою.

— Іди з нами танцювати.

— Прийду, лише принесіть сріберні підківки до чобіт. Побігли чорти і не вернулися, бо когут запів.

Вранці пішла глядіти вітця. Ішла, ішла і вийшла на дорогу та вернулася додому. Одежа на ній як у принцеси. Коли мачуха увиділа оту красоту, то мало не розпуклася із завісті. Каже чоловікові:

— Скоро веди і мою доньку в ліс. Най і вона принесе собі прекрасне плаття.

Привів вітчим відданицю на ту поляну, у ту хижчину, де була його донька, і лишив. Нічого вона не варила, а відразу лягла на постіль. Чує: щось у двері зашкрябало. Відкрила — а то мишка.

— Дівочко, дай мені їсти, бо я дуже голодна.

— Іди собі на біду! — прогнала вона мишку.

Опівночі прийшли під хижку легіні. Попросили її в танець.

— Піду, як мені принесете шовкову сукню, шовкову сорочку, файні черевики, золотий вінець, файні коралі...

Попросила все те, що виділа на Марійці. Чорти принесли — і вона мусила йти з ними в танець. Так із нею танцювали, що розірвали її на кавалки.

Чекає мачуха доньку — нема. Каже чоловікові:

— Веди мене туди, куди відвів доньку.

Коли прийшла мачуха до хижі і увиділа, що залишилося від її доньки, то мало не вміла.

— Йой, донько, моя донько...— зайойкала вона.

Айбо що було робити? Вернулася додому. Мачуха плакала за донькою, айбо Марійку уже не збиткувала.

Про красу Марійки розійшовся всюди поголос, і прийшов її царський син сватати. Принц був файний, і Марійка полюбила його. Договорилися про свадьбу. І така свадьба була, що ніхто ще такої не видів. На свадьбі веселилися, гуляли і бідні, і великі пани, бо молода була із бідного роду, та не забула за простий народ, а принц запросив великих багачів.

Як відсвадьбували, молоді залишилися жити в царському палаці. Марійка прикликала до себе жити свого нянька. А з ним прийшла і її мачуха, бо вони собі чоловік і жона. Отець її робив помалу у царському саду, а мачуха помагала кухаркам.

Цар з царицею були старенькі. І хоч мали свого лікаря, коли прийшов час помирати цареві, ніякі ліки не помогли. Цариця дуже збанувалася за чоловіком і скоро померла. Та й отець Марійки був вироблений у лісах, заслаб і помер.

Царський син перебрав царство. Управляв він державою благорозумно, не забув за простий народ, бо його жона була з простої сім'ї. Він будував фабрики, аби людям була робота. Дав розказ наділити бідним людям землю. Тому пани сердилися на нього, а сусідні королі і графи та барони готувалися напасти на нього. Один злий цар оголосив йому війну.

Молодий цар почав збирати армію. Як зібрав, то повів військо на границю, а жону лишив у тягості дома. Коли відходив, наказав старшому міністру, аби гаткував за царицею. А мачусі се не любилося. Вона хотіла бути головною у царському палаці.

Прийшов час Марійці родити. Народила вона двох золотоволосих хлопчиків-близнюків. Аби впізнавати того, котрий перший народився, цариця прив'язала йому на руку шовковий пантлик. Поклала хлопчиків коло себе і заспала.

А мачуха прийшла, украла хлопчиків, понесла у сад і закопала. А замість хлопців підвергла цариці двох котят.

Пробудилася молода цариця, дивиться: коло неї м'яукають двоє котят. А хлопчиків немає. Почала цариця ревати:

— Де мої діти?

— Коло тебе! — сказала мачуха.— Ти вродила двоє котят.

— Та я ж вродила двоє золотоволосих хлопчиків!

— Тобі привиділося, бо ти не пам'яталася. Не хлопчиків ти вродила, а котят.

Почала цариця гірко плакати. А царю написали, що його жона відьма, бо народила котят. Цар відписав, аби їй нічого злого не робили, доки він не повернеться з війни. Він з жоною сам вияснить. Письмо було адресоване міністру, та вояк передав його мачусі. А мачуха покликала бухгалтера, який міг писати точно так, як цар, заплатила йому великі гроші, і він написав, що вона диктувала. «Пане міністре! Я чув, що моя жона вродила двоє котят. Се означає, що вона відьма. Відведи її у ліс і убий».

Міністр прочитав письмо і очам своїм не вірить. Як стратити таку чесну душу? Айбо царський розказ треба виповнити, бо інакше він сам стане короткий головою. Та міністр був розумний, спочатку все добре обдумував, а потім уже робив.

А за той час на тому місці, де були закопані близнюки, вирости два золоті явори. Мачуха як то увиділа, привела людей із сокирами і розпорядилася зрубати явори і спалити. Та коли рубали явори, дві трісочки упали у траву, і ніхто їх не втямив. Коли люди відійшли, із тих трісочок зробилися два золотокрилі орли, стрепали крилами та й полетіли високо попід небеса. У одного на крилі маяла шовкова шматина.

Тут прийшла поголошка, що цар повертається з війни. Міністр дуже засумував. Кличе він царицю у ліс на прогулянку. Іде з нею попідруку, а сльози йому котяться з очей.

— Пане міністре, що ви плачете? — зазвідала цариця.

Він не міг говорити, лиш витяг із жеба письмо. Вона прочитала і жалісно заплакала:

— Я ні в чому не винна. Даруйте мені життя. Я буду жити в сих хащах, ніхто мене ні у селі, ні у вариші не увидить. А на знак я дам вам відрубати палець, на котрім перстень.

Міністр зрадів, що не мусить губити добру душу. Узяв знак (цариця сама відрізала палець) і повернувся у царський палац. А цариця пішла хащами. Іде і думає собі: «Де тепер дітися?»

Так дійшла до моря. Дивиться: у воді весело риби плавають, підскакують. Подумала: «Коби я годна стати рибою і так плавати по морю». І у ту мить стала рибою, скочила в море і попливла.

В той час цар вернувся додому. Що сталося з його жоною, він не знав. Звідує міністра:

— Де моя жона?

Міністр нічого не сказав, лиш передав письмо. Цар прочитав письмо і каже:

— Я точно так пишу. Айбо сесе я не писав.

— Я так і думав, що щось тут недобре,— каже міністр,— і я відпустив царицю. Вона сказала, що буде жити в лісах і ніколи ні в селі, ні у варищі не появиться.

Верг цар пушку на плече і пішов лісами жону свою глядати. Ішов довго і вийшов на одну поляну з криницею. Сів він під зелений явір перекусити. Дивиться — а до нього йде дуже страшний звір. Цар напудився, айбо не тікає. Звір підійшов ближче і проговорив:

— Не бійся, царю! Я тобі не зроблю нічого злого. Лише дай мені щось поїсти, бо я дуже голодний.

То був залізший вовк. Аж би в нього стріляв, то не убив би. Цар поділився з вовком їдою і подумав собі: «Се не простий вовк, коли знає говорити. Зазвідаю у нього, чи пе видів мою жону». Та вовк зазвідав царя першим:

— Куди йдеш, царю? Ти зайшов у такі місця, куди ще людська нога не ступала.

Розповів цар вовкові про свою біду.

— Я не видів твою жону і нічого не чув про неї. Айбо я тебе можу понести на найвищу гору, де живе Дідо-всевідо. Може, він буде щось знати про царицю.

Цар сів на залізного вовка, і той поніс його через високі гори, темні ліси. Переніс його через сім полонин і приніс на гору, де жив Дідо-всевідо. Там стояла скала, яка блищала, як місяць. На тій скалі був дім, і у тому домі жив Дідо-всевідо.

Дуже змучився цар, доки виліз на ту скалу. Зайшов він у дім і видить: дідо білий, як молоко, борода аж землею тягнеться. Цар низько поклонився:

— Добрий день, дорогий няньку!

— Доброго здоров'я, синку! Я знав, що ти будеш у мене на обід, і я приготував на двох. Та у тебе є слуга, який тебе сюди приніс. Треба і його покликати.

Вийшов дід із дому, свиснув так, що листя з дерев посипалося. Залізний вовк зрозумів, що його кличуть, і прибіг. Дід почастував і царя, і залізному вовкові дав поїсти. А потім каже:

— А тепер слухай, що я знаю. Твоя жона народила двох золотоволосих хлопців, та її мачуха підмінила тих хлопців-близнюків двома котятами,

а живі душі закопала в землю. Ті душі вирости золотими яворами, а коли їх мачуха приказала зрубати і спалити, душі двох братиків-близнюків перетворилися у золотокрилих орлів. Мачуха хотіла і твою жону скітити, тому й підробила твоє письмо. Нещасна твоя жона ходила лісами, а як дійшла до моря, зробилася рибою.

— Та чи можна їх навернути? — зазвідав цар.

— Можна. На березі моря є височезна скала. Коло неї чарівне місце: там люди перетворюються у звірів, птахів і риб, а всяка звірька може перетворитися в людину. Там твоя цариця-риба увиділа і впізнала своїх хлопчиків-близнюків. Вони її признали за матір. Там кожного дня вони зустрічаються і бесіднують. Аби й тебе признали, мусиш туди прийти з державним прапором.

Цар красно дякував Дідові-всевідові, сів на залізного вовка, і вовк приніс його під того явора над криницею, де вони зустрілися. Звідти вовк пішов своєю дорогою, а цар своєю. Прийшов цар додому, узяв прапор і пішов на берег моря глядати височезну скалу.

Довго йшов, доки до тієї скали дійшов. На тім місці поставив прапор, а сам сховався в корчеві. Дивиться: прилетіли два золотокрилі орли і сіли близько до води. До них припливла риба.

Цар не чув, яка там була бесіда. А та риба сказала золотокрилим орлам:

Тут має бути ваш отець, бо вижу його прапор. Не бійтеся його і не тікайте. А я боюся йому показуватися, бо він дав розказ мене убити.

Орли зробилися хлопцями і підійшли до прапора. Отець з радістю вибіг до них із корча:

— Сини мої золотоволосі, довго я вас глядав! Йдімо зі мною додому!

— Не підемо, бо там зла мачуха. Та й ти злий, бо дав розказ нашу мамку убити!

— Не давав я такого розказу. То все зла мачуха зробила. За се її засудили на велику кару — розірвали кіньми.

— То ти на мамку не сердися, дорогий наш няньку?

— Не серджуся. Я її дуже люблю. Побігли хлопчики до води і кричать:

— Мамко, не бійся! Нянько на тебе не сердиться. Вискочила риба на берег і зробилася царицею. Цар радісно обняв її. Він приніс і для хлопців, і для жони файну одежу. Оділися і пішли додому. У дорозі жона розповіла цареві, як увиділа двох золотокрилих орлів, як на крилі у одного упізнала шовковий пантлик і догадалася, що то її діти, як довго чекала, аби вони прилетіли і сіли близько коло води, як заговорила до них і як вони признали її за матір.

Дома вчинили велику гостину. На тій гостині нарекли близнюків іменами — Іваном і Олексою.

Близнюки Іван і Олекса вирости фajnими і розумними легінями. Прийшов їм час женитися. Вони сказали, що женяться лише тоді, коли знайдуть собі дві сестри-близниці із золотим волоссям. Зібралися Іван та Олекса у дорогу глядати собі жін.

Дійшли вони до берега моря, до височенної скали, і там зробилися орлами. Спочатку полетіли до найстаршого орла-віщівника і попросили його показати їм дорогу у ту державу, де живуть дві сестри-близниці із золотим волоссям.

А отець тих сестер-близниць із золотим волоссям був царем. Він держав сестер на сто п'ятдесятому поверсі свого палацу. А дав такі куренци, що своїх доньок віддасть за тих легінів, котрі знімуть з їх пальців золоті царські перстені. Многі пробували дібратися до того вікна на сто п'ятдесятому поверсі, айбо падали і убивалися. А близнюки-орли прилетіли, схопили у дзьоби персні з пальців сестер і полетіли. Прилетіли на берег моря і там зробилися хлопцями і чекають.

Сестри-близниці плачуть, бо перснів не мають, а женихи не з'являються, їх отець-цар був розумним чоловіком. Він розіслав по всьому світу таємних агентів глядати персні. Дав розказ, аби тих, у кого найдуть персні, відразу вели до царя. Прийшли таємні агенти і на берег моря. А Іван та Олекса зробилися дурними.

— Хто ви такі?

— Два дурні, що постійно граються у піску.

— Та йдімо геть,— каже один таємний агент. А другий каже:

— Ти забув, що казав цар: чи жебрак, чи циганин, чи старий, чи молодий — у кожного глядати.

І почали хлопцям жсби вивертати. А хлопці сміються. Все обмацали, а перснів не знайшли. Уже хотіли йти геть, коли старший агент догадався:

— А ми ще у піску не дивилися. Почали ритися в піску і найшли персні.

— Та чи піймали вас! Тепер нікуди не втечете.

Іван і Олекса увиділи, що отець сестер-близниць розумний, і що їм нічого таїтися, сказали, хто вони на самім ділі. Оділи на себе царську одежу і повели таємних агентів до свого вітця. Звідти дали телеграму до вітця сестер-близниць, аби чекали на женихів.

Цілий місяць добиралися брати-близнюки у ту державу, де жили сестри-близниці із золотим волоссям. Коли добралися, їх уже чекали і радісно зустрічали і цар з царицею, і їх дві прекрасні доньки...

Кума Смерть

У сім'ї одного бідного чоловіка народилася перша дитина. Ходив він по селі і не міг знайти кума, бо був дуже бідний. Усі знали, що він не має що дати їсти, і не хотіли йти до нього за кумів. Дитина лежить нехрещена, а мати через це не має права вийти з хати. Навіть до керниці за водою не має права вийти. Вона знов посилає чоловіка:

— Іди шукай кумів.

Він знову ходив по селі, питав, просив, і ніхто не хотів іти. Вертається він додому і здивує якусь чужу бабу. Та баба питає:

— Куди ти ходив?

— Ходив шукати когось у куми. І не знайшов.

— Іди додому і скажи жінці, най пополоче і висушить пеленки. Я зараз буду в тебе.

Жінка пополокала пеленки, висушила їх і чекає. Приходить та баба.

— Все готове?

— Готове.

— Давай дитину.

Замотує мати дитину в пеленки і дає кумі. І понесла кума дитину до попа хрестити.

А чоловік з жінкою дома говорять:

— Як прийде кума з церкви, що їй дати на обід? У нас лиш трошки муки в хвостіку мішка.

Посилає жінка чоловіка до сусіди, і сусіда дав кілограм кукурудзяної муки.

— Ти маєш мені за це відробити,— каже.

Зварила хазяйка мамалигу, а тут і кума з дитиною приходить. Сідають за стіл, починають обідати, і питає кума:

— Куме, ви знаєте, що я за одна?

— Ви — кума.

— Кума-то кума, але я — Смерть. Та не бійтеся мене. Я вам допоможу, і ви будете багаті. Я зроблю з вас першого лікаря. Підете до сусіди, у нього хворий хлопчик. Як прийдете і побачите мене в ногах того хлопчика, то скажіть, най скупають його в теплій воді, і все буде добре. І ми ще багато будемо ходити по слабих. Як я буду сидіти в ногах слабого, то це значить,

що він буде жити. Беріться його лікувати. А як побачите, що я сиджу в головах, то знайте, що він не буде жити, і зразу кажіть людям, най готують дошки на труну. А як я буду сидіти коло якого слабого, то лиш ви мене будете бачити, більш ніхто.

Пішов чоловік до сусіди, у якого був хворий хлопчик. Зайшов, подивився, а Смерть, його кума, в ногах слабого сидить. Він каже батькам хлопчика:

— Загрійте купіль, обмийте його, і він встане. Вони так і зробили, і хлопчик поправився.

«Лікар» пішов додому. А за ним ідевилікуваного хлопчика тато і несе плату — муку, м'ясо, гроші.

— За що це ви мені принесли?

— За те, щовилікували мого сина. І прийняв чоловік плату.

Зачув він, що десь далі хворіла жінка. Його ніхто не кликав, вій сам пішов туди. Дивиться, кума в ногах слабій.

— Дайте їй теплого і зробіть купіль. І вона видужає.

Так і було, слаба встала. Той чоловік теж добре заплатив йому. На третій день чує він, що захворів один чоловік. Іде наш «лікар» і туди. Дивиться — Смерть у головах сидить.

— Шукайте дошки, бо помре,— сказав він і пішов. А слабій умер.

Далі він уже не ходив сам до слабих, його кликали. І куди він не приходив, скрізь сиділа кума. Як сиділа в ногах, він «лікував» слабого, як у головах — казав, що помре. Люди добре платили йому, і він дуже розбагатів.

І захворіла дочка в царя. Сказали цареві, що є такий лікар. Присилає цар карету і дванадцять козаків на конях.

— Тут живе лікар?

А він злякався та й каже:

— Я не лікар.

— Нам сказали, щоб ми тебе живого привезли до царя.

Сідає він у карету і їде до царя. Привезли його. Як побачив він, що така велика варта стоїть з оголеними шаблями, то подумав:

«Тут я пропав, бо тут моя кума не пройде. А без неї я нічого не вартий».

Кажуть цареві:

— Приїхав той лікар.

— Підніміть шаблі, най він зайде.

Підоймили козаки шаблі, і він зайшов. І прийшов у палац до царя.

— Ви лікар?

— Я не лікар. Мене обрали лікарем.

— У мене хвора дочка. Три роки лікую і не можувилікувати.

— Де вона лежить?

— У сусідній кімнаті,— каже цар.

Зайшов він у кімнату, а там стіни такі світлі, що від них видно, як удень. Хвора лежить на ліжку. Він подивився — кума в ногах.

— Зробіть ванну з рум'яну,— каже він цареві,— скупайте хвору, і вона встане.

Скупали — і царівна одужала. Убралася вона і помаленьку вийшла в сад гуляти.

— Чим тебе нагородити? — питає цар «лікаря».

— Нічим, мені нічого не треба.

— Я дам тобі половину держави.

— Мені не треба, бо я неграмотний.

— Я дам тобі карету золота.

— Як дасте золота, то добре.

Насипали йому карету золота. Наказує цар тим козакам:

— Відвезіть його туди, де взяли. І не залишайте по дорозі карету, а то бандити пограбують його. Як відвезете, то візьміть розписку, щоб я знав, що ви довели його щасливо.

Їдуть вони через ліс. А в тім лісі якась хата, і в ній світиться. Він каже:

— Станьте.

— Куди ж ти хочеш іти? — питають козаки.

— До тої хати.

— А як там бандити? І тебе вб'ють? Що ми тоді будемо казати цареві?

— Пустіть, не вб'ють.

Заходить він до тої хати, а козаки zostались надворі. Зайшов, а там його кума. У хаті повно засвічених свічок. Одні лиш загорілися, другі до половини згоріли, треті догоряють зовсім.

— Чого ви, куме, сюди прийшли? — питає Смерть.

— Бо я розбагатів, о!

І він показав, що розбагатів по саму шию.

— Не треба було вам, куме, сюди приходити.

— Я прийшов сюди, бо хочу все знати. Скажіть мені, чого ці свічки тут горять?

— Куме, я хотіла б, щоб ви про це не знали.

— Розкажіть мені, що значать свічки, котрі лиш засвітилися?

— Це на світ народилися нові люди.

— А ті, що до половини догоріли?

— Це люди половину віку прожили.

— А ті, що догоряють?

— Тим людям вік кінчається.

— Тепер, кумо, покажіть мені, котра свічка моя.

— Я б не хотіла казати, куме, але як ви так хочете, то скажу. Ідіть додому і шукайте дошки — ваша свічка догоряє.

Приїхав він додому. Та йде до коваля і замовляє колиску на пружині. Коваль зробив ту колиску, приносить, а він уже слабий.

— Забийте,— каже,— у стелю кілок і почепіть колиску на нього. А мене покладіть у колиску.

Поклали хворого в колиску, він розплатився з ковалем, і той пішов.

Лежить у колісці слабий і бачить, іде Смерть, кума його. Заходить у хату та й іде просто до його голови. А колиска на пружині. Він торкнув ногою, колиска повернулася, і баба лишилася в ногах. Іде баба від ніг до голови, а він знову ногою торкнув, колиска повернулася, і баба знов лишилася в ногах. Іде баба знову від ніг до голови, а він знов ногою торкнув, але баба вхопилася за колиску і перебирає руками, підступає до голови. Він хотів ще раз повернути колиску, але вже не зміг. А Смерть каже:

— Куме, крути — не крути, мусиш умерти.

Наполеглива жінка

В долині біля невеличкого лісочка і ставка чабан пас овець. День був сонячний і тихий. Вівці добре паслись, а чабан сидів на горбочку і грав в сопілку свою улюблену мелодію.

І ось він чує в лісочку різкий писк, щось смертельно пищить. Чабан схопився, взяв у руки свій кийок з великою головою і побіг до того місця, де сталася якась пригода.

Пастух побачив, що на землі лежить гадюка довжиною до двох метрів. А на гадюці зверху сидить павук. Цей павук такий здоровенний, як казан. Він уп'явся в гадюку і своїми скорпіонськими ногами давить гадюку. Гадюка звивається в передсмертних судоргах і кричить.

Чабан, не довго думаючи, підбіг до павука і вдарив нападака з усієї сили кийком. Павук від сильного удару лопнув. З забитого на смерть павука полетіли бризки густої білої рідини на всі боки. Бризки рідини попали і в очі чабанові. Чабан упав на землю і осліп...

Гадюка прийшла до пам'яті. Вона побачила, що лежить чоловік із закритими очима, догадалась, що сталося. Підлізла до чабана і своїм язиком-жалом вилизала із очей чабана рідину. Чабан став бачити і підвівся. Гадюка до чабана заговорила людським голосом:

— Спасибі тобі, добрий чоловіче! Ти мене врятував від смерті! Побудь тут декілька хвилин, я швидко повернуся і потім тобі щось подарую і розкажу.

Гадюка полізла в кущі. Чабан залишився на місці. За кілька хвилин гадюка повернулася до пастуха і принесла в роті листочок з якогось зілля.

— Візьми оцей листочок та з'їж його. А потім я тобі відкрию одну таємницю.

Чабан довго не хотів їсти листочка. Було йому гидко, що листочок був у роті в гадюки. Гадюка побачила, що чабан чогось, мнеться, боїться. Вона сказала:

— Не бійся нічого. Ти врятував мені життя. Як ти думаєш, чи я тобі зла хочу? Ні, я тобі бажаю тільки добра. їж, не бійся, а мене будеш згадувати все своє життя.

Чабан повірив гадюці. Узяв листочок і з'їв. Гадюка тоді й говорить:

— От що, чоловіче! Тепер ти будеш знати, про що говорять звірі,

птиці і домашні тварини. Все, що живе на світі, розмовляє між собою своєю мовою. Люди цього не розуміють, а ти тепер все будеш знати-розуміти. Тільки давай умовимось, це велика таємниця! Під острахом смерті. Ти про це не смій розказувати нікому. Навіть батькові, матері, братам, сестрам, жінці і дітям не повинен розказувати про цю таємницю. Знай, що як тільки розкажеш, так зразу ж помреш. Вибирай щось із двох: або мовчи і живи, або розкажи і вмирай.

Гадюка ще раз подякувала чабанові за те, що він врятував її, й полізла в кущі.

Чабан узяв свій кийок та сопліку і пішов з лісу до своїх овець. Сів він в холодочку під зеленим дубом і почав грати на сопліці свою улюблену мелодію. А неподалік два молоденькі баранчики граються і стукаються лобами. І ось один промовляє до другого:

— Ей ти, дурень! Ти нічого не знаєш?

— А ти що знаєш? — відповів другий.

— Я більше тебе знаю.

— А що ти знаєш?

— От що: он там могила. На тій могилі є пеньок із великого дерева. Під тим пеньком є скарб. Там багато закопано золота і срібла. Нехай як будемо пастити біля тієї могили, я тобі покажу.

Чабан вже розуміє мову тварин і цих двох баранчиків. Він погнав усіх овець до могили. Баранчики зійшли на могилу. Ото ж перший баранчик і змушує свого товарища добре стукнутися об пеньок на могилі.

Другий баранчик розігнався і добре стукнувся лобом об пеньок. А потім упав до землі і прислухався. Встав і промовив до свого товариша:

— А правда, дзвенять гроші. От якби наш пастух знав, що тут є скарб, і якби він його викопав, скільки було б у нього багатства!

Так чабан узнав, що на могилі є скарб.

Пригнав увечері овець в село. Повечеряв і ліг трошки відпочити. Запросив до себе жінку та й каже:

— Жінко, сьогодні поїдемо вночі на могилу, там є скарб, поспробуємо його викопати і забрати.

О дванадцятій годині ночі чабан та його дружина запрягли коня у воза, взяли лопати, мішки і поїхали копати гроші на могилу. На світанку вони викопали скарб. Привезли золота і срібла повен віз. Зажили вони щасливо і багато.

Одного разу жінка запитала свого чоловіка, як він міг узнати, що на могилі був скарб. Чоловік сказав дружині, що цього говорити не можна. Жінка більше й не допитувалась.

Чабан добре розуміє, про що говорять домашні тварини, звірі, птиці і часто розказує своїй жінці. Наприклад, був такий випадок: у дворі корова

мукає: «М-у-у-у!» Телятко озивається: «М-е-е-е!» Пастух і каже жінці:

— Чуєш, он корова озивається до свого телятка, каже: «Йди сюди», а телятко відповідає корові, своїй матері: «Іду-у-у».

Жінка не витримує і знов допитується пастуха, як це він узнав, про що говорять тварини.

Чабан увесь час твердить, що не може розкривати таємницю, інакше умре.

А жінці ж кортить знати. І чоловіка жаль.

Минуло немало часу, настала зима. Довго вагалась жінка, а таки вирішила: нехай чоловік умирає, але для мене розкриє таємницю.

— Умирай, чоловіче, а мені розкажи, звідкіль ти знаєш, про що говорять тварини і птиці.

Чабан погодився все розказати своїй жінці і вмерти. Жінка приготувала ліжко для покійника. Поставила свічки, наділа йому чисту білизну, помила голову й причесала.

— Скоріше, чоловіче, розповідай про той випадок!

Чоловік розпочав:

— Отож влітку я пас вівці. Чую — в лісі щось пищить. Я побіг до того місця і побачив, як великий павук давив гадюку. Я вбив павука своїм кийком. Рідина з тіла павука попала мені в очі, я впав і осліп... Гадюка зосталась жива. Тоді гадюка...

Чоловікові стає важко. Він ледве дихає (бо смерть приходить) і він звертається до жінки:

— Жінко, мені зараз дуже тяжко, я вмираю. Може, не потрібно розповідати, я все ж таки хочу жити. Облиш допитуватись, невже тобі буде легше, як я вмру?

— Ні-ні-ні! Вмирай, а мені розкажи. Я хочу знати твою таємницю! Де це було так, щоб жінка не знала того, що знає чоловік?

У той час, коли те діялося, в хаті було десять курок і півень. От півень підбіг до однієї курки, дзьобнув її та й каже:

— Чого зерно збираєш не там, де я тобі показував?

Потім підскочив він до другої курки і як ударить її крилами:

— А ти навіщо воду розлила на сковороді? Я вам дам! Вас десять курок, а я один півень між вами. Я старий і не підкоряюсь вам ні в чім! Я не такий дурень, як наш господар-пастух. Він з однією жінкою не може впоратись, умирати вирішив, аби впертій жінці розкрити таємницю. Ач, до чого дожився, не може своїй жінці ради дати, щоб вона поважала свого чоловіка! Ліг вмирати.

Чабан чує, як півень з нього глузує. Сам собі подумав: «Невже я повинен помирати через упертість і наполегливість жінки? Ні-ні-ні! Так не буде, досить!»

Він схопився з ліжка. Свічки, які горіли, кинув на землю, розмахнувся та й вдарив жінку. Вона незчулась, як це сталося, та з криком до чоловіка:

— Чого ти перед смертю б'єшся?

— Я не вмираю, бо з мене навіть, півень сміється. Він мене вважає за дурня, каже, що я одній жінці підкоряюсь, а він має десять і що хоче, те й робить з курками.

Більше жінка не допитувалась про таємницю. Півень врятував свого хазяїна і не дав пастухові вмерти. В народі є така приказка: «Чоловік, про якого й кури говорять». Можливо, чабан і був тим чоловіком.

Про бідного парубка і Марка багатого

По великому шляху, що ним їздили чумаки у Крим по сіль, їхав багатий купець Марко, а за ним тягнувся караван з дорогим крамом.

Купець той був такий багатий, що його знали і за горами, і за морями, і в нашій стороні. Якось переїздив він через невелике село, і трапилася з ним тут така оказія.

Тільки ступив він коло воріт, як назустріч йому вибіг чоловік і почав бламати піти до нього за кума. Марко спочатку страшенно розгнівався на мужика за таке зухвальство, а далі й згодився, подумавши: «Може, це який щасливий знак».

Покумував, погуляв купець, залишив подарунків хрещеникові та й поїхав. Їде багатий Марко, люльку покурює та на караван поглядає, що в'ється за ним на цілу версту.

Як почало смеркати, в'їхав він у свій город, зустріли його горожани з хлібом-сіллю і провели аж до його палацу. Марко наказав погонщикам розвантажити караван, а сам, повечерявши добре, заснув. Спить Марко і сниться йому сон, що прийшов до нього хрещеник і каже:

— Слухай, Марку, все твоє багатство колись моїм буде.

Розгнівався Марко та як закричить, а потім злякався, лежить і не ворухиться. Коли бачить — опускається над ним величезний птах, та такий великий, що й сонце від Марка заступив, і стало темно, як в осінню ніч, лише кігті виблискують.

Зачепив птах кігтями Марка за шовковий пояс і поніс над землею. Чує Марко, що тіло його вже не тіло, а дерев'яна колода. Летів, летів птах з ним над землею, а от вже й море під ними.

Птах кігті і розпустив. Похолов Марко, і серце в нього мало не вискочить: так б'ється, як у впійманого зайця.

Летить він донизу швидко-швидко, ось уже і вода. «Пропає»,— думає. Коли ні — впав, і не забився, і не в воді.

Прокинувся купець Марко і не спав уже до самого ранку. Все йому хрещеник не йде з голови: зажурився купець, що втратить багатство.

Вдень ще с'як-так забувався. Та не знав відтоді Марко ні одної спокійної ночі. Тільки ляже спати, як уже й стоїть над ним його хрещеник — великий, сильний, у полотняній сорочці, і з усмішкою промовляє:

— Все твоє багатство буде моїм.

Марко люто кидається на нього, але хтось ніби прив'язував його до землі, і він не міг повернути ні рукою, ні ногою, і навіть крикнути не міг.

Довго так мучився Марко, а далі й вирішив позбутися свого хрещеника.

Ідучи одного разу через те село, зайшов він до свого кума і бачить, що з його хрещеника буде точно такий козарлюга, як той, що йому сниться щоночі. І навіть посміхатись вже починає, от тільки що сказати не може: «Все твоє багатство буде моїм». Але от-от скаже. Злякався Марко малого і каже до кума:

— Продай, куме, мені свого сина, мого хрещеника. В тебе дітей і так доволі, а з цього я вигодую доброго козака.

— Е, ні,— каже батько,— нехай їх у мене багато, але то тільки й мого. Як сядуть їсти, то серце болить, а як стануть робить, то душа радується!

Але Марко на всі лади почав умовляти та благати кума, щоб продав йому хлопця. Нарешті на велику суму забрав він хрещеника.

Виїхав купець Марко з караваном за село і наказав слугам обсмолити добру бочку. Приготували слуги бочку, поклав туди Марко хрещеника. Заднив бочку міцним дном, і коли проходив караван над річкою, то вкинув Марко бочку у воду, а сам поїхав далі.

Пливла бочка за водою та й припливла до якогось монастиря. Монашки прали якраз білизну, побачили бочку і притягли до берега, мовляв, на огірки буде. Принесли в монастир, відкрили, аж там хлопчик. Ну що робити, не кидати ж знов на воду? І вирішили монашки залишити його в монастирі.

Ріс хлопець, ріс і красивим парубком став, таким, що монашки боялись надалі й залишати його в себе. Дали вони йому на дорогу хліба і випровадили за ворота. Пішов він по наймах від пана до пана, аж поки потрапив до купця багатого Марка. Побачив Марко, що хлопець здоровий, красивий і робітник непоганий, і вирішив узяти його за старшого погонича.

От одного разу закликав він хрещеника до себе й питає:

— Хто ти такий, звідки родом?

— А хто його зна, хто я. Роду я не маю, бо мене монашки з води витягли, в бочці плавав,— сказав це і посміхнувся.

Як глянув Марко на ту посмішку, то попалотнів і наче в пропасницю його кинуло. Пізвав одразу свого хрещеника і чекає, що цей от-от скаже:

«Все твоє та буде моїм». Але хлопець стоїть і тільки посміхається.

— Ну, добре,— промовив Марко. — Хочу я з тебе зробити головного свого помічника, але ти повинен виконати одне моє доручення: за морем синім лежить невідомий мені край, де можна доброго краму дешево дістати, поїдь туди і розвідай його.

До того краю ніхто не міг ніколи дістатись, бо треба було їхати через великі пороги, де перевозив заклятий поромщик і завжди перекидав людей на середині річки. А морем ніхто не міг проїхати, бо лежала в морі велика кит-риба, що перевертала всі кораблі, які йшли в невідомий край.

Зібрався хлопець у далеку путь, а Марко повеселів, бо вже не одного туди посилав він і ні один не повернувся.

Іде хлопець та йде, і приходить до річки широкої та бурхливої, що аж страшно глянути, не то перепливти її. Гукнув хлопець поромщика, та так гукнув, що той аж затремтів від того крику і пором його погойднувся.

Прийшов поромщик і питає:

— Звідки і куди держиш путь, лобуряко?

— Від купця Марка за синє море,— відповідає парубок.

Стрибнув він у пором і пливе, та очей з діда не спускає. І тільки виїхали вони на середину, де найбільше річка вирувала, дід махнув веслом — і пором розійшовся на дві половини: та половина, що з дідом була,— вже за камінням, а та, що з парубком, попала в самий вир. Бачить парубок, що прийшла його смерть і вже от-от налетить він на камінь, але ніби хтось одвертає від нього погибель. Приглядається парубок до порома, аж воно по боках чотири морські красуні ведуть пором, на парубка поглядають ще й пісню співають. Вивезли його на тиху воду і до берега причалили. Стрибнув він на берег і пішов до моря.

Цілий тиждень блукав він у степу і вже от-от пропаде без води, аж бачить — далеко засиніло море. Зібрав останні сили парубок і побіг. Біжить, спотикається, а назустріч йому дідок сивий, аж білий. Спинив хлопця та й питає:

— Куди це ти, парубче, так поспішаєш?

— Та за синє море,— каже хлопець.

— А хто тебе послав сюди, синку? — питає дід.

— Та купець, багатий Марко.

— Послухай, що скажу тобі, парубче. Лихе для тебе задумав Марко, пославши сюди. Я тут уже посивів. Померло тут багато таких, як ти. Назад звідси ніхто не повертається, і за синє море рідко хто добирався. Але якщо ти хочеш за синє море, то почекай тут, аж поки кит-риба повернеться сюди хвостом, тоді вилазь на неї, і ховайся близько голови, та й чекай, поки вона допливе до того берега, щоб стрибнути міг на землю. Не забудь ще одного: за морем живе злий цар — друг і приятель

купця Марка, так що ти йому не признавайся, звідкіль ти, а признаєшся — пропадеш.

Подякував парубок дідові, зійшов до моря і став чекати, поки прибуде кит-риба. Чекав, чекав, а надвечір показаласть над морем ніби земля з фонтаном посередині і тільки почала наблизатись до берега, як піднялась на морі страшенна буря. Парубок уздрів великого хвоста, по берегових каменях добрався до нього, а потім по великій спині побіг до фонтана, бо там, як казав дід, знаходиться голова кита-риби.

Годин з п'ять біг парубок, аж поки добіг до фонтана. Сім тижнів плыв він китом на другий бік моря, ловив рибу сорочкою і так годувався, а на восьмий побачив землю і стрибнув на берег.

Стрибнув і зразу попав у лапи царських слуг. Привели вони його до царя і почали допитувать, хто він і що він:

Парубок і каже їм:

— Плавав по морю з кораблями, був далеко за синім морем, плавав океаном, але це якось напала на нас кит-риба й проковтнула усі наші дванадцять кораблів, а я був на палубі, то разом з водою, що б'є фонтаном з голови кит-риби, потрапив наверх і жив на її спині, аж поки вона дійшла до берега.

Повірів цар такому оповіданню і відпустив його на волю.

Довго блукав парубок по чужій стороні, розвідав її добре, навчився чужої мови, узнав дещо, а потім повернувся тим же шляхом назад. Приїхав до Марка і все розказав, що знав про край за синім морем. Злякався Марко такого за'взяття, осіддав коня і поїхав до поромщика, щоб покарати його, за невірну службу.

Приїжджає, а поромщик ніяк не може до берега причалити і просить Марка взятись за весло і допомогти. Тільки взявся Марко за весло, дід вискочив з порому, а Марко залишився на перевозі. Весло те було таке, що хто візьметься за нього, то вже з рук не випустить, аж поки не надійде час зміни.

З того часу став Марко перевізником, а парубок роздав усе його багатство бідним, і стали ті бідні жити-поживати та добра наживати.

Про вдовиного сина Матусю, що став царем

Жила собі вдова. Мала вона одного сина. Ніяк він її не кликав, лише: «Матусю!» Навіть, як говорив позаочі, то так і казав: «Моя матуся». Через це і його прозвали Матусею.

Бідна мати — бідний і син. А бідного ніхто за людину не мав. Через це з хлопчини всі насміхалися, не мав, бідака, ні куди вийти, ні до кого прийти. Скоро ліг — рано встав, отак роки бігли.

Уже він немалий. Одного разу каже матері:

— Знаєш що, матусю, піду я у світи. Десь, може, люди будуть мати мене за людину...

Кожній матері жаль за сином, коли покидає рідну хату, але що робити?

— Йди,— каже мати.

Він зібрався і пішов шукати служби. Йшов не день і не два. Зайшов у темні ліси, що вже не знає, як із них вийти. Не встиг роздивитися як слід, а хмари вкрили небо, почорніло в лісі — мав бути такий дощ, що ну...

Стає він під височезного дуба. А то не дощ, а почало градом бити. Щось там, на дубі, так тяжко пишуть, що він не годен витримати: лізе живенько на дуба. Там таке величезне гніздо, що міг би сховатися під нього, а в гнізді великі пташенята, але ще навіть у пір'я не вбралися.

Скидає, він з себе кожух, накриває пташенят, а сам над гніздом нахилився. Стояв, поки град не перестав іти. Так його змолотило, що ледве живий. Він — кожух на себе, зліз із дерева, але куди йти — не знає. Сів під того дуба та й сидить.

Раптом прилітає величезний птах. Так плаче, як людина:

Йой, певне, мої діти погинули від граду! І чого я так далеко летів?

Сів на дуба і дуже зрадів:

— Я вже сорок літ живу, але людини ще тут не було. Діти мої, лише людина могла від такого страшного граду захистити. Якби рятівник озвався, то велику нагороду від мене дістав би.

А він озивається з-під дуба:

— Я тут!

Птах злетів нижче:

— Ти моїх дітей врятував?

— Я.

— Що хочеш за це дістати?

— А що я хочу? Хочу таку силу мати, щоби дужчим за мене ніхто не був.

Птах каже:

— Копай на тому місці, де стоїш.

Копає він, копає і викопує збанок.

— Що у тім збанку є? — питає птах.

— Вино.

Два рази,— каже,— хильни і два рази ковтни.

Він два рази хильнув, а два рази ковтнув.

— Як чуєшся?

— Таку силу чую, що якби мав за що землю вхопити, то перевернув би...

— Забагато в тебе сили, бо землю не треба перевертати. Копай під самим дубом.

Копає він у другому місці й здобуває збанок з вином.

— Що там є?

— Вино.

— Раз хильни і раз ковтни.

Надпив.

— Як чуєшся?

— Чуюся слабшим, але ще цього дуба вирвати з корінням — для мене ніщо.

— Досить для тебе такої сили. Йди, але нікому не кажи, що ти такий сильний.

Іде Матуся. Прийшов аж до царя. А цей цар ще не жонатий. Приняв цар Матусю і питає:

— Що хочеш?

— Служити, царю, хочу.

— Добре. Мені якраз треба робітника, щоб вивозив з міста сміття. Підеш?

— Най буде, царю.

Але сусідній султан мав таку доньку, що вона, як надрукує в газетах свою фотографію, хто б не подивився на неї, то в ту ж мить хоче її сватати. Приїжджають сватачі, а вона їм таку роботу завдає, що ніхто

з них не може виконати, і дівчина щоразу наказує відрубати женихові дурну голову, бо хоче мати мудрого чоловіка. Називалася вона Катерина.

Приходить до царя газета з фотографією Катерини. Цар як глянув на ту фотографію, як прочитав, що під нею написано, та й каже:

— Я мушу їхати, хоч би мене смерть чекала. Зібрав усіх своїх міністрів, генералів, офіцерів:

— Стільки і стільки мені треба супутників до чужої держави. Хто зі мною поїде?

Але добровольців, що хотіли б йти на смерть, нема. Тоді цар виходить перед військо й питає, хто з вояків хотів би з ним поїхати. Нема таких. Тоді став цар перед найбільшій слуги.

Озивається Матуся, той, що сміття возив:

— Я поїду з тобою.

Подають голос ще десять наймитів:

— Ми теж поїдемо з вами. Цар каже:

— Я візьму коня, лук, меч, а вам нічого не треба.

— Ой,— каже Матуся,— не ти будеш на коні їхати, не ти будеш мечем рубати, не ти будеш з лука стріляти. Одягни усіх нас у таке ж вбрання, як ти одягнений.

Приїжджають вони до султана. Султан питає:

— Ти приїхав сюди женитися?

— Так.

— Спочатку маєш виконати три роботи, які моя дочка дасть, а не виконаєш — буде твоя голова настромлена на палю.

А цар, як побачив султанову доньку, не може від неї очей відвести. Каже вона:

— Віддаюся за тебе, царю, але, якщо поїдеш на моїм коні, за одним махом моїм мечем зітнеш дуба, а як стрілиш з лука оцією стрілою — за кілька верств звідси вілиш у дах будинку мого брата, але так, щоб півдаха завалило, а півдаха стояло.

Побачив цар, що йому не під силу це зробити й утікати нема куди. Сумний-пресумний приходить до своїх слуг і про все їм розповідає.

А Матуся каже:

— Не сумуй. Казав я, царю, що не тобі на коні їхати, не тобі дуба рубати, і не тобі з лука стріляти. Бери мене з собою. Як скаже султан на коня сідати — говори, що в тебе такі коні сміття возять. Скажеш, щоб я сідав. Буду і дуба рубати, і з лука стріляти.

— Добре.

Прийшли на султанське подвір'я. Дванадцять чоловіків виводять зі стайні такого коня, як змії. Хто би сів на нього — розтрясе. Подивився на коня цар і каже:

— Слухай, султане, ти мене цілком не поважаєш. Сідай на свого коня й поїдемо до моєї держави. У нас такі шкапи сміття возять, а не царів. А як вже султанові хочеться нас перевірити, то сідай ти, Матусе.

Матуся вхопив коня за вуздечку. Як сів, то кінь аж присів від великої ваги. Але схопився і давай скакати — хотів його рознести.

Та де там! Матуся такого йому духу дав, що кінь ледве йде.

Цар каже:

— Нема чого мені на коня сідати, як його так слуга втомив. Шкода худобини.

Подивився султан і говорить:

— Ну, добре, бери меч і рубай дуба.

А то такий величезний меч, що десять чоловік не піднімуть. Подивився молодий цар — і до султана:

— Ти мене береш на сміх. У мене таким мечем перший-ліпший жовнір сорок зіщибує. Побачив би ти наші мечі!.. Хіба бери ти, Матусе, той меч і покажи, як треба дуби рубати, бо я таку зброю до рук не візьму.

Матуся як схопив той меч, як ним розмахнувся, так той дуб упав одразу. Султан вже злякався і каже:

— Даю тобі ще одне завдання. Бери того лука. Взяв він лук, поспробував і сміється:

— Та що то за лук? Ним хіба горобців бити, а не стріляти по палацах. Ану, Матусе, покажи султанові, як у нас звичайні стрільці стріляють.

Як пустив Матуся стрілу, то через дві години приїхали гінці й сказали, що половину даху з палацу знесло, а половина ще стоїть, а коли дах падав, то вбив султанового брата.

Нема що султанові робити — віддає доньку за царя. По весіллю сідають на коней і їдуть додому...

Довго їхали. Але в дорозі царівна подумалася, що не цар виконав її завдання, а його слуга Матуся. І каже:

— Я з тобою жити не буду, бо ти мене обманув.

Велика злість взяла царя, але нічого не каже. Уже ніч. Усі подорожні в лісі над морем лягають спати. А цар не спить — думає: «Такий нещасний Матуся, що в мене сміття вивозив, а він сильніший за царя, і його моя жінка любить. Та то буде сміх, якщо дізнаються люди, що він, а не я висватав доньку султана». Підкрадається цар до сплячого Матусі, відрубуює йому ноги і кидає сонного в море.

А рано питає жінка чоловіка:

— Де подівся твій товариш?

— Я не знаю. Може, пішов купатися та й втопився.

— Це ти його, напевне, втопив.

— Та ти що?!

Вона більше нічого не сказала. Зібралися і поїхали.

А Матусю хвиля викинула на берег, і він живий, але без обох ніг. Думає собі: «Отут я вже загину». Але дивиться, йде сліпий чоловік, мацає дорогу.

Матуся подає голос:

— Куди ти, чоловіче, йдеш? Вернися, бо далі море. Втопишся!

Сліпий питає:

— Хто ти такий?

— Я,— каже,— бачити бачу, але не маю ніг.

— Ти без ніг, а я без очей. А як ми звідси виберемось, коли нема ніде ні міста, ні села?

Питає Матуся сліпого:

— Ти сильний?

— Та руки ніби міцні.

— Бери мене на руки та й неси. Ти будеш мені за ноги, а я тобі — за очі.

Довго вони мандрували, аж до того лісу, де великий птах гніздо має. Прийшли під дуба, і Матуся почав розповідати птахові про свої пригоди. Птах вислухав його і каже:

— Йдіть туди і туди, під тим і тим деревом є дві кринички: з цілющою і живлящою водою. Промий водою з першої криниці свої обрубки, а ти — очі, а з другої криниці напийтеся води.

Знайшли вони у лісі дві криниці. Матуся змочив обрубки — і вирости ноги. Але сил не має, щоб стояти. Той промив очі — прозрів. Понапивалися обидва води і пішли, ніби нічого й не було.

Довго йшли вони. А як дістали коней — поїхали. Приїжджають у державу того царя, що обрубав Матусі ноги. Бачать: пасеться худоба. Матуся придивився: цар пастушить.

Цар, як побачив його, заволав:

— Матусе, ти мій рідний! Матусе!

А він каже:

— Геть з моїх очей, щоб я тебе більше не бачив!

А цар плакати:

— Не виганяй мене! Досить того, що жінка вигнала з дому і пастухом своїм зробила.

— Йди, аби я тебе більше не бачив, бо від сьогодні царство не твоє, а моє. Якщо почую, що ти знаходишся в державі, то жити не будеш. За добро ти заплатив мені злом.

Прийшли друзі до царівни. Знають, що вона дуже сильна і любить за руку вітатися. Як Матуся потис її руку, то на очах царівни сльози виступили.

Вона каже:

— Я зрозуміла відразу, що ти все робив за царя.

Розповів Матуся, як цар відрубав йому ноги й кинув у море. Царівна слухала та з жалю аж заплакала.

І Матуся оженився з нею.

Товариш, що був сліпим, жив разом з ними, а пізніше теж оженився. Матуся дав йому півцарства.

І кінець кінцем, бо курка з яйцем.

Бідний вовк

От був собі такий бідний вовк, що трохи не здох з голоду; ніде нічого не пійма. От, та й пішов він до Бога просити пищі. Приходить до Бога та приставився таким бідним, таким бідним, що ще гірший, ніж був. «Боже,— каже,— милостивий! Дай чого їсти, а то пропаду з голоду». — «А чого тобі їсти?» — каже Бог. — «Чого дай, то дай». — «Отам на лугах пасеться попова кобила, вона ніяк не підбіжить, отту й з'їж!»

От вовк мерщій од Бога, трюх-трюх,— так біжить! Та до кобили: «Здорова була, кобило! Казав Бог, щоб я тебе з'їв». — «Що ж ти таке, що ти будеш мене їсти?» — «Вовк!» — каже. — «Та брешеш — собака!» — «Йй-богу,— каже,— вовк». — «Ну, коли ж ти вовк, з чого ж ти починатимеш мене їсти?» — «А з голови!» — каже. — «Е, вовчику,— каже,— вовчику! Коли вже ти наважив мене з'їсти, то починай мене з хвоста; то поки доїси до середини,— а я все буду пастись,— та й доситішаю; тоді ти й закусиш ситеньким». — «Чи так, то й так!» — каже вовк та зараз до хвоста... Як потягне за хвіст, як вихоне та кобила задом, як дасть копитами в пику... Вовк не зна вже, чи на сім, чи на тім світі... А кобила як дремене! Аж курява встала. От вовк сидить собі та й дума: «Чи я не дурний, чи я не скажений... Чому було не хватати за горло?»

От він уп'ять потяг до Бога просить пищі. «Боже,— каже,— милостивий! Дай чого хоч трохи попоїсти, а то опухну з голоду». — «Хіба,— каже,— тобі кобили трохи?» Лає: «Хай,— каже,— з неї шкуру живцем на гамани злуплять! Не то не наївся, та трохи пики не розбила...» — «Ну, коли ж так,— каже Бог,— то піди, отам над ярмом, такий ситий баран пасеться, то ти його й з'їж». Пішов вовк. Баран пасеться над ярмом. «Здоров, баране!» — «Здоров». — «Казав Бог, щоб я тебе з'їв». — «А що ти таке, що ти будеш мене їсти?» — Каже: «Вовк!» — «Та брешеш — собака!» — «Ні, йй-богу,— каже,— вовк!» — «А коли ж ти вовк, то як ти мене їстимеш?» — «А як їстиму?!.. З голови почну, та й увесь мій — не як!» — «Е, вовчику, каже,— вовчику! Коли вже наважив мене їсти, то стань краще от над оцим ярмом і рот роззяв, а я сам так туди й ускочу». — «Ставай»,— каже. От став він якраз над кручею — така круча! — роззявив рот — так тая пасть аж зяє: от би проковтнув! А баран як розженеться, як вчистить у лоб. Він — беркиць у яр... Добре наївся!.. Тоді сів сердега та й плаче: «Чи я не

дурний, чи я не скажений... Чи то видано, щоб живе м'ясо та само у рот ускочило?!»

Дунав, дунав... От пішов знов до Бога просить пищі. «Боже,— каже,— милостивий, Боже милосердний! Чого дай, то дай попоїсти, а то пропаду з голоду». Бог каже: «Такий з тебе їдець! Тобі якби само у рот ускочило... Та вже що з тобою казати: піди, там чоловік на дорозі загубив сало — то й твоє: воно нікуди не втече». Послухав. Прийшов на місце — аж лежить сало. Він сів та й дума: «Добре,— каже,— з'їм я його, а воно ж солоне — пити захочеться... Піду спершу нап'юся, а тоді вже...» Пішов. Поки там до річки та од річки, а чоловік оглядється, що нема сала, повернувся — коли лежить. Узяв тоє сало. Приходить вовк — нема сала. От він сів та й плаче: «Чи я не дурний, чи я не скажений! Хто ж таки не ївши п'є?»

Сидів, сидів... Так їсти — аж-аж-аж!.. Йде знову до Бога просити пищі. «Боже,— каже,— милостивий, Боже милосердний! Чого дай, то дай попоїсти, а то віку не доживу...» — «Та й обрид вже ти,— каже,— з тією їжею! Та що вже з тобою казати: піди, там недалечко села пасеться свиня, оту й з'їж!» Пішов. «Здоров, свине!» — «Здоров». — «Казав Бог, щоб я тебе з'їв». — «А що ти таке, що ти будеш мене їсти?» Каже: «Вовк!» — «Брешеш — собака!» — «Ні,— каже,— вовк!» — «Хіба ж,— каже,— вовкові їсти нічого?» — «Нічого»,— каже. «Коли ж,— каже,— нічого, то сідай на мене, я тебе повезу на село. У нас тепер вибирають усяке начальство, може й тебе виберуть». — «Чи так, то й так! Вези!» Сів на свиню. Прибігла в село. Вона як закувіка — аж вовк перелякався: «Чого се ти,— каже,— кричиш?» — «Та це ж я,— каже,— скликаю громаду, щоб тебе швидше вибрали на начальство». Коли це люди як сунуть з хат — з кочергами, з рогачами, з лопатами... Хто що запопав... У вовка аж дух сперло, так перелякався (непереливки вже йому!), — потихеньку до свині: «Скажи — чого це такого народу біжить?» — «Та це ж,— каже,— для тебе». От народ як зсадив вовка, як почав пірчить — то вже йому й не хочеться: насилу живий вирвався!

Як дерне — та прямо до Бога. «Боже,— каже,— милостивий, Боже милосердний! Дай чого-небудь хоч кришечку попоїсти, а то от-от віку кінець». Бог каже: «Піди, там он йде кравець,— нападеш та й поживишся». Ледве потопає. Перестріва на дорозі. «Здоров, чоловіче!» — «Здоров». — «Казав Бог, щоб я тебе з'їв». — «А ти що таке, що станеш мене їсти?» Каже: «Вовк!» — «Брешеш — собака!» — «Ні,— каже,— їй-богу вовк». — «Та й малий же,— каже,— з біса; ану, я тебе поміряю». Та як укрутить у хвіст руку — давай мірять! Міряв його, міряв... Вже тому вовкові й дихать не хочеться, а він усе його міряє: «Аршин! І вздовш [і вшир]!» Поти міряв, що аж хвіст у руці зостався... Вовк як чкурне!.. Та вже годі до Бога, та побіг до вовків: «Вовчики-братики! Таке й таке лихо!» Вони давай гнать-

ся, давай гнаться за тим кравцем. Що тут у світі робити? Бачить — біда! Аж стоїть дерево. Він на те дерево; заліз аж на саму верховину. А вовки так те дерево й оступили, так зубами й клацають... Вовк і каже: «Ні,— каже,— браця — нічого з цього не буде! От як зробим: я стану на землі, а ви усе на мене, усе на мене — один зверх одного; аж поки досягнем скурвого сина...»

Стали один зверх одного — така драбина! Тоді верхній: «Ану, злізай, скурвий сину, будемо тебе їсти!» — «Аа-а! — каже,— вовчики-братики, помилуйте мене, не їжте!» — «Ні,— каже,— не можна; злізай!» — «Постойте ж,— каже,— я на сход душі хоч табаки понюхаю». Тільки що нюхнув та — ачхи! А спідньому вчилось, що він верхнього міря та каже: аршин! Та як присяде — так усі й покотились... Оттакий ворох!.. А він тоді драла... Вони за ним; піймали і розірвали. А чоловік тоді зліз з дерева. «Спасибі,— каже,— Богу, що не попущено душі християнської лютому звіру!» Та й пішов собі безпешно додому, та й живе собі з молодичею, та їсть книші з паляницею. І я там був, мед-вино пив,— по бороді бігло, а в роті нічого не було.

От вам казка, мені бубликів в'язка, мені колосок, а вам — грошей мішок.

Казка про чарівну пташку

Давним-давно жили собі два брати. Одному бог дав семеро дітей, а в другого не було й одної. Хоч спочатку газдували оба добре, та пізніше той, що мав семеро дітей, приопав, а бездітний — розбагатів. Та й так розбагатів, що не хоче з бідним знатися, лише з панами, з начальниками, з суддями. Цьому все йде, як по маслу, а бідному хата згоріла, у такі злидні впав, що не може з них вилізти.

Але йдуть свята. Перед Новим роком приходить бідний брат до багатого та й просить:

— Брате, поможи мені, бо не маю раз що дітям зварити.

— Е, ти пусто дбаєш, тому нічого не маєш. Треба рукави закотити та й братися до роботи.

— Закочую рукави, брате.

— То, певно, довго спиш?

— Ой, брате, ти, певне, ще обертаєшся на другий бік, як я вже встаю.

— Добре,— каже багач.— Я пшеницю ще не молів і пшеничної муки не маю. Іди, жінко, та й дай житньої муки братові.

Пішла жінка з мискою, набрала такої муки, що свиням рядила. Бідний приніс муку додому, жінка зварила пеленички та й плаче:

— Що маю робити? Мусять діти в злиднях свята перебувати. Стислося серце бідному, каже:

— Піду в ліс, хоч ріща принесу, аби не мерзли діти.

Пішов у ліс, нарубав ріща, в руки так закріп, так змерз. Гріється, а золотокрила пташка пурхнула, сіла йому на плече та й: «Цвірінь-цвірінь. Цвірінь-цвірінь». Він узяв пташку за крильця — пташка не тікає. «Ей,— думає, — принесу дітям, хай бавляться». Пустив пташку в кожух, у рукав, та й приніс додому. Діти бавилися, пташка пурхала по хаті, сіла на полицю і заснула. Полягали й старі з дітьми без вечері. Вранці встають — на столі хліб, на столі м'ясо печене, на столі всякі добра. Думають-гадають:

— І звідки взялося? Невже ми так міцно позасинали, що не чули, як брат нам до хати все це приніс? Ото буде сміятися, що ми такі сплюхи!

Пташка пурхнула з полиці та й сіла на стіл. Пішла жінка взяти ложки з полиці, а там дукати. Каже вона!

— Йой, чоловіче, щось у нашій хаті є! Дивися, дукати тут.

— Ей, жінко, добре, що є. Я йду в місто та й запобіжимо наші злидні.

Пішов у місто, децю покупив, прийшов додому, а жінка знов:

— Чоловіче, на полиці з'явилися нові дукати.

Вже й він задумався. А пташка пурхнула з полиці на комин, а з комина на жердку. Чують, дитина з печі кричить:

— Татку, осьде чіча на комині!

Газда виліз на піч, а на комині — дукати. Що це може бути?

Діти вже не голодні, бігають за пташкою. Пташка втікає, вицвірінькує файно — всім весело. Спостеріг: де пташка сяде, там є дукати. Через кілька днів знов поїхав до міста й накупив дітям і вбратися, і взутися.

Зустрів його багатий брат і питає:

— Скажи, чи не від моєї муки тобі так поталанило, що ти багатіти став?

— Ей, говори, брате! Пішов я по дрова та й пурхнула мені на плече золотокрила пташка. Тепер, де вона не сяде, там є золоті дукати.

Брат, коли це вчув, то каже:

— Я тобі дам мішок пшениці, але віддай мені пташку

— Ні, брате, хіба тільки позичу.

— Позич.

Узяв багач пташку, приніс додому й говорить жінці:

— Заріж зараз оцю пташку й засмаж мені.

Жінка головку скрутила, обскувала пташку, випотрошила та й смажить у ринці. А хлопчики бідного брата дуже плакали за пташкою і прибігли до стрія просити, аби віддав. Прибігли, поставали коло пічки, де смажилася пташка. А серце вискочило з ринки та й упало одному хлопчикові на груди. Він був голодний та й серце з'їв. Каже хлопчик:

— Стрийно, віддайте нам пташку!

А вона показала на ринку й говорить:

— Ось де ваша пташка! Ми зараз її будемо їсти.

Діти, плачучи, побігли додому, сказали татові, мамі, сестрам — вже плачуть усі. Каже жінка:

— Видиш, який ти для свого брата добрий: дав добро з хати. Тепер будемо бідувати.

— Що сталося, жінко, того не вернути. Видно, таке наше щастя.

Лягли спати, вранці встають, а в одного хлопчика на подушці повно золотих дукатів.

— А це що є?

Каже хлопчик:

— Татку, вчора стрийна смажила нашу пташку, а серце з ринки вискочило, і я його з'їв.

Стали вони знову жити-поживати в добрі-гаразді. А багач бачить, та не знає, звідки то все береться. Питає брата:

— Звідки ти такі гроші маєш?

— А видиш, брате, ти хотів моїм добром користати — пташку з'їв, але мій син спожив з тієї пташки серце, і тепер, де не сяде, там дукати, де не ляже, там дукати.

Багач заскрипів зубами, пішов до суду й наговорив, що братів син ходить на грабунки, брат розбагатів з того, й хлопця треба знищити.

Зараз приїхали жандарми, хлопця закували і кинули до тюрми. Сидять з ним старенькі діди, розповідають різні історії — він слухав, слухав та й заснув. Вранці пробудився, а один дід питає:

— За що ти, синку, тут?

Він розповів. Дід подає дукати, що за ніч з хлопця насипалися, й каже:

— Но-но, синку, ти довго тут сидіти не будеш.

Через якийсь час приходить шандар і кличе його на протокол. Хлопець говорить йому:

— Берете мене, то беріть оці дукати.

Узяв шандар дукати, привів його на протокол, а там уже й не питали нічого, лише сказали збиратися додому. І він пішов собі додому.

А батько його поїхав у ліс по дрова. Та й Мана упізнала, що то є той самий чоловік, який узяв її золотокрилу пташку. Він є, а пташки нема.

Але чує він синів голос:

— Тату, тату, я йшов з тюрми та й заблудив у лісі!

Батько їде кіньми на голос, а там нікого нема. Чує вже з другого боку:

— Тату, я тут!

Лишив коні, побіг на голос, а син уже в іншому місці озивається. Так Мана водила батька, аж поки не завела в страшні хащі, між озера. Та й там показалася йому й зачала дуже сміятися. Каже:

— Лізь у воду. Як у воді скупаєшся, то знайдеш дорогу до свого дому.

Хотіла його втопити.

Він хоч і мав семеро дітей, але був ще гарний і сильний. Говорить Мані:

— Ти мене випусти звідси, бо я маю семеро дітей удома. А Мана каже:

— Бачиш перед собою кам'яну гору? Коли вирубаєш з цього каменю дзвін, аби він задзвонив, тоді пуцу тебе додому.

Став він та й зажурився, як має з тієї скали дзвін зробити? Лупав скалу день, два, три, тиждень, місяць — уже зробив дзвін, а він розколовся. Починає другий дзвін робити. Зробив, але дзвін не дзвонить, бо з каменю.

А син прийшов із тюрми й чує, що тато поїхав до лісу і не вернувся. Йде він до лісу. Ходить, кличе тата, а дерево так його б'є, що не може

виховатися. Біжить до одного дерева — б'є, біжить до другого — б'є... Так хлопець біг від дерева та й усе кликав тата, а тато не озивався.

Довго блукав лісами, дуже дерево било його, то він ночував на галявинах, а вранці вставав, збирав дукати, і йшов далі шукати батька. Та й зайшов аж до Мани. А Мана засміялася та й каже:

— Коли вже прийшов до тата, то я його відпущу, але поможи йому зробити кам'яний дзвін, і щоб той дзвін задзвонив.

— Спробую.

Привела Мана сина до батька. Дуже щиро привіталися вони. Але батько такий нужденний, такий згорьований, що не впізнати його. Каже синові:

— Дзвін готовий, але не дзвонить.

— Нічого, він ще задзвонить. Плавмо дукати й обливаймо гарячим золотом оцей камінь.

Розплавили гроші, обдали гарячим золотом кам'яний дзвін, викували з дукатів серце до дзвона. Як дзвін задзвонив, Мана впала й умерла. З дерев зробилися люди, з каменів — будинки, і показала їм дорога прямо до хати. Батько з сином ішли з дарами від тих людей, що Мана зачарувала, додому, а люди їм кричали: «Слава! Слава!» Так щасливо повернулися додому.

А за той час, що їх не було, жінка з дітьми журилася та й сіяла і садила різні квіти. Між тими квітами пишно розцвіла червона півоня, а цю казку розказала Юрчачка Доня.

Невдячні сини

Був собі старий чоловік. Старий прожив вік, дав йому бог дітей, вивів він їх на люди, поділив їх. Живуть діти, кожен особно. Всіх синів було у старого чотири, кожного старий зробив хазяїном; яку мав мізерію, кожному з неї досталось. Хазяї в старого всі чотири сини, а старий роздав на дітей все своє, думає: «Доживу віка при дітях».

Живе старий у старшого сина, спершу приймають старого, як повинно бути; знати, що він батько. Чи їдять що, чи плаття перуть, чи латають що, чи сорочки одрізують, найсамий перід батькові чого чи не треба? І як скаже старий, його й слухають. Там у празник в старого є на чарку. Таки так старому, як у доброго сина.

Так геть старший син подержав у себе батька, став якось наче не такий, вже й крикне часом на старого; далі старий уже в хаті собі і місця не найде. Нема чого чекати, таке діло: не хоче син держати, жаліє батькові кавалка хліба; нічого робити, треба кидати та йти до менших; чи лучче, чи поганше, а вже і висидіти у старшого не можна.

Ото перейшов старий до свого другого сина. І в того старому хутко стало мультко: як візьме старий що з'їсти, то син з невісткою, якби могли, та й не знати що. А сварка з-за старого! Жінка гризе чоловіка:

— Самі жадні кавалкові хліба, а тут старців понаприймав.

Старий не висидів і йде далі...

Так один по одному всі з чотирьох синів брали батька, а батько од них одходив. Всі чотири сини один на другого стикаються. Той на того:

— Нехай ще він вас, тату, подержить.

А той знов на того:

— Той же, тату, не держав вас, чи там мало держав.

Таке межі дітьми, що не доведи господи! Далі змагались вже так, що й жоден не приймає до себе батька. У того те, а в того те, і всі не можуть держати у себе батька. Той з малими дітьми, той жінку має сварливу, а в того хата тісна, той, знов, бідний. Хоч куди хоч іди, старий. А старий — сивий-сивий, як голуб, просить дітей та плаче перед ними, аж не знати як...

А що? То даремна річ, що ніхто з дітей не приймає батька; треба його десь подіти. Ще й до того старий не сперечається, з ним можна що

хочеш зробити.

Рада в раду, рада в раду, всі чотири зібрались і пристають на те: пошлемо батька в школу, нехай батько наш в школі сидить, там буде сидіти, їсти йому будемо в колію носити. Стали казати старому це. Старий не хотів йти до школи. Проситься у дітей, плаче перед ними:

— Тепер я,— каже,— світа не бачу, не то щоб я книжку бачив, я й замолоду не учився.

Просто старий в смерть не хоче до дяка виряжатись на науку. Але що ж? Немає де дітись, мусив-таки йти до школи; таки діти перемогли батька. Нарешті, коли йти до школи, нехай буде, як діти кажуть. Може, в тому селі не було церкви, то треба йти до школи аж в друге село. Пішов старий до школи, де там тая школа була. На дорозі ліс стояв і саме в тому лісі зустрічає старий пана, їхав кудись. Старий порівнявся з панським повозом, зійшов з дороги, уклонився панові, думав дальше йти. Коли чує, кличуть його. Підходить старий, пан чогось його потребує. Вийшов пан з воза, питає діда. Геть розпитав його, як і що, куди.

Старий скинув перед паном шапку і розказує йому свою біду. Обгорнули старого сльози.

— Горе моє, ласкавий пане, нехай би посиротив господь, вже б жалю не було, а то дивіться, чи чув хто таке: чотири сини є, хвалити бога, у мене; хазяї всі чотири і то послали свого старого батька учитись до школи. Ще не було такого, то на тобі! Йди в школу.

Так старий перед паном говорить, досить того розказав панові, стало жалко панові старого.

— Ого, старий,— став казати пан,— йти до дяка нема чого, вернись-но ти додому... Я знаю, діти не будуть тебе до школи більше одсилати, вже я знаю, що треба тут робити. Не бійся, старий, і не плач, не турбуйся. Буде все добре. Вже я знаю, як тут треба рятувати.

Потішає так пан старого... Старий наче повеселішав.

Ото бере пан шкатулку, настояща шкатулка панська. Пани гроші держать в таких скриньках. Подивитися на неї, та й то гарно, а всередині там сума, копійки там, боже мій, якії! Бере пан шкатулку і повну набив її шклом. Тим шклом напакував її, зачиняє, оддає дідові.

— Це візьмеш, старий, і йди до дітей. Прийдеш, скличеш всіх чотирьох своїх синів: це, сини мої, голуб'ята, скажи їм, я перше, коли я молодий був, кинувся я туди-сюди— ото придбав трохи грошеньят; не буду, думаю собі, їх тратити... Пішов я, діти мої, в ліс, та свою працю, копійок тих, трохи взяв під дубком і закопав. І то байдуже мені про ті гроші, а це йшов, як ви послали мене в школу, якраз тим лісом, і думаю собі: аж то я тут колись закопував гроші, попробую, чи чекають вони свого господаря. Та оце і приніс їх, діти, до вас. Але вже, діти, нехай я умру, не беріть їх

од мене; після моєї смерті будете вважати межі собою, хто більше мені угодить, буде мене держати і не пожалує для мене сорочки чи там кавалка хліба, тому більше грошей достанеться. То вже, діти, хочете, приймайте, спасибі вам. і тут, що є, переділитесь, а невгодно, треба йти межі люди... за гроші абихто буде годувати...

...Показався-но старий, невістка старша уже й вибігла проти старого, запрошує до господи:

— І без вас, тату, у нас ладу не стало, і хата, як пуста...

Чого вже тільки вона тут не говорила:

— Вступіть, тату, до нас, спочиньте; далеко йшли, втомились.

Як розказав батько за свої гроші, так діти, як не ті, і що їм тільки поробилось! Погляне кожний на скриньку — є, то, каже, грошики там, мабуть; бач, як батько говорить:

— Будете держати, вам будуть гроші.

Уже всі чотири брати не знають, як і приймати старого батька. Старого доглядають, наче пана; старий зрадів. А старий слухає пана, шкатулки з рук не випускає.

— Після моєї смерті все ваше, а тепер не дам, бо хто знає? Уже я бачив, як ви приймали мене, старого, як я остався без нічого. Воно все ваше, не чие, тільки ваше; заберете, дайте-но мені вмерти...

Діти вже батька приймають... Пішов старий угору... Куди тобі. Ото нічого і не робив, скринька все йому так сприяла...

Ото вже старий не поневірявся у своїх дітей, жив, як на своєму господарстві. Тепер помирає старий, ну, дітям ще не можна до скриньки. Уже вони на неї зуби гострять, але громаді уже засвідчено, що як поховають батька, тоді нехай тими грішми діляться. Скриньку тую поки що самі брати однесли до церкви; стараються коло мертвого батька. Поховали, як бог приказав; обід справили, вже знати, що не жалують для мертвого, гарні похорони справили...

Ба встає піп од обіду; дякувати стали всі хазяям, старший син просить попа, щоб був у церкві по батькові сорокоуст: то таки батько, як було, то було, а мертвому грішно жалувати, прийміть, батюшко, на молитви... Дав старший, дає менший, знов на півсорокоуста кожен дає, всі чотири дали на молитви до церкви.

— Маємо останню овечку продати, а по батькові нехай молебство буде в церкві.

Тепер все скінчилось, вже можна за тими грішми піти. Принесли тую шкатулку — хитають її, брязкає всередині... Прийде кожен до скриньки, візьме за скриньку — тріп, тріп: є! Ото розпечатали, одчиняють... Ге! Скло! Не доймають віри вони, копають даліше — і скрізь скло.

Страшно стало, не може то бути, що скринька така гарна, батько її одкопав під дубом, і щоб не було у ній грошей. Ото й кажуть брати:

— Тут саме скло батько нам залишив!

Вони кажуть, і один стояв у сінях, частував людей, почув і каже:

— Е, вам — то карбованці, а мені — вже тільки скло! Мало брати не побились...

Козак Мамарига

Козак Мамарига служив у багачів двадцять п'ять років; не заслужив ні вола, ні коня, ні доброго слова. Тоді пішов у службу, служив цареві двадцять п'ять літ; не заслужив ні вола, ні коня, ні доброго слова і од царя. Прийшов тоді оп'ять додому і пішов у путь-дорогу куди Бог дасть. Тепер як узяв іти, іде тиждень або два усе стовповою дорогою. Зустрічає його парубок.

— Здрастуйте,— говорить,— що ви є таке?

— Я,— каже,— козак Мамарига; служив у багачів двадцять п'ять літ і не заслужив ні вола, ні коня, ні доброго слова. І царю двадцять п'ять літ служив і не заслужив і у царя ні вола, ні коня, ні доброго слова. Тепер прийшов собі додому та й пішов куди Бог дасть. А ти,— каже,— що є таке?

— Я,— каже,— у пана у такого-то був за кухаря, та ніс багато посуду дорогого, та спіткнувся, упав, побив посуд, так на мене учорашній день поготовили багато різок, щоб мене сікти, так я оце втік. Так прийми мене, брат козак Мамарига, за меншого брата, буду тобі служити.

Побратались вони та ідуть собі. Так йшли вони тиждень чи більше; тепер зустрічає їх третій, з батіжком.

— Здрастуйте,— говорить,— браття. Що ви,— каже,— є за люди?

Цей каже:

— Я є козак Мамарига.

— А я,— другий одповів,— був у пана за кухаря, та там, як мене мали сікти, так я утік, а оце ми побратались.

— Ну,— каже,— прийміть і мене за третього брата.

— А ти,— каже,— що є за чоловік?

— Я,— каже,— чумака був, гнав дванадцять голів чи з рибою, чи з сіллю. Розбійники набігли та й забрали у мене гроші і худобу мою, та з душею тільки я і убрався та от з цим батіжком.

Прийняли. Оце стали три брати і йдуть собі дорогою стовповою; де випросять собі хліба та й ідуть. Дійшли до місця, де стоїть стовп і три дороги нарізно. Подивився козак Мамарига і каже:

— Тут, брати мої, треба нам різнитися. Тепер попрощаємось собі, котрий на котору сторону хоче, туди й ступайте, а мені яку покинете,

така й буде.

Теперечки розпрощалися і пішли, той на ту дорогу, а той на ту. Як узяв козак Мамарига ходити, ходив собі годів десяток. Ходив і убрався собі у ліс. Ходив у лісі довго-недовго — находить хатку. Кинувся до дверей,— зачинено двері.

— Одчиніть,— каже.

А дві жінки сміються, не відчиняють. Просився, просився — не відчиняють. Узяв тоді двері виставив і увійшов у хату.

— Здрастуйте! — каже.

Лежить чоловік на печі:

— Що ти за самоволець, що прийшов до мене та двері виставив? От я,— говорить,— як устану, та візьму м'яло, та так помну тебе, щоб ти знав мене. Що ти є таке?

— Я,— говорить,— козак Мамарига.

— Е,— говорить,— прости, брат, що тебе вилаяв, ти мені є брат, старший за мене!

— Який же,— каже,— ти мені брат?

— А той,— каже,— що коли я од пана утік, то ти мене прийняв за брата.

Ну, тепер просить за стіл брата, садить його за стіл, їсти і пити братові дають.

— Як же ти, брате, досі собі місця не знайшов?

— А ні,— говорить,— не знайшов і досі. Ну, попили, погуляли там собі.

— Ось,— каже,— брате, у мене дві жінки, так бери яку хочеш собі за жінку.

— Ні,— каже,— брате, дякую, я не хочу.

Побув троє діб у того брата, відпочив, тоді сказав:

— Прощай, брате, піду куди Бог дасть.

Пішов од того брата у путь-дорогу та іде собі куди Бог дасть. Ішов він днів три або чотири. Дивиться — гонить пан хортами зайця, і біжить той заєць дорогою прямо на нього. Він ударив палкою та й убив і сів там коло нього. Прибігли хорти, подивились і полягали коло нього. Добігає пан.

— Здрастуй,— говорить,— мужик! Тут зайця ти не видів?

— Ні,— каже,— я ось зайця убив.

Каже пан:

— Що ти є таке?

— Я,— каже,— козак Мамарига.

— Е,— говорить,— брат, вибач, може, я тебе образив як-небудь.— Схвачується з коня, береться за руки і цілується.— Ти,— говорить,— є мені

брат, старший за мене., Пам'ятаєш, як ви, два брати, ішли, а мене третього прийняли?

— Так, пам'ятаю.

— Ну, прошу, брат, до мене у гості, я тепер живу добре! Сідай, брат, на коня на мого.

— Ні,— говорить,— дякую, брат, за коня, бо я на коні не вмю їздити.

Ну, ідуть собі, побралися за руки, коня закинув пан собі на другу руку. Ідуть і говорять собі.

— Що ти, брат, козак Мамарига, і досі собі місця не знайшов? Ось я уже вісімнадцять літ як женився і живу тут.

Приїхали додому до того пана. Уводять він його у свій дім. Увійшли, поздоровувалися.

— То,— говорить,— жона моя, я знайшов свого брата у степу, у дорозі.

Тоді посадили його, давай пить, гулять і не знають, де його й діти, такі раді вже вони йому.

— Ну, тепер я тобі, брате, половину всього віддам. Тебе, брате, оженю. Ось,— каже,— хоч у цих кімнатах будеш або збудуємо тобі або мені.

— Ні, дякую, брате, за твоє слово. Слава Богу, що ти собі нажив, а я собі що наживу, то моє буде.

Побув він цілий місяць у цього брата, погостював.

— Ну, тепер,— каже,— брате, краще піду собі куди Бог дасть. Ну, брат і плакав, і умовляв, щоб остався тут. А він каже:

— Дякую, не хочу.

— Може,— каже брат,— дати тобі коня хорошого на дорогу?

— Дякую,— каже,— за коня.

Тепер дав він йому сот чи дві, чи три на дорогу. Попрощалися, пішов собі у путь-дорогу оп'ять. Йшов довго-недовго, дивиться, аж три чоловіки б'ються на могилі. Він тоді навпростець швидше туди.

— Здрастуйте, господа, та за що ви б'єтеся?

Кажуть:

— За свою батьківщину. Нас три брати є.

— Яка ж у вас батьківщина?

— Оце у нас кінь Гивер, та торба волосяна, така, що дає їсти та пити, та чоботи такі, що поверх води ходять. Оце тільки у нас і батьківщини. Так отой каже, що я візьму те, а отой каже, що я візьму те, то ми і б'ємося за це. А ти,— кажуть,— що є за земляк?

— Я,— каже,— козак Мамарига.

— Ну, поділи нас,— кажуть,— брате козаче Мамариги, нашою батьківщиною,

— Я,— каже,— брати, вас розділю; ніхто краще вас не розділить, як я. Згодні ви на те, що я вам буду говорити?

— Згодні,— кажуть вони,— аби ти, козак Мамарига, нас розділив.

— Ну,— каже,— я буду вам, брати, говорити. Ступайте,— каже,— собі за півтори гона од мене, і тоді я махну — і біжіть усі разом: хто попереду прибіжить, яка любимая твоя штука, ту й бери, а котрий другим прибіжить, той бере собі теж любимую штуку, а задньому те, що зостанеться.

Вони пішли собі за півтори гона, тоді він махнув. Кінь Гивер у їх стоїть осідданий, готовий. Тепер він збирає собі торбу волосяну через плече, чоботи взув, тоді у стремено ніжку і сідає собі на коня, на Гивера.

— Ей,— каже кінь Гивер,— як, пане, тебе нести, чи поверх дерева, чи поверх комишу?

— Неси,— говорить,— мене поверх дерева.

Брати біжать назад, побачили, що він подався, а вони підняли руки вгору. А він і крикнув:

— Краще, як я, ніхто вас не розділить!

Він поїхав, а вони почухали собі голови та й пішли собі додому. Як узяв їхати козак Мамарига цим конем, так собі їхали, поки потомились. Тоді стали собі, палатки розбили, торбочку-волосянку тоді він розшморгує.

— Торбочко-волосяночко, дай їсти і пити.

Тут де узявся стіл: наїдки, напитки різні і йому, і коневі. Наїлись, напились.

— Торбочко, уберись!

Все убралось знову у торбу, нема того нічого.

— Ну, тепер, хазяїне,— кінь пита,— куди будемо їхати?

Каже:

— Я й сам не знаю. Ось як я пішов із свого міста, так ходжу більше двадцяти літ.

— Куди ж,— каже,— ви думаєте?

— Та,— каже,— я не знаю сам, куди Бог спровадить.

— Ну,— кінь каже,— поїдьмо у чужу землю. Там віддає король свою дочку заміж. Там у його стоїть дуб у двірці, хто може його зрубати, за того віддає дочку свою і царство відписує. Можете,— каже кінь,— той дуб зрубати?

— Ну,— каже,— зрубаємо не зрубаємо, а спробуємо.

Ну, і поїхали туди. Їхали дїб троє чи там четверо, підїжджають у ліс, через ліс переїжджають. Чують, що у лісі то рубають, то пиляють, гемблюють; дивляться — не видно ніде людей. Потихеньку ще ближче, устав з коня, веде його в руках, прислухається ближче; дивиться, аж на дубі торба висить, дротянка. Він ухопив гарапник у руки, як лясне, так луна пішла по всьому лісі, і крикнув тоді:

— У торбу убирайтесь собі!

Тоді бряжчить усе та все у торбинку убирається. Убралося — уже не чуть того нічого. Лізе тоді на дуба, підхоплює тую торбинку в свої руки, сідає на коня — і гайда. Прибігає у тую землю, до того короля і оповіщається, що приїхав з такої землі. Покликав король його у свій дім.

— Ну, за чим ти забився у мою землю?

— Ви, ваше сіятельство, свою дочку віддаєте заміж за того, хто може зрубати дуба вашого.

— То вірно,— говорить,— так; аби ти зрубав, то ти мені зятько будеш; тільки щоб зрубав і коріння з його повитягав, поколов, склав і спалив. Якщо не зробиш того, що я говорю, то бачиш там чоловічі голови, то там і твоя голова буде.

Дав він йому випити, закусити.

— Ну, йди тепер, заступай у роботу. Ось там дуб стоїть, від крильця недалеко, так іди зрубай його.

Як пішов до того дуба, розшморгує торбу-дротянку.

— Ну, біжіть,— говорить,— хлопці, у той дуб усерединку і рубайте його там при низу.

Убралось усе у дуба, так, що і не видно. Він собі ліг і спочива. Довго-недовго, а його кличуть обідати. Він узяв і пішов.

— Ви, хлопці, трохи спочиньте, поки я поїм.

Пішов він їсти, а ті спочивають. Вийшла королівна, дивиться на того дуба, чи він багато його зрубав, коли він і не чіпав його. Підходить до батечка і каже:

— Це якийсь ледар до нас прибув. Ось,— каже,— інші хоч почнуть, а цей не починав і досі.

— Ну,— каже,— нічого, його голова буде там, де й тих. Пообідав і знову приходить до дуба.

— Що,— говорить,— відпочили?

— Відпочили, господин хазяїн.

— Ну, беріться оп'ять за роботу.

Узялись за роботу оп'ять. Тут довго-недовго — через годину дуб брязнув об землю, аж земля здвигнулася і каміння забряжчало. Вибігає король на крильце, коли лежить дуб долі.

— Ей, дочко моя, виходь сюди; це,— говорить,— найшовся молодець, дуба звалив. Підіть його позвіть у кімнату мою та дайте поїсти.

Приходить він.

— Ну,— говорить,— ти молодець, козак Мамарига, може, будеш моїм зятем. Бо я голів більше сотні положив за того дуба.

Пошанував його, дав йому склянку горілки, балакав з ним, усе добре. Поївши, пішов знову козак Мамарига до своєї роботи.

— Ну, хлопці, відпочили? — говорить він на свій струмент.

— Уже відпочили.

— Ну, старайтесь, щоб сьогодні його скласти, бо уже нерано, і щоб спалить, і розвіять попіл по вітру.

Ухопились за роботу оп'ять. Через годину склали усе у купу увишки як дзвіниця і підпалили — згоріло чисто, тоді і попіл розвіяли.

— Ну, тепер збирайтесь у своє місце, у торбину дротяну. Зібрались вони у місце, узяв він, зашморгнув. Поглядає король та королівна.

— Це,— кажуть,— не з простих, що такий узявся!

Ну, ще сонечко не зайшло. Пішов козак Мамарига на базар, купив собі скрипочку, орішків, півкварти лютого спирту, поскладав собі в торбинку, приходить до короля з базару. Вечір.

— Дайте,— каже король,— перекусити йому дечого.

Дали йому. Він перекусив. Загадав король своїм жандармам:

— Укиньте його в кімнату до ведмедя, то той його,— каже,— оженить.

Узяли його, ухопили силою, і вкинули туди у кімнату до ведмедя, і замкнули його там. Увійшов він до ведмедя і зрастується:

— Зрастуй,— говорить,— ведмідь.

Той кивнув головою. Проходжує собі козак Мамарига по хаті туди-сюди. Виймає свою скрипочку із торбочки, торбочку-волосянку знімає з своїх плечей.

— Торбочка волосяна, дай мені їсти і пити!

Тут де узявся стіл, набрався всякими наїдками і напівками.

— Прошу,— говорить,— ведмедю, їсти до мене ідіть. Приступив ведмідь ближче до стола.

— Ну,— каже,— що ти за один? Я стільки тут людей поїв, а такого не бачив, щоб поставив на стіл наїдки і напівки, що і в короля таких немає.

Ну, дає, ведмідь собі бере, їсть. Наливає того спирту чарочку і козак Мамарига, здоровкається до ведмедя, п'є.

— Що то,— говорить,— ви п'єте таке?

— Це,— каже,— горілка, така хороша.

— Для чого,— каже,— ви її п'єте?

— То,— каже,— для сміливості ми п'ємо.

— А дайте і мені, я попробую.

Налив він йому. Роззявив той рота, узяв, висипав йому у рот. Закусив.

— Ну,— каже,— не розібрав, дайте ще другу.

Наливає він другу, ведмідь випив. Випив, закусив. Тепер козак Мамарига бере свою скрипочку, давай грати. Пішов ведмідь танцювати.

— Ще буде скляночка, випийте і цю для сміливості.

Дав, він випив і ту. Та й пішов танцювати.

— Ну, козак Мамарига, коли б ти виучив мене так грати, як сам граєш.

— Я,— каже,— можу вивчити тебе зараз, аби охота.

— Ну, то моя охота, вивчи, будь ласка.

Прошморгує він свою дротянку-торбу, витягає клини залізні і молот, а у кімнаті лежить половина дуба товстого. Він узяв, клинами набив, розколов той дуб.

— Ну, стромляй,— каже,— сюди лапи, я буду тобі виправлять, щоб ти перебирав так, як я.

Давай він устромлять у коліващину свої лапи. А козак каже:

— Ще далі стромляй, глибше стромляй, доти, доки далі нікуди.

Узяв він тоді клини повибивав, і зступився той дуб, а ведмідь крутить задом і каже:

— Випусти мене, козак Мамарига, уже ти мені повиправляв руки.

— Ні,— каже,— ще не пора тебе випускати. Ось я,— говорить,— стіл приберу, то тоді покажу! Торбочко-волосянко, уберись,— каже.

Торба убралась. Повісив він торбочку, виймає арапник дротяний і давай тоді ведмедя ззаду почищати.

— Ей,— каже,— козак Мамарига, пусти, за що ти мене б'єш?

— А ти,— каже,— нашого брата уже багато попоїв. Як я тебе нагодую, ти більше не схочеш нас їсти!

Тоді став його батогом гостити ззаду так, що шерсть летить тільки. Він реве та проситься, а той гостить. Ну, бив, бив, утомився, ліг відпочити. Відпочив, оп'ять за свою роботу, оп'ять б'є. На половині ведмедя з обох боків вибив йому шерсть всю чисто. Ліг, заснув козак Мамарига.

Розвиднілось. Підходять королівські слуги до віконця (віконце перегороджено залізом), дивляться у віконце; побачив їх ведмідь. Вони обзиваються до ведмедя.

— Мовчіть,— каже ведмідь,— мовчіть, бо пан мій спить, бо як устане, то буде знову бити.

Вони почули, назад пішли. Говорять:

— Щось обзивається ведмідь, мабуть, козак Мамарига живий.

— Ні, не може бути, а підіть узнайте.

Пішло їх чоловіка чотири, чи що. Підходять до дверей, відмикають двері. Відчинили, коли ведмідь у дубові стремить. Каже:

— Мовчіть, бо пан мій спить. Ступайте собі, бо як устане, то буде бити.

Підходять вони до короля, кажуть:

— Козак Мамарига спить, а ведмідь у дубові стримить.

— Ні,— говорить,— я не вірю. Хто б його у той дуб засадив? Ну, підем же тепер.

Узяв собі чоловік із шість і пішов. Підходять, а той собі спить, а ведмідь у дубові стримить, і шерсть лежить ведмедеві по коліна. Увійшли. Встає козак Мамарига.

— Що,— каже,— куди ви мене, господин, заперли на ніч? Щоб ведмідь мене з'їв? От я його погодував, він більше не схоче нашого брата їсти.

— Ну, козак Мамарига, випусти ведмедя із того дуба.

— Можна,— каже,— по вашому слову я могу випустить.

Виймає клини із торбочки і молот, поставляє у розколину, розводить дуба оп'ять.

— Ну, висмикуй тепер лапи!

Узяв він, повитягав. Повкидав він свій струмент у торбу оп'ять.

— Ну, тепер підем, козак Мамарига, тепер ти будеш моїм зятем. Такого нема і у світі, як ти.

Приводить його у дім, пригощає його.

— Ну, дочка моя, то твій муж, а мій зять. Коли він з ведмедем переночував, то робить уже нічого.

Цей час убрали козака Мамаригу у одержу до священика вінчати. Обвінчали їх. Весілля давай гулять. Весілля одгуляли. Дав їм кімнату:

— Отут собі живіть, у цій кімнаті.

Одписує козакові Мамаризі половину царства. Козак Мамарига каже:

— Я не хочу половини царства. У вас царство мале, відпишіть мені усе царство, так я і згоден, а половини я не хочу.

— Ні,— каже,— я усього не дам, як умру, то тоді буде твоє усе, а тепер твоя половина і моя половина.

— Ні,— говорить,— половини не хочу.

— Не хочеш, то твоя воля, а я другої половини не дам, поки не умру.

Виводить козак Мамарига із конюшні свого коня Гивера, бере жону за руку.

— Прощайте,— говорить.— Коли не хочете відписувати усього царства, так я поїду у своє царство з жоною.

Сідає на коня і жону саджає.

— Ей, пане мій милий, як тебе нести?

— Неси поверх дерев.

Поніс кінь Гивер, тільки курява схопилася. Несе його двоє діб, на Чорне море заніс. Моря більше, ніж землі. Скільки не їде, все море Чорне. Знайшов камінь серед моря. Зупинився на тому камені відпочити. Став відпочивати на тому камені, розбив собі палатку і здимає торбу-волосянку із плечей своїх:

— Торбо-волосянко, дай нам їсти і пити.

Тут стіл враз де взявся; наїдки, напитки на столі, що королівна-другівна не виділа і в свого батька таких наїдків і напитоків. Наїлись, напились.

— Торбо-волосянко, уберись.

Торба убралась, не стало нічого, все у торбочку убралось. Зашморгнув. Тепер собі відпочивають на камені.

— Положіть мені голову на коліна та засніть.

Положив він голоу на коліна, заснув. Заснув добре, міцно. Давай вона плаття витягати і назад собі відсовується. Висунулась, а він лежить собі, спить. Вона у стремено ногу. Кінь Гивер питає:

— Судариня, куди тебе нести?

— Неси мене,— каже,— до мого батька.

І забрала вона ті торбочки, і волосянку, і дротянку. Поніс її кінь до батька. Виспався козак Мамарига, устав, нема ні коня, ні жони.

— Е, козак Мамарига, он коли,— говорить,— пропав. Пішов по камені туди-сюди. Дивиться, лежать чоботи.

— Е, слава Богу, що козак Мамарига не загине.

Узуває чоботи, пішов собі поверх води. Перейшов море. Пройшов суходолом одні гони. Стоїть кущ вишневий із ягодами. Вириває ягідку, кидає в рот, став у його ріг у боці. Вириває другу, кидає у рот, стало два роги.

— Е, пропав козак Мамарига, роги по аршину по крамарському, як я буду жити? Повно їх, скільки я їх буду їсти, то все будуть роги по мені.

Відійшов від тих вишень. Другий кущ стоїть ягід.

— А дай,— каже,— вирвати і цю попробувать, що,— каже,— буде.

Вирвав і з'їв — спав один ріг. Другу вкидає в рот ягоду — спав і той.

— Ну, слава Богу, тепер козак Мамарига вільний. Нарву я цих ягід у платочок, вернусь та нарву і тих.

Нарвав і тих і тих по платочку і пішов у те царство, де його жона. Підходить туди до крильця, до огорода. Гука:

— По ягоди!

— Піди,— на служанку каже,— подивись, що воно за ягоди.

Та приходить:

— Здрастуйте!

— Здрастуй.

— Які ягоди, звідки,— каже,— чи свіжі?

— Свіжі; у нас хороші ягоди.

— Як у вас рано поспівають! У нас цвітуть, а у вас вже і готові. Дорогі,— каже,— ягоди?

— Хороші, та дорогі.

— Почому?

— По карбованцю сребра ягідка,— каже. Пішла вона, відказала королівні.

— Це,— каже,— от такі добрі ягідки. Відлічила вона півсотні.

— На,— каже,— віднеси.

Прийшла вона, віддала гроші, він дав ягоди. Приносить ягідки вона назад. Бере королівна-другівна ягідки, укладає у рот три ягоди, стає у неї три роги, два по боках, а третій на животі. Жахнулася вона:

— Що це таке? Дай-но ще укинуть у рот.

Укинула ще штуки три, ще стало три роги. Ну, і смаковиті ці ягоди, не могла удержатися. Треба їсти, і вона їла, поки штук сорок з'їла. І стали по ній по усій роги. Сорок як із'їла, і сорок рогів стало по ній. І так вона на тих рогах і висить. Тут зараз до короля:

— Ідіть, що там сталося з королівною! Вбігає король, жахнувся.

— Що це таке? Що ти їла?

Каже:

— Купила ягідок, носив якийсь-то мужик, як попоїла, оце і стало по мені.

— Біжіть! — посилає солдат.— Хто носить ягоди, сюди його тягніть!

Шукали, шукали, нікого не знайшли з ягодами. Так і сидить королівна на рогах. Давай король відписувати у чужі царства, щоб були такі доктори і лікарі, щоб оті роги зігнати. Поз'їздилися із чужих царств і зі свого царства доктори і лікарі. Подивились-подивились, нічого не роблять, не спадають роги. Чим там не мазали, однаково. Роз'їхалися усі оп'ять по своїх містах, а чоловік ходить по базарі і каже:

— Я можу ті роги зігнати королівні без зілля.

Тут дали знати королю зараз же.

— Де він є, той молодець, представте його у мій дім. Узяли представили його королю.

— Можеш ти зігнати роги без зілля у моєї дочки?

— Можу.

— Ось відписую тобі царство, і ось твоя жона.

— Вивезіть мені возів із два трісок на площу. І виїздіть усі городяни за двадцять п'ять верст від города. Буду такі ліки розпускати, що як зайде, то умре народ увесь. Витягніть її у сад до тієї купи дров.

Витаскали вони її до дров, а тоді вони убралися всі. Узяв він дрова, запалив, три бичі вирубав дубових, запарив, бере тоді бичі і потягає між рогами. Вона кричить.

— Це,— каже,— б'є тебе козак Мамарига, твій муж. Де ти мого коня Гивера діла?

— Той кінь живий, на станку. Не муч мене.

— А торби — волосянка та дротянка — де?

— То у батечка все поховане. Буде тобі перед лице усе, тільки мене не муч.

— Більше ж мене не будеш кидати?

— Не буду до віку вічного.

Ну, тоді він бере ягідку, роздавляє їй у рот — і спадає ріг; підіймає вона тоді голову вище. Укидає знову їй ягід дві-три у рот. Поїла, ще три роги спало. Тоді дає їй ще більше. Ті роги на ній осипаються. Из'їла штук сорок ягід; осипались роги, стала королева-дочка така, як і була.

— Ну, дивись, щоб ти знала, як заміж іти.

Пішли у кімнату, там нашли що пити, що їсти. Попили, поїли. Через час біжать городяни у город. Прибігає король у кімнати, зустрічає його дочка.

— Слава Богу, слава Богу!

Ну, тепер давай пирувати, пити-гуляти.

— З якої ти землі, хто ти є? — питає король того, що зігнав роги.

— Я,— говорить,— козак Мамарига, ваш зять перший. Мені вінчатися не треба, я уже вінчаний.

— Так то ти?

— Я,— говорить.

— Ну, тепер одписую тобі все царство.

От і царствує козак Мамарига. Він почитає жону, а жона його, і живуть у тім царстві.

Про скупого чоловіка

Був собі на селі один чоловік — такий скупий, що не дай господь! Жінка його скільки не заробить, а все ходить у драному і боса й гола, ще й голодна. Жалко їй діток, та нічого не може вдіяти, такий поганий у неї був чоловік: скриню від неї замикає і нічого їй не дає, а сам на себе витрачає. Пішла тая жінка до попа — розказала усе. А піп каже:

— А ти ось що зроби — умри. Я тебе наче поховаю, потім побачим, що буде. Нехай тільки про це знає твоя кума, а більш ніхто.

Пішла тая жінка та й каже усе кумі, щоб вона прийшла, як вона вмирать буде. На другий день жінка тая лягла та й стогне. І кума її прийшла.

— Ідіть,— каже, — куме, жінка ваша вмирає.

Вона ж певне знає, що то тільки кумедія.

Прийшов чоловік, подивився, баче, що справді таки вмирає. А він її не любив.

— Дайте ж хоч білу сорочку на мертву надіти,— каже кума.

Він витяг з скрині таку драну сорочку, що кума як наділа, так і сором дивитись: аж грішне тіло світиться. Закрила вона її рядом, поклала вже й у труну.

Та жінка чує, що біля неї діти плачуть. Як їй, бідній, було лежати! Але вона все терпіла. Тоді була зима, то на кладовище ніхто не пішов: тільки чоловік, кума та тії люди, що несли. Оце вже треба її ховати у яму, та ні на чім спускати. Батюшка каже до чоловіка:

— Іди додому та принеси полотно.

Він пішов додому за полотном, а батюшка вже каже жінці:

— Вставай швидше!

Вона встала. Кума наділа на неї кожушанку,

— Біжи, — каже піп, — до мене.

Побігла жінка до попа. Приніс чоловік теє полотно, труну порожню поховали. Живе та жінка у попа, а чоловік з дітьми бідує: хата не топлена, діти голодні, немиті. Не знає він, що з ними робити. Кличе його батюшка до себе на роботу. Коли увійшов той чоловік у хату, бачить— жінка коло печі порається.

— Якби оце я сам не бачив, батюшко, як ви мою жінку ховали, то подумав би, що це моя жінка,— каже мужик до попа.

А піп йому каже:

— Се удова з сусіднього села, вона в мене другий рік живе, дуже гарна жінка, роботяща така.

Через кілька днів приходить чоловік знову до попа.

— Се я,— каже,— хочу одружитись, та не знаю, чи піде ж хто за мене, що в мене дітей багато?

— А може, моя наймичка й піде? Та тільки я боюся їй і казати про тебе, бо ти і з нею будеш так жити, як з першою. Ти в гості і до шинку, а вона дома. Ти гарно вдягнутий, а вона в драній спідниці.

— Їй-богу, батюшко, тепер уже я так не буду, аби ця жінка пішла за мене.

— Та хто ж його знає? Може й піде? Я з нею поговорю,— каже піп.

Так у того чоловіка аж очі загорілись — так уже йому та жінка подобалась. Він до неї усе придивляється, а вона скаже слово, два, та й знову за роботу. Не дуже-то на його й дивиться.

Знов приходить чоловік до попа, а його нема дома. А піп уже навчив жінку, що треба й казати.

— Це,— каже,— я до вас.— Та й став коло порога й очей не зведе.

— Та чого ж ви стали коло порога? Йдіть сюди,— каже його жінка.

Витягла з печі млинці, поставила на стіл горілку. Він такий радий. Поїв, попив, потім каже:

— Це я прийшов до вас, та боюсь, що ви й слухати мене не схочете.

— Та кажіть уже, може й послухаю.

— Чи не підете ви за мене заміж? В мене дітей багато, та ще й малі.

— Так що ж? Я дітей люблю.

Він такий радий, а вона ще більше. Повінчав їх батюшка. Як увійшла вона в хату, то старша дочка думає: «Як вона схожа на нашу матінку, та чи буде ж вона така добра, як мати?»

Чоловік каже:

— Ми ляжемо на піч, а діти нехай домі сплять.

А в неї аж серце болить, та вона йому нічого вже не каже. Він кличе старшу дочку:

— Нахились, нехай мати на твою спину стане, щоб на піч злізти.

Бідна дитина думає: «Як наступить мачуха на спину, то й кістки поламає».

А вона легесенько ступила — тільки що доторкнулась ногою.

Тоді діти лежать та нишком розмовляють:

— Мабуть, і мачуха така буде добра, як мати.

З того часу взяла та жінка все добро в свої руки. Діти вже не спали долі. Вона гарно одягнута. Що хоче, те й робить. Чоловік зовсім другий став. Вийдуть діти на вулицю, так інші кажуть:

— В нас мачуха лиха. А вони кажуть:

— А наша мачуха така добра, як рідна мати.

Так от який чоловік зробився, як удруге побрався з своєю жінкою.

Котофей і пан Печерецький

Був собі чоловік з бабою, і був у них єден син Іван,— да і той дурний. От і тії старії померли. Остався Іван єден на світі — сирота, і кіт з ним. Іван був дуже ледащий, незгодливий ні до якої роботи. Він все лежав на печі. В хаті не топлено кілька днів, холодно... То він в піч влізе та й сидить, гріється... І все за його робив кіт; де що достане для його — накормить, бо кіт був розумніший за Івана.

— Може б, ти, Іване, чого-небудь з'їв? — питає кіт.

— Чому? Може б, і з'їв, коли б то було що їсти,— каже Іван. Той принесе йому хліба, сала.

— А може б, ти, Іване, чого-небудь напився?

— Чому? Може б, і напився, коли б то було що пити.

І так у них все...

От єдного разу нагодував кіт Івана, накормив його, напоїв та й питає:

— Може б, ти женився, Іване?

— Чому,— каже Іван,— може б, я і женився, коли б то хто висватав мені яку панну — гарну та багату.

— Добре,— каже кіт,— я тобі висватаю.

Кіт наготовив Івану багато всякої їжі і пиття, поки він з сватів вернеться... От він побіг дорогою і забіг до злотника. Забіг по дорозі до злотника і,— звиняйте за це слово,— взяв та позолотив собі хвостика. Прибігає він в таку страну, де нема котів. Як побачили люди, що таке до них прибігло,— маленьке, хвостате, з усами, а хвостик позолочений,— та й стали бігати за котом, дивитися на його... Дивуються люди, що він такий цікавий.

— Хто ти такий? — питають його.

— Я Котофей,— каже кіт.

Ще ми не чули,— кажуть люди,— щоб такий був на світі.

— Ось як бачите.

— А за чим же ти, Котофей, прийшов до нас?

— Хочу висватати для свого Івана гарну та багату панну. Кажіть-но ви мені тепера, де у вас тут єсть багатий пан і щоб у його була собі гарна дочка?

Тії йому показали на такого пана багатого (так як ніби королик, що колись бували... Тепер вже вони потроху перевелися).

Прийшов Котофей до пана та й каже:

— Я, прошу пана, прийшов до вас в свати, до вашої панни. Видайте ви свою панну за мого пана Івана.

— А хто ж буде такий пан?

— Він сирота, остався в світі єден — без батька і матері. Треба йому тепер жениться, то він послав тепера мене в свати.

— А чому ж він сам не прийшов?

— Бо він дуже важний пан, то він не хоче.

— А чи багатий твій пан?

— Занадто багатий... Такий, що і не приведи господи.

— Нехай же він мені гостинця якого-небудь пришле, коли він такий багатий.

— Добре... Пождіть трохи, ось незабаром пришле вам такого гостинця, що ви ще і не чули.

— Добре, будемо ждати, що то за гостинець такий.

От вони поговорили обо всьому і кіт збирається додому.

— А коли ж буде весілля? — питає той пан.

— Я,— каже кіт,— дам знати, як ми приготуємося.

Одправляється кіт додому, біжить собі лісом і стрічається з вовком на дорозі.

— А де ти був, Котофей? — питає вовк.— Хто тобі хвостика позолотив?

— Злотник,— каже кіт.

— Може б, і мені позолотив?

— Єдному тобі не позолотить; а якби зобралось вас хоть копа, то, може б, і позолотив, а єдному то не буде, бо для його малий заробіток.

От той вовк як почав ревити, то набігло їх більше як копа, а кіт дожидає, поки вони зберуться, щоб до злотника повести. От вони зібралися і пішли до злотника, а кіт попереду дорогу показує да тільки хвостиком помажує. А вовки нічого не знають, ідуть собі да утішаються.

Приводить він їх до свого свата на дзидинок крззь браму... А огорожа кругом. Нігде не вилізуть. Зараз казав браму зачинити і до пана прийшов. Каже свату:

— Зять прислав вам гостинця, що ви ждали.

— А де ж він?

— А там на дворі.

Пан вийшов, подивився та й охолонув, що стільки вовків. Він казав слугам брати ружжа і давай їх бити та стріляти. І так їх вибили до єдного і стали шкури здймати, а Котофей побіг додому.

Біжить він, стрічає по дорозі в лісі так само зайця. Каже заєць на його:

- А де ти, Котофей, був? Хто тобі хвостика позолотив?
- У злотника. Він всім може позолотити.
- Може б, і мені позолотив?
- Не буде єдному золотити; якби вас з копа, то, може б, позолотив.

Допіро став заєць кумавкати, кричати... То назбігалось їх більш як копа, і він їх повів знов до свата.

Загнав зайців на двір, казав зачинити браму і пішов до свата знати давати, що зять прислав гостинців на весілля.

Побачив сват, що стільки зайців, зрадів, що буде печеня і шуби; казав, щоб вибити всі зайці, а Котофей вже знов побіг додому.

І таким чином Котофей багато всякого звіра доставив своєму сватові.

Прибігає Котофей додому і застає Івана Печерецького — тільки що жив. Каже:

- А що, ти ще жив, Іване Печерецький?
- Чуть живий... Як не даси їсти, то вже хутко умру.

Побіг зараз кіт до хати, достав хліба, приніс і дав йому їсти, і скромного также достав йому — сала і всякого. Подав йому в піч. Той поїв...

- А що, тобі лучче стало, Іване Печерецький? — питає Котофей.
- Трошки полегшало, але не зовсім.

Той ще приніс сала, і наварив галушок, і став його цаньгом кормити цілий місяць.

- А як тобі, Іване Печерецький?
- Неццо тепер дужчий став. Ну що, найшов мені жінку?
- Найшов.
- А де ж вона? Чому не привів сюди?
- Який ти дуже розумний... Ще й хочеш, щоб сюди привести. Збирайся-но ти, Іване Печерецький, до неї в дорогу.
- Може, далеко? То я лучче не піду.
- Ні, недалечко...
- Добре,— каже,— може, я як-небудь і вилізу з печі.

Побіг кіт до свата і каже пану:

- Ми вже зовсім приготувалися весілля робити.

Пан сказав, щоб вони через три дні приготувалися вже йти в церкву.

Кіт зараз побіг назад і застав Івана Печерецького ще дужим, бо він ще не всі харчі з'їв, що були для його наготовлені од Котофея, і він мав ще чим живитися.

— Гей, Іване Печерецький, вилазь-но з печі, бо вже тобі настав час женитися, то тобі треба в церкву іти.

— Ой,— каже,— може б, другим коли часом, бо не хочеться вилазити з печі.Змилуйся,— каже,— нехай завтра буде весілля.

— Ну, нехай завтра.

На другий день знов не хоче Іван вилазити з печі, сподобалося йому дуже там лежати.

— Чи не можна,— каже,— ще отложити на день?

Отложив йому Котофей іще на день. На третій день пристав до його, щоб він безпремінно вилавив з печі, бо треба до шлюбів. А Іван все не хоче.

От витяг Котофей Івана, та й нема йому в що одягнутися. Надів він на себе якуюсь драную одежу, і одправилися до свата. Думає Котофей: «Негарно, що в Івана Печерецького одежини людської нема...» Та й придунав. Прийшли вони до ріки, і наказав Котофей Івану, щоб він, як тільки забачить, що будуть до його бігти люди, то щоб роздягнувся, упав у воду, одежину кинув у воду і кричав: «Ой рятуйте, топиться Іван Печерецький!»

Зостався Іван на мості, а Котофей побіг до палацу і сказав свату, що жених топиться, щоб люди рятували. Сват сказав слугам коні запрягти свої і їхати рятувати зятя скоро, скоро, щоб застати живого.

Зараз запрягли коні, поїхали і достали зятя з ріки. Повезли його зараз в баню, там обмили, обчистили і нарядили в панську одежу. От посадили вже його за столом, як ніби пана якого, та й став Іван дримати, бо то прийшла саме та пора, що він дримав у печі.

Сват каже до Котофея:

— Чого то наш зять такий сумний?

— То він зажурився,— каже Котофей,— що на йому нема вже тої одежі, що була на йому, та водою поплила.

Зараз казав сват дати йому саму найлуччу одежу. Потім поблагословили молодих і повінчали. От вони попили, поїли трохи, і пора вже вибиратися додому в дорогу.

— А що в тебе вдома є? — питає молода жінка свого чоловіка.

Іван хотів сказати, що закуток... А Котофей каже:

— Все єсть: і палац, і воли, і коні, і все, що тільки потрібно для хазяйства. Тільки жінки не було, та й тепер єсть.

От повкладалися, позбиралися вже та й поїхали, а Котофей каже:

— А я побіжу наперед, щоб вам все приготувати.

От біжить він та й бачить: пасеться стадо коней. Питає:

— А чиї то коні?

— Авжеж пана Дубецького,— кажуть йому пастухи.

— Не кажіть ви, що пана Дубецького, бо вас будуть дубасити дубинкою. По сій дорозі буде хутко їхати король, то він дуже не любить

пана Дубецького. Як він питає, чиї коні, то ви лучче скажіть, що пана Печерецького. Буде лучче... Може, він вам ще і нагороду дасть за те...

Біжить він дальше: аж пасеться гурт овечок.

— А чиї то овечки?

Кажуть, що пана Дубецького. А Котофей їм сказав, що пан Дубецький зовсім здурів і наказав всі свої вівці пану Печерецькому. Таким же чином він навчив, що говорити пастухам волів, корів, свиней, качок і ін.

От прибігає вже Котофей аж до палацу Дубецького та й каже, що їде король з свого весілля і, певне, заїде до вас на полудень, то ви приготуйтеся... А самі де-небудь сховайтесь, бо король новий дуже сердитий щось, то щоб часом не втрапилось вам од його. Котофей зараз накричав на кухарів, і стали вони приготувлятися. Приготувлялись, понастановляли їсти і пити і вже тільки дожидають весілля.

Котофей питає пана Дубецького і пані Дубецькую:

— Чому ви не поставили на стіл печерецької риби?

— Такої риби у нас нема,— кажуть тії.

— А як нема, то ховайтесь же ви притніше, бо король дуже любить печерецьку рибу, то він вам задасть...

— А куди ж ми сховаємося? — питає Дубецький.

— Ось лізьте в ту дуплину липу, то, може, не найде.

От сховався пан з панею в дуплину липу, і наказали слугам, щоб не казали, де вони, щоб їм ще більше не втрапилось.

Їде король, доїжджає до пастухів і питає:

— Чий се товар?

— Аже пана Печерецького,— кажуть йому.

І дав він кожному нагороду по рублю. А Котофей все мотається коло палацу.

Приїхало вже і весілля. Розположилися: коні — в стайні, а самі пішли в палаці і стали там їсти і закусувати. А музика грає.

Котофей казав, щоб напоїти слуг і поставити їм багато горілки, так щоб вони перепилися. От як поп'яніли слуги зовсім, він казав, щоб салют робити молодим. Побрали слуги ружжа і давай палити. А Котофей каже:

— Не так ви стріляєте: треба стріляти не вверх, а в липу, то буде голосніше.

Стали вони в липу стріляти, та й забили пана з панею, і схоронили. Допіро Іван Печерецький з жінкою і Котофеєм zostалися там панувати, і досі поживають, і нас до себе призивають.

Семиліточка

Десь на Десні у десятому царстві, у іншому господарстві був собі чоловік та жінка, та в них не було дітей. От їм бог дав дитину: найшлась дівчина. Вони живуть у лісі — так далеко їхать хрестить; так вони дали їм'я Семиліточка, що не було сім літ у них дітей. Загадують, щоб у громаду ішов чоловік той слухать, що громада скаже. От чоловіки там говорять... З громади один багатир говорить, каже:

— У мене — то, братці, чи видано? — да проїли миші леміш; устроїв у стріху, да проїли миші.

А тії кажуть:

— Правда!

От той чоловік, що дочка Семиліточка, прийшов додому; він був убогий. Та так і говорить Семиліточці.

— Чи тому правда? А вона каже:

— Неправда! Не можна, щоб миші поїли залізо; іржа поїсть нероботне залізо.

От пішов той чоловік другу неділю у громаду та й каже, що дочка сказала; так роздумались, що то правда.

— Спитай, тату, а що в світі прудче, а що в світі ситче, а що в світі миліше?

Один каже:

— У мене пара собак хуртових самих хутчих.

А другий каже?

— У мене пара кабанів самих ситих.

Третій каже:

— У мене дочка сама миліша.

Він прийшов та й говорить дочці, а вона каже:

— Іди ж, тату, та і кажи, що ваша неправда: нема прудчого за очі, вони зобачуть і за гаєм, і воду; кінь не перебіжить і птиця не перелетить, а очима угледиш скоріше. Нема ситшого над землею: наситить і хлібом, і травою, і водою; а нема наймилішого над сон: хоть нехай і срібло, хоть нехай і золото, хоть які напитки, які наїдки, а не спавши день-двоє-трьоє, сон зможе — заснеш.

Пішов сказав чоловік, сказав громаді; роздумалась громада, що правда сьому. От пан питає:

— Хто се у тебе так говорить?

— У мене дочка Семиліточка.

А пан каже:

— Коли ж вона така, то на ж тобі півкопи печених яєць куриних да неси їй; нехай вона посадить квочку, щоб квочка вивела курчата, щоб к світу поросли ті курчата і мені на страву постигли.

От той батько іде й плаче. От вона каже:

— Чого ж ви, тату, плачете? Сідайте, яйця тії беріть да вечеряйте.

А вранці устав той батько, а дочка каже:

— Ідіть же до пана; нехай пан той ліс вируба, да нехай пні викопа, да нехай той шпиль (гора крута) виоре, да нехай насіє проса, да щоб просо уродило, да щоб пожав, і помолотив, і потовк до світа, щоб було пшоно курчата годувать.

Так пан сказав:

— Де ж так можна, щоб до світа ліс вирубати, пні викопати, шпиль виорати, проса насіяти, пожать, і звозить, і помолотить, і потовкти,— не можна за ніч.

То чоловік каже:

— Де ж таки, пане, щоб із печених яєць курчата вивести, і щоб вони поросли, і щоб на страву були — не можна так, пане.

От він тоді каже.

— Ну, того не можна і того не можна; нехай же вона прийде до мене у гості, хоть побачу — яка.

Ось іде той чоловік додому та й плаче. Вона його стрічає:

— Чого ви, — каже, — тату, плачете?

— Як же мені не плакати, що пан ізвелів, щоб ти була у гості, нехай я побачу — яка. Да щоб так, щоб ішла і їхала, щоб гола і в сорочці і щоб з гостинцем і без гостинця.

От вона каже:

— Не плачте, тату! Ідіть в ліс, да зловіть зайця і перепелицю, да піймайте козу, да шукайте ятера (що рибу ловлять).

Так вона сорочку скинула, а той ятер наділа на себе, узяла зайця під руку, під другу перепелицю, одну ногу підняла на козу,— так присіла, нібито їхати, а другою стрибає і говорить:

— Ідіть же, тату, нехай вже пан прибирається, буду у гості; нехай двері поодчиняє, вікна поодсуває, ворота поодчиняє і щоб і столи понастилав, і щоб все поготовив для мене — страву, напитки, наїдки,— що буду у гості.

Чоловік той пішов попереду, сказав. От пан той прибравсь і дожидає. От вона іде і їде. Пан собак велів поодпускать, хортів, щоб її порвали, так

вона тільки увійшла у двір, зайця пустила,— так собаки усі за зайцем, а вона просто іде до пана.

От він бачить, що вона іде і їде; гляне — так вона й гола, і в сорочці,— бач, ятер з прядива виплетений ріденько, так тіло видно.

Так вона скаже:

— Здорові були, пане, прошу, нате ж вам гостинця!

Та дає панові з рук перепелицю, а він на її удививсь, а перепелиця з рук у нього у вікно вилетіла: був гостинець і нема. От він там по покоях сідає, то ходить; що вже як він сказав, то вона зробила, що вже не панська правда, а Семилітчина. Водить її всюди та й каже: це така страва, а це така страва, а це знов така страва; це дорога, а це теж дорога. А хліба нема. Ось вона ходить та й каже:

— І се, пане, добре, і се добре, да до хліба.

Так він роздумавсь: хоч що їсти, а як хліба не поїсти, то голоден. Положили хліба. Каже пан:

— Сідай обідать.

Вона й сіла. Коли йде два чоловіки до пана судитися. От він устав та й питає:

— За чим ви?

Один каже:

— До вашої милості — розсудіть нас. Поїхали ми в ярмарок, дак моя кобила, а того чоловіка віз.

Той чоловік каже:

— А мій віз, пане.

— Ми кобилу випрягли, у ярмарку прив'язали до воза, дали їсти, самі пішли на базар купувати; коли ідемо, аж уже лошатко єсть — нам бог дав.

От той чоловік:

— Мій віз привів лоша, що лоша під возом, під колесо мордочкою товче, що бач, сліпе. А я кажу:

— Е, ні! Брешеш, то моя кобила привела лоша.

Та й побились, за чуби тягалися. Так пан спитав:

— А де лоша було?

Той каже:

— Під возом, пане, було.

— Да і віз же і лоша привів, а не кобила, коли під возом було. Хотіли вже люди йти, а Семиліточка сидить, та слухає, та й каже:

— То як у мого батька був гай на шпилі, а вони той гай вирубали, пні викопали, виорали, да насіяли проса, да уродило таке хороше просо, таке хороше! Так унадилась риба щука да линь, да й виїли просо.

А другі були тут пани, сидять, та це чують, та кажуть:

— Не можна сьому статся, щоб риба до проса ходила їсти.

А вона каже:

— Не можна сього, панове, статся, щоб віз да лоша привів: дерево зрубане і отесане, да ще б то з себе плод викинуло,— не можна.

От так пан вже побачив, що вона розумніша, дав їй півпанства, та стала вона вже у нього розсудять людей; ото пан такий був, що не розсудить і людей.

Що пан, що прикажчик — все ОДНО

Був такий пан ще за кріпацтва і жив одиноко, нежонатий, значить, а скупий такий, що не доведи господи! Був у нього прикажчик — собака, звісно, ніхто його не любив, люди, значить, не любили, а пан так і душі в нього не чув. Бо, як кажу, був вельми скупий і на світі такого не було, а прикажчик знав це добре, та як і не знати?— всі знали! І так було робить: пошле його пан купити що-небудь, от він заплатить там злот, чи що, і вже всякому видно, що злот стоїть, і самому панові, от же він йому ще й здачі копійок дві чи три дасть, і так в усьому! Своє хазяйство нищить, а йому догоджа, видно, що вже була в нього якась думка. От і добре, проходить так, може, років з п'ятнадцять чи й більше, а він все догоджа, а пан все більше й більше любить його, більше йому довіряється. Дійшло до того, що все своє хазяйство на руки йому звалив, усе довірив. От і приходять раз прикажчик той до пана: так і так, розказує йому, те так зробив, а з тим так поступив. А пану як маслечком по душі, так-то йому любо все те слухати. Так ото ж вислухав пан та й каже:

— Знаєш, що, Іване чи Петре? — як там назвав його.— Ти в мене найвірніший і найрідніший чоловік, бо рідні в мене нема, знайомі добра не зичать, люди все норовлять тільки для себе,— один ти в мене найкращий, я вже з тобою вік не розстанусь і тепер хочу, щоб ти зі мною і чай пив, і обідав.

А прикажчик йому в пояс:

— Дякую,— каже,— за вашу велику ласку, тільки спасибі, не можу я з вами чай пити і обідати.

— Чому? — питає пан.

— Не їм я,— каже прикажчик,— і не п'ю зроду.

Здивувався пан, не вірилось йому. А прикажчик все своє:

«Не їм і не п'ю зроду!»

Пройшло там кілька часу, думає пан про прикажчика, розпитав би і людей, щоб увіритись, та знає, що ніхто правди не скаже. Пробирав по дню, по два з очей не спускати прикажчика, а прикажчику байдуже, не

їсть, не п'є та все старається. Ввірився пан і в цьому.

— Як же ти так живеш?— питає якось прикажчика.— Умерти ж можна.

— Чого ж тут умирати?— каже прикажчик.— Я таку штуку знаю, що всякий може одвикнути пити й їсти.

— Справді?! — зрадів пан. — Так одучи і мене, коли можна, а то як подумаю я, скільки-то воно виходить на ту їжу, трохи не карбованець у день, а як іноді гостей нанесе, то й трьома не обійдешся!

— Що ж,— каже,— я навчу, аби тільки захотіли.

— Та як же не хотіти, помилуй! — каже пан.— Коли ж ти мене одучиш? — питає.

— Коли завгодно,— каже прикажчик,— хоч і завтра почнем.

Діждали завтрього, запряг прикажчик бідку, узяв вірвовку, під'їхав до крилечка.

— Як же ти мене одучиш? — питає пан.

Отак і отак, розказує прикажчик, та й поїхали з паном на тій бідці. А там, бачите, верстов за три-чотири та було провалля, і таке глибоке, що й дна йому не видно було, і вилізти з нього без допомоги ніякими силами не можна. От і приїхали вони до того провалля.

— Посидьте,— каже прикажчик,— днів три чи чотири у цьому проваллі і їсти більше не схочеться ніколи.

Радіє пан, що менше розходу буде, та скоріше приказує опустити його, а хто запитає, де, мов, пан, скажи, що поїхав у Київ абощо.

Опустив прикажчик пана по вірвовці у те провалля та й поїхав собі додому. На другий день, аж увечері, приїздить до того провалля:

— А що, пане, їсти хочете? — питає.

— Хочу, брат,— одмовляє пан.

— Нічого, паночку, це воно так зразу,— одказав прикажчик та й знову поїхав собі додому.

Приїздить знову на другий день.

— А що паночку, їсти хочете?

— Хочу, брат, сильно! — аж ніби з серцем проказав пан.

— Нічого, нічого паночку,— каже прикажчик та й знову поїхав. Приїздить так і на третій день.

— А що, паночку, їсти хочете?

— Хочу!— кричить пан. — Тягни скоріше!

— Не турбуйтеся, не турбуйтеся, паночку, трудно цей день, а тоді й байдуже, побачите! — Та й поїхав додому без пана.

Після цього пройшло два дні, поїхав прикажчик аж на третій:

— А що, пане, хочеться їсти?

— Хочу!— вже ледве вимовив пан.

— Скоро не захочете,— проказав прикажчик і поїхав від того провалля. Аж три дні пройшло після цього. Приїздить той прикажчик знову.

— А що, пане, хочеться їсти?

А пан уже й слова не промовить, тільки рукою махає, не треба б то, чи що.

Добре. Запряг тоді прикажчик коня і приїхав за ним уночі. Привіз, положив на постіль, порозсилав до знайомих панів листи, що так і так: приїхав з Києва пан і тяжко заслаб, приїжджайте попрощатись. Поз'їжджалися пани, дивляться на нього, промовляють, а йому й байдуже,— ледве дише.

— А що з вами? — питають.

А пан тільки на прикажчика показує. Всі до прикажчика:

— Розкажи нам за нього, ти все знаєш.

А прикажчик хлипає, втираючи очі:

— Нічого,— каже,— я не знаю, що з ними, бідненькими, сталося.

А пан знову показує на нього пальцем. Не розберуть пани, та й годі. Аж ось один пан побачив на столі папери і почав їх читати всьому панству, а в паперах тих написано, що все рухоме й нерухоме завіщає дорогому прикажчикові. Всі пани добре знали, що справді прикажчик його був такий, що й ріднішого не треба, і почали тоді заспокоювати:

— Все, все буде йому, не беспокойтесь.

А пан полежить-полежить, та й знову показує пальцем на прикажчика, то панство знову-таки своє:

— Не хвилюйтесь, не хвилюйтесь: все йому буде, все.

Полежав він день та й богу душу віддав. Отаке-то!

Чарівні зернятка

Жили собі двоє бідних людей — чоловік та жінка. У них був один син. Незабаром син виріс, і настав час, коли йому вже треба було женитися. Мати зібралася й пішла до ворожки, аби та сказала, котру дівчину її син візьме за жінку. «Не маємо ні багатства, ні радощів у житті. Ось тільки син — єдина втіха, то добре було б, якби ще й невістку мали хорошу», — думала собі жінка.

А ворожка сказала їй, щоб пішла до сусіднього села і взяла з поля три стручки кукурудзи. Потім нехай понесе їх до води і з кожного вилущить по одному зернятку.

Жінка так і зробила. Швиденько взяла три стручки, прийшла до річки і вилущила перше зернятко. Зразу ж біля жінки постала гарна дівчина, яка мала на чолі місяць.

— Дай мені води напитися, — попросила вона.

Жінка так перелякалася, що й за річку забула, яка була перед нею.

— Нема в мене води, — ледве вимовила вона.

Тут дівчина зразу ж померла. Дуже стало жаль тій жінці, що молода дівчина померла.

Пішла бідна жінка далі берегом і вилущила друге зернятко. Яке ж було її здивування, коли побачила перед собою другу, ще кращу, ніж перша, дівчину. На чолі у дівчини теж був місяць.

Ледве вона розтулила уста, аби попросити води, як жінка щодуху кинулася до потічка і набрала повні пригорщі води.

Напилася дівчина і стала ніби ще кращою.

«Не буду я вже третє зерня лушити, — подумала собі жінка, — най зостанеться ця дівчина моєю невісткою».

Вона швиденько побігла додому, аби принести їй одяг, бо дівчина мала дуже поганеньке плаття із гілок вербових та листя.

А поки вона ходила за одягом, розбійники підстерegli красуню та й кинули її в криницю, а замість неї залишили свою стару та погану, аж чорну, дівку. Прийшла жінка з одягом, дивиться, а перед нею стоїть чорна, зморщена дівчина.

— Чому ти така чорна? — питає жінка її.

— Тебе довго не було, а сонце дуже сильно гріло та й мене припекло,— відповіла дівчина.

Що тут було робити? «Най уже буде так, як є»,— вирішила жінка і повела її до своєї хати.

І почала невістка жити у цих бідних людей.

Погано жилося їм з невісткою, бо та була дуже лінивою, робити не хотіла, тільки іншим наказувала.

— Принеси води, дочко,— попросила раз її свекруха.

Довго збиралася невістка по воду, але нарешті таки пішла до криниці. Коли набирала воду, то помітила в криниці гарну маленьку рибку. Хотіла її зловити, але не змогла. Тоді пішла додому і послала старого батька, аби він неодмінно зловив ту рибку.

Мучився старий довго, поки нарешті впіймав її і приніс додому. Невістка наказала рибу спекти, але коли будуть чистити її, то щоб ні одна луска не пропала. Почистили рибку, спекли і з'їли та так і не помітили, що одна луска впала на землю. Мати підмела хату, а сміття висипала в городець. Незабаром на тому місці виросла груша. А невістка знову наказала, аби ту грушу зрубати, та так, щоб при цьому жодна трісочка не відскочила вбік.

Довго рубали те дерево, поки воно впало, але одна тріска таки відлетіла і впала в сусідній двір. А там жили старий дід з бабою. Вони не мали дітей і були дуже бідними. Щодня ходили в ліс по гриби і ягоди та з того й жили. От одного ранку, перед тим, як піти в ліс, вони назбирали в дворі різного галуззя, трісок, понесли в хату, аби трохи просохли, та й вирушили до хащі. Коли ж повернулися,— здивуванню їхньому не було межі: у хаті було чисто прибрано, а в печі парувала свіжа смачна страва.

Баба з дідом поїли добре, а потім пішли до другої сусідки, аби спитати, чи не бачила вона когось у їх дворі.

— Я виділа у вас дуже парадну дівку, лише трохи хромала на одну ногу,— сказала та.

На другий день дід самий пішов у ліс, а баба залишилася вдома. Вона сховалася біля криниці, аби простежити, хто це до них ходить. Сонце піднялося вже високо, а баба нікого не бачить. Вже й обід настав, а у дворі тихо. Раптом вона почула кроки. Дивиться, а до криниці прямує дуже красива дівчина. Підійшла вона, нахилилася до води, а баба хотіла її зловити та й вхопила за волосся.

Дівчина хотіла втекти, але не змогла. Тоді вона почала перекидатися різними звірами, та баба міцно тримала її, і дівчина знову стала чудовою красунею.

— Живи в мене, дочко,— сказала баба.— Ми з дідом самітні, то й будемо разом жити. Тобі буде в нас добре.

І почала дівчина жити в хаті дідуся і бабусі. Вона допомагала їм у господарстві, працювала багато, лише ганьбилася на вулицю виходити, бо на чолі мала місяць.

Одного разу сусідка, в якої була стара, погана невістка, покликала діда і бабу, а разом з ними і їх названу дочку пороти пір'я.

Настав вечір, дід з бабою йдуть, треба і дочці йти. Вона дуже ганьбилася іти межи люди, але пов'язала чоло хусткою і пішла.

Коли почали дерти пір'я, хустка розв'язалася і впала. Тут усі побачили, що у дівчини на чолі місяць. Тепер та жінка, що лушила зернятка кукурудзи, впізнала цю дівчину. Вона дуже розсердилася на невістку, прогнала її, а син оженився на цій красивій і лагідній дівчині. І зажили вони добре. Ходили часто до діда і баби в гості, допомагали їм.

Про правду і кривду

Жили колись-то два брати: один багатий, а другий такий бідний, що й не сказати. Цей бідний брат умер. Зостався у нього син, і він живе теж бідно. І спитався раз він у свого дядька:

— А що, дядьку, як лучче тепер жити: чи правдою, чи неправдою?

— Е-е-е!.. Де ти тепер найшов правду? Нема тепер правди на світі! Тепер скрізь одна кривда.

— Ні, дядьку! Є правда — правдою лучче жити.

— Давай спорити.

— Ходім на суд.

— Та чого ж ми таки підемо на суд? Лучче давай підемо по дорозі і спитаємо чоловіка, якого зустрінемо: як скаже, так і буде. Ваша правда — уся моя худоба буде вам; моя правда — ваша худоба буде мені. Так спитаємо до трьох раз.

— Ну, добре.

І пішли вони дорогою. Ідуть, ідуть, зустрічається їм чоловік — з заробітків, чи що, йшов.

— Здоров, чоловіче добрий!

— Здорові!

— Скажи, будь ласкав, чоловіче, як тепер лучче жити: чи правдою, чи неправдою?

— Е-е-е!.. Добрі люди! Де тепер ви правду найшли? Нема тепер її ніде на світі. Лучче жити кривдою, аніж правдою.

— Ну, оце раз моя правда! — каже дядько.

А небіж і зажурився, що йому прийдеться віддавати всю худобу дядькові. Ідуть, ідуть — зустрічається їм пан. А небіж і каже:

— Ну, запитаємо ж сього пана: сей уже всю правду розкаже: він грамотний і все знає.

— Ну, добре.

От порівнялися з паном і питають його:

— Скажіть, будьте ласкаві, паночку, як тепереньки лучче жити: чи правдою, чи кривдою?

— Е-е-е!.. Добрі люди! Де ви тепер знайшли правду? Нема її ні по судах і ніде в світі; лучче жити кривдою, аніж правдою.

— Ось вже і вдруге моя правда! — сказав радісно дядько. Небіж ще дужче зажурився. Ідуть, ідуть — зустрічається їм піп.

Небіж і каже;

— Ну, поспитаймося ж попа, сей уже правду скаже — на те він і духовний. Сей як уже скаже, то так і буде.

— Ну, добре!

Як порівнялися з попом, питають його:

— Скажіть, панотче, як тепер лучче жити: чи правдою, чи неправдою?

— Е-е-е!.. Добрі люди! Де ви теперечки знайшли правду? Її тепер і в світі нема: лучче жити кривою, аніж правдою.

— Ось вже і втретє моя правда! — сказав радісно дядько.

Нічого робити небожеві: віддав дядькові всю свою худобу, а сам зостався голий, босий і голодний. Тяжко прийшлося йому жити. Бився, бився, сердешний, та й задумав повіситись — узяв він обривок та й пішов у ліс. Пішов та й дивиться на дерево — вибирає гілку, на якій би то повіситись. «Ото,— думає собі,— добра гілка — кріпка, а на оту сісти та, зачепившись, і повиснути б».

Він так задивився на дерево, що й не помітив, як вовк прибіг. Як удрів його чоловік, кинувся мерщій на дерево, а обривочка й забув. Зліз на дерево та й сидить. Коли прибігають три чорти, а трохи згодом і четвертий, їх ватаг. І питає він своїх слуг:

— Ти що сьогодні наробив?

— Е... я такого наробив, що там хоч що хай роблять — не справлять. У такім-то селі, у пана, я поробив так, що ізроду довіку не вгатять греблі. А пан лупить своїх людей, як. скажений: багато їх буде у нас.

— Добре ж ти зробив, та ще не так.

— А як же?

— Там посеред яру, в лісі, росте три дерева. Хто ті три дерева зрубає та положить навхрест на греблю — вгатить.

— О!.. Хто ж то чув, хто ж то й знав, що се так треба зробити!

— Ну, а ти ж що зробив? — питає він другого.

— Е... я такого наробив, що багато буде у наших руках. У такому-то городі всю воду повисушував, так що тепер там ні каплі нема, а носять її за тридцять та за сорок верст. Багато там пропаде людей!

— Добре ти зробив, та ще не так,— каже ватаг.

— А як же?

— Як хто викопає той куц малини, що росте посеред города,— буде вода на весь город.

— О!.. Хто ж то й чув, хто ж то й знав, що треба се робити!

— Ну, а ти ж що зробив? — питає він третього.

— Е... я такого наробив, що хай там хоч що роблять — нічого не подіють! У таким-то королівстві у короля одна дочка, та я й тій поробив так, що хай хоч як лічать, нічого не подіють, буде наша.

— Добре ти зробив, та ще не так.

— А як же?

— Хто відрубає глухого угла та підкурить — така буде, як і перше.

— Хто ж то чув, хто ж то й знав, що се треба зробити!

А чоловік сидить собі на дереві та й чує усе, що чортяки балакають. Як уже розлетілись чортяки, чоловік той і думає: «Може, се й правда, що вони казали? Піду до пана, може, й справді угачу греблю». Пішов. Приходить до греблі, а там пан б'є та мучить людей, щоб мерщій угачували. Вони, бідні, аж піт з них ллється, роблять, а воно все нічого не помагає. А пан знай лютує. Приходить до нього цей правдивий чоловік й каже:

— Е-е, пане! Б'єте ви людей, та ніякого з сього діла не буде. А що дасте мені — я вгачу?

— Дам я тобі сто карбованців, і ще й на придачу цих пару коней з коляскою і з кучером (а там і коні панові стояли).

— Дайте ж мені людей шість чоловіка та три підводи.

— Візьми.

Поїхали вони в ліс, зрубали ті три дерева та й положили їх навхрест на греблі — так зараз і вгатили. Пан віддав йому сто карбованців і пару коней з коляскою та з кучером.

Тоді той чоловік і думає: «Дай поїду ще до того города, де води нема: може, й то правда; може, дам я їм води». Сів та й поїхав до того города. Не доїжджаючи до города кілька верст, зустрілась йому бабуся, що несла пару відер води на коромислі.

— Що це ти, бабуся, несеш?

— Воду, синочку.

— Дай же й мені напиться.

— Е-е-е, синочку! Я ж її несу за тридцять верстов; а поки ще дійду додому, половину розхлюпаю; а сім'я у мене велика, пропаде без води.

— Я от приїду у ваш город, наділю води на всіх, і буде тієї води з вас довіку.

Вона йому дала напиться, а сама така рада стала та мерщій у город трюшком і розказала всім горожанам, що їде такий чоловік, що воду їм дасть. Горожани всі вийшли за город, назустріч тому чоловікові, з хлібом-сіллю і всякими подарунками. Як прийшов цей чоловік у город, найшов той куш малини, що ріс посеред городу, викопав його — і потекла вода відтіль по всьому городу. Горожани нагородили його і грішми, і усяким добром, так що він етав тепер багатший від свого дядька. Далі й думає:

«Піду ще в те королівство, де королева дочка нездорова — може, вилікую її».

Як задумав, так і зробив. Приїхав туди, прийшов до королевих хоромів, а люди, всі такі смутні, бігають та охають! Він і питає їх:

— Я чув, що у вашого короля дочка дуже нездорова. Хай як вони її не лічать, нічого не подіють; тільки я б її вилічив.

— Е, чоловіче, куди тобі! Заморські лікарі нічого не подіють, а ти й подавно!

— Отже, скажіть королеві.

Вони сказали королеві. Король вийшов до нього та й каже:

— Якщо вилічиш, нагороджу тебе так, що не буде багатшого од тебе у світі, ще й дочку свою віддам за тебе.

Пішов той чоловік, подивився на неї, а вона вже й кінчається. Він узяв, настругав глухого угла, підкурив її — і вона одразу подужчала так, що днів за три і зовсім одужала, знов стала такою, як і перше.

Король і всі люди такі стали раді, що й не сказати. Король на радоцях і каже цьому чоловікові:

— За те, що вилікував ти мою дочку, я її віддам за тебе, та ще, як умру я, ти будеш королем на моїм місці.

Скоро й справді король помер, а на його місце став цей правдивий чоловік. Прокороловав він уже кілька там літ, коли приїжджає у його королівство якийсь-то багатий, купець і посилає спитати короля, чи дозволить він йому поторгувати у його королівстві. Король звелів йому прийти до нього. Приходить купець. Король одразу пізнав свого дядька, але не показав йому й виду: побалакав та й одпустив його торгувати. А своїм людям наказав, щоб не відпускали його додому, а щоб, як буде збиратись він їхати, просили його до нього. Так і сталось. Приводять цього купця до короля, король і питає його:

— З якого ти королівства?

— З такого-то.

— Із якого города?

— З такого-то.

— Як прозиваєшся?

— Так-то.

Тут король і признався, що він його небіж — той, що без вісті пропав.

— Ну, що, дядьку: ти казав, що кривдою лучче жити, ніж правдою; отже, ні! Ти тільки купець, а я король — правда кривду переважили!

— Як же се сталось?

Той і розказав йому все, що з ним діялось: як він хотів повіситись, як слухав, що чортяки говорили: все, все... А наслідок навалив він усякого добра два кораблі та й подарував дядькові, сказавши:

— Я забуваю все те, що ти мені робив. Бери собі оці два кораблі з усім добром. А як приїдеш у свій город, розкажуй усім, що краще жити правдою, аніж кривдою.

Узяв дядько ті два кораблі з усім добром і поїхав додому. Як приїхав уже, стала його заздрість мучити: чого й він не король. Сумував, сумував він, а далі й думає: «Піду й я вішатись, може, й мені так прилучиться, як моєму небожеві».

Узявши мотузок, пішов у ліс на те саме місце, де хотів вішатись його небіж. Але цьому не так прилучилось — де не взялись чортяки, схопили його та й почепили на найвищій гілляці.

Золотий черевичок

Був собі чоловік та жінка, і була в них одна дочка. Мати була гарна, а дочка ще краща. От те дівча ще підлітком було — умирає мати. А вмираючи, покликала до себе дочку та й каже їй нишком:

— На тобі, доню, це зернятко, та нікому не кажи, що в тебе воно є. А як прийде тобі лихо, посади його, то виросте з нього верба яра, і що тобі треба буде, йди до тієї верби, то все тобі й буде.

От поховав чоловік жінку, пожурився-пожурився та й знов оженився з удовою. А в тієї вдови та своя дочка.

От баба свою дочку жалує, а ту дівчину зненавиділа так, що й просвітку їй нема. Бабина ж дочка лінива, така ледача: ні до холодної води не береться, все б сиділа згорнувши руки. А та дівчина роботяща та добра дитина, і що не дай їй робити, і скільки не дай, то все зробить.

Та що з того, коли нічим бабі вона не догодить. Хоч як гарно зробить, а баба все її лає, все її лає, а то й межі плечі стусана дасть чи таки й зовсім добре поб'є. За роботою та за тими штурханцями ніколи дівчині і вгору глянути, ніколи й причепурити себе, сорочку вишити, а що було в неї пошите ще за материного часу, своїй дочці баба повідіймала. Ходить, бідолашна, в такому рам'ї, що й люди сміються. Мовчки терпить усе та бідна дівчина, тільки поплаче нишком, а лиха баба ще більше лютує, що вона мовчить, ще гірше над нею коверзує та так усе визирає, до чого б його прискіпатися. Коли ж усе дівчина робить як треба.

От баба й надумала.

— Жени,— каже,— ледащо, бичка пасти! Та на тобі круг прядива, щоб ти його й зом'яла, і потіпала, і спряла, і помотала, і поткала, і побілила, і полотно додому принесла! Та гляди: не зробиш, то й жива не будеш!

Взяла дівчина те прядиво, погнала бичка пасти. Бичок пасеться, а вона плаче: де ж таки видано, щоб усе те за день зробити? А далі й згадала: «Єсть же в мене зернятко від матінки!»

От узяла посадила його на леваді, полила, а сама сіла й знову плаче. Плакала, плакала та й заснула. Прокидається, аж із того зернятка така гарна верба яра виростла, а під вербою криничка, і вода в ній така холодна та чиста як сльоза. Підійшла дівчина до верби та й каже:

— Вербо яра, відчинися! Ганна-панна йде.

От верба й відчинилася, а відтіля так панни й вилинули.

— Панно наша мила, панно наша люба, що скажеш робити?

Вона й каже:

— От вам круг прядива: треба його зом'яти, й потіпати, і попрясти, і помотати, і полотно з нього поткати, і побілити.

— Панно наша мила, панно наша люба, зараз буде.

Та й назад усі в вербу.

От допасла дівчина до вечора, знов до верби:

— Вербо яра, відчинися! Ганна-панна йде.

От верба й відчинилася, і ті панни виносять їй полотно тонке, таке біле, хоч зараз сорочки ший. Узяла дівчина те полотно, пригнала бичка додому, віддає полотно бабі. А та аж зубами заскреготіла, як побачила, та нічого казати.

І свою дочку послала бичка пасти та й каже:

— На тобі, донечко, мичечку: спрядеш — спрядеш, а не спрядеш, то й так принесеш.

Погнала та бичка пасти та й мичку закинула, а ввечері приганяє бичка та й каже:

— Голова в мене, мамо, так боліла, що й не зведеш.

— Ну, дарма, доню, ляж та відпочинь!

От діждали вони неділі. Баба свою дочку причепурила і веде до церкви, а на дідову гримас:

— Топи, ледащо, негіпахо! Щоб ти й витопила, і обідати наварила, і прибрала, ще з цього полотна й сорочку пошила, поки ми вернемося з церкви. Та гляди: не зробиш, то й жива не будеш!

От пішла баба з дочкою до церкви, а дівчина швиденько витопила, обідати наварила, в хаті поприбирала, тоді побігла на леваду до верби та й каже:

— Вербо яра, відчинись! Ганна-панна йде.

Верба й відчинилась, а відтіля панни так і вилинули.

— Панно наша люба, панно наша мила, що скажеш робити?

— Треба з цього полотна, поки з церкви вийдуть, сорочку пошити... Та ще й дайте мені вратися, хочу до церкви поїхати.

Ті зараз кинулись, убрали її гарно-гарно, а на ніжки маленькі золоті черевички вбули. Тут і коні під'їхали, сіла вона та й поїхала до церкви.

Як увійшла вона в церкву, так церкву й осіяла. Люди аж не отямляться з дива: «Чи воно князівна, чи королівна? Ще такої не бачили». А на той час князенко в церкві був. Як угледів, то й очей уже не відведе від неї... Відправа кінчається, вона перша з церкви вийшла, сіла, поїхала. Під'їхала до верби, верба відчинилася, вона поскидала все з себе, знову наділа своє

рам'я, пошиту сорочку взяла... Коні в вербу в'їхали, зачинилася верба, а дівчина пішла в хату, сіла та й виглядає бабу з церкви.

Коли приходять.

— А що, наварила?

— Наварила.

— А сорочку пошила?

— Та й сорочка пошита.

Подивилась баба, нічого не сказала, тільки плечима здвигнула.

— Давай обідати!

Посідали обідати та й почали розказувати, яку-то вони панночку в церкві бачили — як сонце гарну, що аж князенко і молитись забув та на неї дивиться.

— А до кого вона підхожа? — питає дівчина.— Може, до мене?

Бабина дочка в сміх, а баба:

— Ач, нетіпаха, грубниця погана, до кого рівнятися здумала!

От діждали й другої неділі. Знову дід з бабою та з бабиною дочкою до церкви, а тій звеліла баба топити та й ще якусь роботу загадала. А вона впоралась швиденько та до верби:

— Вербо яра, відчинися! Ганна-панна йде!

Відчинилась верба, а з неї панни так і вилинули.

— Панно наша любя, панно наша мила, що скажеш робити?

Вона їм загадала, убралася до церкви, в золоті черевички взулася, поїхала.

Коли князенко вже там. Вона як увійшла, то й церкву осіяла. Люди торопіють: «Боже, яка краса! Хто ж це?» Ніхто не знає... А князенко очей не зведе... Кінчається відправа, вона вийшла, приїхала, пишне убрання поскидала, своє рам'я наділа, сіла та й дожидає з церкви.

Поприходили з церкви, посідали обідати, розказують за ту панну.

— Князенко гарний, а вона ще краща.

— А може, вона до мене підхожа? — Ганна питається.

Бабина дочка регочеться, а баба трохи не біла дівчини... Не знає вже, що б їй і робила, так зненавиділа.

А князенко тим часом усе довідується: хто та панна? Ніхто не знає. Радились, радились, як би його дізнатися. От один хлопець і каже:

— А я знаю, як довідатися.

— А як? — питається князенко.

— На тому місці, де вона стає, смоли підлити, черевички й попристають.

Так і зробили... Приїхала Ганна-панна на третю неділю до церкви, стала... А ті вже — князенко з панами — так і пильнують, так і пильнують... Кінчається відправа, хоче вона йти,— не рушить з місця. Рвонулася вона,

таки зірвалась, а один черевичок і зостався. Утекла вона додому, приїхала, убралася знов у своє рам'я та й сидить.

Приходять із церкви, як стали розказувати!..

— Такий,— кажуть,— маленький черевичок, що й ноги такої нема, щоб на неї прийшовся.

— А може, на мою прийдеться? — питає дівчина.

Баба як розлютується, як почне її лаяти вдвох із дочкою:

— Та ти нетіпаха! Та ти грубниця, тільки в попелі гребешся, ноги як ті колоди, а до кого рівняєшся!

Попобила її баба та й з хати прогнала.

А князенко геть скрізь розпитується: хто золотий черевичок загубив? Ні, ніхто не знає. Що його робити? А той парубок та й каже знову князенкові:

— А я знаю, як її знайти.

— А як? — питає князенко — Кажи!

— Послати скрізь міряти той черевичок, на чію ногу прийдеться, то то й вона.

От так і зробили. Пішли ті дворами князенкові міряти. Пішли спершу по князях, тоді по панах... Боже, як-то всім дівчатам хотілося, щоб черевичок прийшовся та князенкові за жінку бути! Ні, не приходитьсья!.. Пішли тоді по купцях — ні! По міщанах — ні!.. Треба йти по мужиках. Пішли.

Ходять та міряють, та й міряють — нема! От заходять і в ту хату, де дідова й бабина дочка були. А баба ще здалека їх побачила, що йдуть, та на свою дочку:

— Мий, доню, швидше ніжки, бо йдуть черевичок міряти!

А на дідову:

— А ти, нечупаро, задрипанко, грубниця погана, геть мені зараз на піч, щоб і не видно тебе було!

Та й загнала її.

Прийшли ті.

— Здорові!

— Дай боже доброго здоров'я.

— Чи є у вас дівчата?

— Та є в мене дочка,— каже баба.— Доню! Доню! Біжи сюди, давай ніжку золотий черевичок міряти! От люба дитина, ніжки біленькі!..— Почали міряти, ні, не приходитьсья.— Та ти дужченько, доню, стромляй ніжку, вона влізе!

Стромляла-стромляла, де там!.. А дідова дочка дивиться з печі.

— А то ж яка дівчина у вас на печі? — питається пан.

- Та то ледащиця, грубниця, нетіпаха!—говорить баба та на дівчину:
— Ти чого вилізла, задрипо, сказано тобі — сиди там!
— Ні, бабо, хай вона сюди йде! А злазь, дівчино!
Злізла вона, стали черевичок міряти — враз так і прийшовся.
— Ну, бабо,— кажуть вони,— ми цю дівчину візьмемо у вас.
— Оце лихо! Де ж таке видано, щоб таке опудало та князенкові за дружину було! Чи то ж годиться?! Я не пушу!
— Ні, бабо, таки візьмемо!
Баба верещить: та вона така, та вона сяка!.. Та вона з попелу не вилазить, та на ній сорочки ніколи білої нема...
Так ті й не слухають.
А дівчина каже:
— Стривайте трохи — піду приберуся!
Вийшла на леваду:
— Вербо яра, відчинися! Ганна-панна йде!
Як відчинилася верба, а ті панни так і вилинули... Убралася вона, як увійшла в хату — і хату осяяла... Так усі й поторопіли.
— Дай же ж,— каже,— обую й другий черевичок...
Посідали, поїхали, швидко й весілля відбули... А верба з криничкою пішла в землю та й знов у князенковому саду вийшла.

Про дурня

У одного чоловіка був син дурень. Парубок уже був, женити пора. Здається, за такого дурня хто б пішов? Але знайшли таку божевільну, що подавала рушники. Одбули весілля, та дурень недовго жив у сім'ї з батьком, зараз старші брати його виперли, поставили йому хату, й відрядили, і нічого не дали.

От і живуть вони собі вдвох із жінкою. Жінка товчеться та заробля, щоб таки збити хоч яку-небудь худібчину та щоб їсти було що; а дурень тільки їсть, та п'є готовеньке, та на печі лежить, та хоч би лежав, а то висить: оце залізе, обхвате жердку руками і ногами й повисне, висить та співа, аж хата розлягається. Раз жінка йому і каже:

— Ти б таки пішов до батька та випросив собі хоч поросятко, як-таки у нас в дворі нічого немає.

— Та добре ж, жінко, я й піду.

Прийшов до батька поздоровкався.

— Казала моя жінка, щоб ви дали порося.

А мати й каже невісткам:

— Підіть там піймайте яке гарненьке поросятко та дайте йому.

Він узяв те порося в мішок, поніс додому.

— На тобі, жінко, порося, казали, щоб берегла.

А сам оп'ять на піч — повис та й співа. На другий день жінка оп'ять йому каже:

— Люди такі: то рибу ловлять, то по зайці ходять, а ти все лежиш, та якби я не заробляла хліба, то й з голоду досі пропав би, піди по зайці.

— Та добре ж,— каже,— жінко, я й піду.

От жінка пішла до сусіда прясти, а він узяв kota й порося у мішок замість гончих собак і пішов у ліс. Тільки що став доходити — біжить заєць: він зараз випустив kota, а той кіт з переляку на дуба заліз, на самий верхочок, та й сидить. Дурень взяв та й порося випустив, а те порося як побіжить у рів, не удержалось покотилось і вбилось. Зостався дурень без нічого: і зайця не піймав, і порося запропастив. Прийшов додому, жінки нема, він і поліз на піч. Прийшла жінка.

— Де ж твої зайці?

— Е, лиха там їх година! Тільки дурно порося пропало.

— Яке порося?

— Та наше-таки, я його брав на охоту.

— От дурний! Люди собак беруть, а він порося. Ти коли сам не знаєш, хоч би людей розпитав.

— А я ще й kota брав, так кіт забравсь на дуба, манив, манив — не лізе, так я його й покинув.

— Любий! Любий! — каже жінка.

Через скільки там днів оп'ять йому каже:

— Тепер у нас нема в дворі ні шерстини: ти б таки пішов до батька та попрохав, щоб тобі дали хоч лошатко.

Пішов дурень. Увійшов до батька в хату, поздоровкався.

— Казала моя жінка, щоб ви дали нам лошатко.

— А порося живе?

— Ге! Давно вже нема:

— А де ж?

Той так і так, розказав їм, де ділось порося. Браття вилаяли його, а мати аж заплакала. А лошатко дали-таки. Він надів на нього обротьку і повів додому. Привів у двір, пустив його, а сам мерщій на піч — повис на сволоці та й співа. Жінка питає:

— А що, дали лоша?

— Дали, он у дворі.

— Ти б його в хлівець загнав та дав би йому сінця.

— Зажени ж, коли тобі треба.

От у неділю жінка збирається до міста.

— Гляди ж,— каже,— хазяйнуй тут без мене: даси лошаткові їсти і напоїш, а я кликну Параску (сусідину дівчину), нехай тут у печі витопить і обідати наварить; як управиться, то даси їй поснідати, отам у молошнику є сметана, а вона напече паляниць, то поламаєш м'яку паляницю.

— Гарзд,— каже.

Прийшла Параска. Зараз затопила в печі, наварила обідати й паляниць напекла. Як зовсім вже виправилась, сіла біля вікна та й сидить. А дурень усе лежав на печі; далі як схопиться, як ухватить вірьовку — давай налігувати Параску. Та кричить, опинається, а він:

— Чого ти, дурна? Ходім, я їсти дам.

Повів її в хлівець, положив сіна і хлівець зачинив, а лошатко повів у хату. Привів. Усипав у мисочку сметани, поламав паляницю і давай сажати лошатко за стіл. Лошатка дрига ногами, головою маха, а він її вговорює:

— Чого ти, дурна, пручаєшся? Сідай, їж, воно добре.

Та й товче її мордою в сметану. Та лошатко як вирветься, вибила вікна, далі як плигне через стіл, миску розбила, стіл прекинула.

— Ні, ти катова лошаця! От дурна, не схотіла сметани.

Поліз на піч та й співа. А Параска тим часом якось відчинила дверці і втікла з хлівця. Прийшла жінка.

— А що, давав лошатці їсти?

— Давав сметани, так вона не схотіла та ще, бач, і вікна побила, й мисочку розбила.

— А боже! Що мені з тобою робити? Де ж таки ти чув, щоб лошатам давали сметану?

— Та ти ж сама казала.

— Я тобі веліла, щоб ти Парасці дав сметани, а лошакові — сіна.

— А я Парасці давав сіна, так вона аж кричить, та не хоче. Зачинив було в хлівець — отже, мабуть, утекла.

— Дурний, дурний! От лиха мені година з тобою.

Діждали заговин. Усі люди ідуть в гості до родичів, і дурень із жінкою до батька. Засиділись там та й припізнилися, їх залишили ночувати. Полягали спати. Дурень — чи спав, чи й ні — будить жінку:

— Жінко, жінко! Я їсти хочу!

— Та хіба ж ти давно вечеряв? Устань же, — каже, — та пошукай — отам на печі була макітра з варениками, що од вечері осталися.

Він поліз. Лапкався там, лапкався — знайшов макітру, та не ту, що була з варениками, а другу; а в ту макітру повлазили маленькі кошенята спати. Він не став роздивлятися, що там знайшов, поїв кошенят. Прийшов до жінки.

— Чуєш, жінко, які добрі вареники! Та ще й хрускотять, мов з кісточками.

— А побила мене лиха година! Отож ти кошенят поїв. Лягай же спати.

Він полежав трошки та оп'ять торка жінку.

— Жінко, жінко! Я пити хочу.

— А щоб тебе... Отам біля порога стоїть діжечка з водою — встань та й напийся.

Устав він. Ходив, ходив по хаті, налапав помийницю і давай з неї хлебати.

— Жінко, я найшов воду, та така добра, кисленька, та ще мов кишечки тягнуться.

— То ж ти, мабуть, помий напився.

Тільки що жінка заснула, він оп'ять її будить:

— Жінко, жінко! Квасу хочу!

— А, як ти мені надоїв зі своїми примхами! Полізь у погриб там стоїть бочка з квасом, наточи й напийся, та гляди, затикай чіп, щоб не вибіг квас.

Поліз він у погріб, одіткнув чіп і випустив увесь квас. Бродить в погребі по коліна. Сяк-так вибрався відти, увійшов у хату.

— Жінко, жінко! Я квас випустив.

— Гаразд! Ти вже куди не повернешся, наробив добра. Піди набери попелу, отам у сінях в жолобку стоїть — та засип. Та гляди, не попади борошна!

Пішов він, найшов борошно, набрав і засипав той квас. Увійшов у хату.

— Жінко, жінко! Вже засипав квас, та хто його зна, що мені попалося — таке, як борошно, і пахне борошном, ось устань подивись.

Встала вона, полізла в погріб, коли гляне, аж, лиха година, увесь погріб ізсипаний борошном.

— А щоб же тебе,— каже.— Ну що тепер батько скаже? Збирайся та ходімо, щоб хоч не чути, що тут буде.

Убралися тихенько, та так, що ніхто й не чув, і до світа дома стали. Та більше вже ніколи не ходили в гості.

Так собі живуть та хліб жують. Жінка все побивається, так, як і побивалась, а дурень висить на печі та співає.

Свинячий кожушок

Жив собі дід та баба, і була в діда дочка і в баби дочка. Баба свою дочку так любила і все її чепурила, а дідової дочки не любила та все її била і посилала на тяжку роботу. Все, що треба було робити на дворі, коло худоби, коло свиней, то все робила дідова дочка, а бабина дочка, як панночка, сиділа в хаті і нічого не робила.

От одного разу захворів у їх бичок-третячок, а баба й каже дідові:

— Добий, діду, бичка, то й м'ясо буде.

Дід каже:

— Добре, доб'ю!

А дідова дочка дуже любила того бичка. Як почула про те, що його хотять добити, пішла та й плаче і каже:

— Мій бичок, мій третячок! Хочуть тебе вбити.

— Нічого,— каже бичок,— хай убивають, тільки ти не їж мого м'яса.

А як будуть мене вбивати, то ти прийди та в праве вухо затурчи, а в ліве випаде яблучко золотеньке — ти його візьми й сховай.

Дівчина так і зробила.

Як не стало бичка, то швидко після того занедужало п'ятеро свиней. Занедужали й подохли. От баба й каже дідові:

— Поздирай, діду, шкури з свиней, та пошиєм твоїй дочці кожушанку.

Дід поздирав шкури та й пошили дочці кожушанку. Та й така то кожушанка була, що дівчина як наділа, то ніколи й не скидала. І в хаті було сидить, пряде і не роздягається. Так її всі й прозвали Свинячим кожушком.

От діждали великодних свят. Дід, баба і бабина дочка поїхали до церкви, а Свинячий кожушок остався дома доглядати худобу. Як вони поїхали, Свинячий кожушок пішов до своєї скрині, узяв яблучко та й промовив до яблучка:

— Яблучко, яблучко, зроби все, що я хочу.

Як тільки вона це сказала, зразу у двір уїхала карета і зразу ж явились до скоту — скотарки, до овець — вівчарки, до свиней — свинарки, а до неї понаїздили лакеї, нарядили її в усе дороге та золоте, посадили в карету та й повезли до церкви.

Як тільки увійшла вона в церкву, всі люди на неї повернулись та так і дивились, аж поки із церкви пішли.

Та тільки вона не стояла до кінця служби, а як тільки на «Достойно» передзвонило, її взяли попідруки та й вивели з церкви і повезли додому. Дома зняли з неї все і наділи свинячий кожушок, і в дворі не стало нікого, ні скотарок коло скоту, ні вівчарок коло овець, ні свинарок коло свиней, остався сам Свинячий кожушок.

Аж ось приїздить дід з бабою й з дочкою. Посідали обідати, а баба й каже:

— А що, Свинячий кожушку! Ти й не бачила такого, як ми бачили.

— Та де б же я бачила! Сиджу завше дома.

І почали розказувати, що вони бачили. А того й не знають, що то був сам Свинячий кожушок.

А в церкві тоді був і цар. Побачивши Свинячого кожушка, він наду-мав, як би його піймати.

От на другий день оп'ять дід з бабою та з дочкою поїхали до церкви, а Свинячий кожушок узяв яблучко і промовив:

— Яблучко, яблучко, зроби все, що я хочу.

Як тільки вона сказала, знову появились до скоту — скотарки, до овець — вівчарки, до свиней — свинарки, а до Свинячого кожушка — лакеї. Нарядили її ще краще, ніж учора, і повезли до церкви. Як тільки увійшла вона в церкву, то цар зараз же звелів насипати на порозі шевської смоли. І от, як на «Достойно» передзвонило, взяли її під руки та й повели з церкви. Та на порозі вона вступила в шевську смолу і зупинилась, бо ніяк не могла витягти ноги. Смикнула ногу — так черевичок і остався у смолі.

Приїхала додому — нічого того не стало. Знову вдяглася в свинячий кожушок та й сидить дожидає своїх.

Ось приїжджає дід з бабою. Посідали обідати, а баба й каже:

— А що, Свинячий кожушку! Ти й не бачила такого, як ми!

І почали розказувати, що робилося в церкві.

— Та де б же я бачила! — каже Свинячий кожушок.

Швидко після цього стало чути, що цар ходить по всьому світу і шукає такої ноги, на яку б прийшовся черевичок. Як тільки баба про це почула, то зараз почала чепурити свою дочку. Щодня їй ноги мила та водила її в чистеньких черевичках. Ось уже стало чути, що в їхньому селі цар. От уже підходить і до їхнього двору. Баба хвилюється та розказує своїй дочці, як треба ногу сунути в черевичок. От приходить цар у хату та й питає:

— Чи єсть у вас дівка в хаті, чи нема?

— Аякже, є, є! — каже баба.

— Ану,— каже цар,— попробуєм, чи не налізе на неї черевичок.

Почали надівати, а нога велика — не влазить в черевик. Як баба її не пхала туди — нічого не вийшло. А Свинячого козушка баба й показувати не хоче. Та цар сам ненароком якось глянув у запічок та й побачив, що там сидить Свинячий козушок, та й питає:

- А то хто у вас такий?
- Та то не дівка,— каже баба,— а Свинячий козушок.
- Ану,— каже цар,— поспробуєм надіти черевичок!
- Та не пробуйте, бо там нічого не вийде, то таке ніщо!
- Та вже спробую! — каже цар.

Як тільки Свинячий козушок висунув свою ніжку, так вона й шурхнула в черевик. Цар зрадив, а баба розізлилась. І забира цар з собою Свинячого козушка, каже:

- Нічого з собою не бери, нічого мені не треба.
- Ні,— каже дівчина,— пустіть, я хочу взяти в своїй скрині одну річ. Та й взяла з собою золотеньке яблучко.

От й повів цар її в своє государство. Як тільки вони стали входити в його государство, зразу садки зацвіли, солов'ї защебетали, зозулі закували, і риба в морі заграла. Цар веселий, і всі його рідні теж.

Розслухала баба, куди цар повів дідову дочку, та й каже своїй:

— Іди горами та лісами та шукай свою сестру. А як найдеш її, то попроси, щоб вона пішла з тобою купатися.

От пішла бабина дочка шукати свою сестру та й найшла і каже:

- Ходім, сестричко, скупаємось у морі.
- Та чого ж мені іти, як я можу й дома скупатися, ось у мене є річка.
- То ходім уже ради мене. Поведи до мвря, я подивлюся.

А в дідової дочки вже й синок був. А цар якраз в той час був на охоті.

Згодилась цариця піти до моря. От поки цариця роздягалася коло моря, то бабина дочка швиденько роздяглася та й почала купатися. Як тільки цариця вліза в воду, то бабина дочка вилізла з води та й каже:

— Ану, сестро, я надіну твоє убрання та й подивимось, чи ловко мені буде.

— Надівай,— каже цариця.

А як стала цариця виходити з води, то бабина дочка і каже:

— А ти моє надінь.

Як цариця вдяглася в її убрання, тоді бабина дочка і каже:

— Тепер ти біжи степами та лісами, а я візьму твого сина та піду до тебе.

От і побігла дідова дочка. А як тільки бабина дочка стала входити в царство, зараз садки перестали цвісти, солов'ї перестали щебетати, зозулі кувати, риба в морі перестала грати. Цар сумний, дитина плаче.

Дивиться цар — не його цариця. «Що ж його робити?» — думає цар. А бабина дочка, як тільки дванадцять годин ночі, бере дитину та й іде на берег моря. Прийде та й каже:

— Приплинь, приплинь до бережка, дитя твоє плаче, воно їстоньки хоче.

А дідова дочка десь далеко в лісі обзивається:

— А я біжу, а я спішу, швидко ніжки підгинаю, кров'ю стежку поливаю, до дитяти поспішаю.

Приблизить така подряпана, уся в крові, візьме дитину на руки, погодує та й знову біжить.

От цар пішов до однієї баби та й жаліється їй, що щось сталося в його царстві, та він не розбере, що. А баба й каже:

— Не поспи ти, царю, одну ніч. Як тільки цариця піде з дитиною з дому, то зайди до мене та й підем удвох, та як прийдем до берега і як приблизить твоя стара цариця і візьме годувати дитину, то візьми її за коси, не пускай, хоч що б вона не робила. Вона буде перекидатись вовком, жабою, гадюкою, а ти все держи і не пускай.

От цар так і зробив. Як цариця взяла його дитину і понесла до моря, то цар зайшов до баби та й пішли слідом за нею.

Приходять, а бабина дочка якраз кличе стару царицю. Вони сіли за кущем та й ждуть, поки та приблизить. Як тільки та прийшла і взяла дитину годувати, то цар схватив її за коси, а баба взяла дитину на руки та все шепче, шепче.

Цариця перекинулася вовком, жабою і гадюкою, а цар усе держить, а баба взяла дитину на руки, все шепче, все шепче.

Нарешті цариця струснулася, зробилась людиною, виблювала всю траву, що з'їла в лісі, та й каже:

— Ох, сестро, сестро! Що ти мені наробила!

Тоді цар узяв бабину дочку розстріляв і в море вкинув, а з своєю царицею пішли в своє царство, і тільки вони стали входити — знову садки зацвіли, солов'ї защебетали, зозулі закували, риба в морі заграла, дитина перестала плакати, цар став веселий. І стали вони жити з царицею та поживати та собі добра наживати.

Оце і казці кінець.

Казка про липку і зажерливу бабу

Жили собі дід та баба. Вони були дуже вбогі. От баба і каже;
— Ти б старий, пішов у ліс та вирубав липку, щоб було чим протопити.
— Добре,— каже дід. Узяв сокиру та й пішов у ліс.
Приходить дід до лісу, вибрав липку. Тільки що замахнувся сокирою, щоб рубати, коли чує — липка каже людською мовою.
— Ой, не рубай мене, чоловіче добрий, я тобі в пригоді стану!
Дід з переляку і сокиру опустив. Постояв, подумав та й пішов додому.
Приходить додому та й розповідає про свою пригоду. А баба й каже:
— От який же ти дурень. Піди зараз же до липки та попроси конячку з возом. Хіба ми ще не находились з тобою?
— Та як так, то й так,— каже дід. Надів шапку та й пішов.
Приходить до липки та й каже:
— Липко, липко, казала баба, щоб ти дала нам конячку з возом.
— Добре,— каже липка,— іди додому.
Прийшов він додому, а біля хати стоїть віз, і конячка біля його прив'язана.
— Бач, старий,— каже баба,— тепер і ми люди. От тільки хата наша от-от завалиться. Піди, старенький, попроси ще й хату. Може, дасть.
Пішов дід до липки, попросив і хату. «Добре,— каже липка,— іди додому».
Приходить дід до двору і не пізнає: замість старої хати стоїть нова, гарна хата. Радіють обоє, як діти.
— А що, старий, якби ти попрохав ще й худоби та птиці. Тоді, здається, вже й нічого нам не треба.
Пішов дід до липки, попросив худоби і птиці. «Добре,— каже липка,— іди додому».
Приходить дід і не нарадується. Повен двір худоби і птиці.
— Ну, тепер уже нам більш нічого не треба,— каже дід.
— Ні, старенький, ще піди попроси й грошей.
Пішов дід до липки і попросив гроші. «Добре,— каже липка,— іди додому».
Приходить дід, а баба сидить за столом і золоті гроші в купки складає.

— Треба,— каже,— ще, щоб усі люди боялися, бо ми ж багаті. Піди, старий, до липки, попроси, нехай зробить так, щоб нас усі люди боялись.

Пішов дід до липки, попрохав дід липку, щоб так зробила. «Добре,— каже липка,— іди додому».

Прийшов дід додому, а там у них повно війська та поліції, і все їх охороняють. Але старій і цього мало.

— Що ж,— каже вона,— треба ще, щоб усі люди в селі були нашими батраками, бо чого ж нам більше хотіти — все ж у нас є.

Пішов дід до липки та й просить, щоб зробила вона так. Довго мовчала липка, а потім каже: «Іди додому, зроблю ще вам останнє».

Приходить дід додому, аж глядь: нічого нема, стоїть та сама стара хата і баба коло неї. Так покарала липка за те, що ненажерлива баба хотіла людей батраками зробити.

Казка про Ілля Муромця і Солов'я-розбійника

Ілля Муромець народився під городом Муромом, у бідній сім'ї. Батько й мама його ходили в ліс, дрова рубали, обробляли землю і сіяли, скільки могли, там півгектара, чи що. І так кормили сина Іллю, бо він слабий був на ноги. Тридцять літ Ілля на печі лежав, не міг уставать, нічого не міг робить.

Коли пройшло тридцять літ, батько й мати Іллі Муромця були в лісі, на роботі, а Ілля лежав на печі; прийшли три старики і гукають:

— Іллюшко, Іллюшко, одчини двері! Він каже:

— Як же я вам відчиню, я слабий на ноги, я не можу вставать.

— Устанеш, устанеш, ану понатужся, Іллюшко, ану, встань! Ілля понатужився, як махнув ногами, так із печі зсочив зразу аж на землю. Зразу пішов, одчинив двері, старики увійшли і сказали:

— Ну, Ілля, ти мав велику хворість і пережив. Тепер ти будеш радить, твій тато і мати будуть радить, бо будеш ти здоровий і сильний богатир.

Подали вони йому кухоль води:

— От на, випий цей кухоль води, і тоді відчуєш, що буде з тобою.

Він узяв, хильнув раз.

— Ну, що відчуваєш?

— Велику силу в собі відчуваю.

— Добре, ану, потягни іще раз!

Він перехилив, випив ще раз тої води...

— Ну, що тепер?

— Таку силу,— каже,— відчуваю, що коли б у сиру землю вставить кільце, то я взяв би за те кільце і всю землю перекинув би.

— Ну, добре. Тепер так, Іллюшко,— вони кажуть,— ти своєю силою не хизуйся і не розказуй нікому, а роби так, щоб тобою раділи твій тато й мама. Злого нікому не роби, а тільки роби добро.

В той час на Руську землю нападали татари. І от Ілля Муромець вирішив захищати рідну землю від татар. Якраз була оточена Казань. Ілля Муромець підійшов під Казань (а там були три царі татарських, богати-

рі), вирвав дуба і як почав колотити ті війська їхні. Розбив усе військо татарське, тільки три царі-богатирі осталися. Він прийшов до них і сказав:

— Ідіть у своє царство татарське і закажіть усім, щоб більше ніколи на Руську землю не приходили. Я б і вас теж тут поклав, але залишаю живими тільки для того, щоб ви всім заявили, аби більше не приходили сюди. Бо на Руській землі появилася богатир Ілля Муромець, який всіх вас розіб'є.

Пішли ті назад, а Ілля Муромець зайшов у місто. Люди поховалися: хто в хату, а найбільше по церквах. Зайшов він у церкву — повно людей, плачуть і моляться богу.

— Що ви тут робите, люди добрі? — питає Ілля Муромець.

— Як що робимо? Що ти, не бачив, що в нас за містом татари стоять, зараз нас всіх поб'ють, переріжуть.

— Де ті татари? Ніяких татар нема, вийдіть подивіться. Вони як вийшли, як подивились — нема нікого, наче й не було татар. Почали вони веселитися, почали дякувати Іллі Муромцю, почали його просити, щоб він зостався в них. А він сказав:

— Ні! Я вас визволив і піду далі визволяти, татари ще далі пішли. А ви тепер не бійтесь, до вас ніхто більше не прийде. Працюйте, як ви працювали раніше, і нікого не бійтесь. Сів Ілля Муромець на коня і поїхав. Взяв путь прямо на Київ. А на Київ дорога була далека, треба було кружлять багато, тому що на прямій дорозі сидів сильний і страшний розбійник — Соловей-розбійник. Там ні птиця не пролітала, ні звір не пробігав, ніякий богатир не проходив — Соловей-розбійник усіх повбивав.

Ілля Муромець узяв прямоїжджою дорогою, повз той ліс, де Соловей-розбійник сидів. А сидів він на трьох дубах, на дев'яти суках. Зробив собі там гніздо, щоб йому видно було по всьому лісу. Як тільки хто їде, йде, — він зразу як засвистить по-солов'їному, аж листя з дерев падає. А як зареве по-звіриному, так дерево ламається і хто живий там їде, падає на землю і вмирає.

От як помітив Соловей-розбійник, що Ілля Муромець їде, як засвистить по-солов'їному — листя посипалось; як заревів по-звіриному — його кінь на коліна впав.

Ілля Муромець штовхнув свого коня коліном і каже:

— Вставай, а то віддам тебе собакам — нехай з'їдять, що ти злякався Солов'я-розбійника.

Під'їхав Ілля Муромець, а Соловей-розбійник як побачив, як зіскочив з дуба до нього... Та Ілля Муромець націлівся і пустив стрілу прямо йому в праве око. Та стріла вийшла через голову і полетіла, а Соловей-розбійник упав на землю. Ілля Муромець підскочив до нього, враз схопив його, здушив своїми руками. І вже розбійник Соловей відчув, що попав в

руки кріпшого за нього, думає: «Ну оцього я вже не витримаю...»

Взяв Ілля Муромець, од свого сідла одв'язав стремена — ремені міцні, зв'язав Солов'ю-розбійнику руки, зв'язав ноги, прив'язав до сідла, сів і їде прямо до Солов'я-розбійника у двір.

А Соловей-розбійник мав дочку, богатирку-дочку мав. Як побачила та богатирка, що їде Ілля Муромець і батько її прив'язаний до сідла, схватила залізну дошку у дев'яносто пудів і кинула прямо в Іллю Муромця — хотіла убити його. А Ілля Муромець як ударив плечем у ту дошку, вона повернулась назад і — прямо в богатирку, убила її одразу.

А жінка Солов'я-розбійника побачила вже, що біда, почала просить Іллю Муромця:

— На тобі який хоч викуп, золотом чи сріблом, тільки остав мені мужа живим.

Він відповідає:

— Ні-ні! Він своє пережив! Стільки він людей згубив із світу, стільки він дітей осиротив, щоб я оставив його тепер у живих?! Нізащо! Мені викупів не треба, я не йду зароблять гроші, а йду захищати всіх, на кого нападають.

Повернув коня і поїхав прямо в Київ.

У Києві в той час княжив князь Володимир. Як приїхав Ілля Муромець — у князя якраз був бенкет. Усі богатирі з князем гуляли.

Як він приїхав і сказав, хто він такий, князь спитав:

— Якою ж ти дорогою їхав до нас?

— Я їхав,— відповідає Ілля Муромець,— прямоїжджою дорогою.

Всі богатирі зіскочили з місць, особливо був там важний богатир Альоша Попович. Попович зіскочив та каже:

— Ні, ні! Не може бути, неправда, князь, то він бреше. Хто у нас може їхати прямоїжджою дорогою? Там Соловей-розбійник сидить, там ні птиця не пролітає, ні звір не пробігає.

— Ага, такий ти богатир,— каже до нього Ілля Муромець,— ти Солов'я-розбійника боїшся? Ану,— каже,— йдем, я вам покажу, де ваш Соловей-розбійник.

Вивів усіх з князем: і княгиня вийшла, і богатирі. Показав він їм:

— Ось ваш силач Соловей-розбійник.

Вони як глянули, що той прив'язаний до сідла, так усі зразу переконалися, що Ілля Муромець справді богатир. Він Солов'я-розбійника біля сідла тримає, значить, він його переміг.

Тоді князь Володимир каже (не пита нічого Іллю Муромця, а до Солов'я-розбійника):

— Ану, Соловей-розбійник, засвисти по-солов'їному та закричи по-звіриному!

А Соловей-розбійник відповідає:

— Не ти,— каже,— мене взяв у полон, не маєш права мені й наказувати! Нехай мені накаже той, хто мене в полон узяв.

Тоді князь говорить:

— Ну, Ілля Муромець, накажи ти йому!

От Ілля Муромець і каже:

— Ви станьте тут,— до князя і княгині (накрив їх буркою),— я вас прикрию, щоб у вас перепонки у вухах не полопались, коли він буде свистіти.

А Солов'ю-розбійнику наказав:

— Ану, слухай, Соловей-розбійник, що я тобі наказую, засвисти іще раз по-солов'їному!

Так він як засвистів — листя посипалось з дерев і ті богатири, котрі були у князя Володимира, попадали і рачки тікали. А він іще як заревів по-звіриному, так ті рачки розбіглися, хто куди попав, князя й княгиню Ілля держав під буркою, щоб не попадали і щоб перепонки не полопались.

— Такі ви знатні, га? — каже Ілля Муромець до богатирів.— Тікаєте? А як же я од нього не тікав?

Тоді вивів Солов'я-розбійника у поле і одрубав йому голову.

Потім остався жити у князя Володимира. От одного разу знов богатири з'їхалися до князя. Гуляли там, бенкетували і щось там не помирилися, посварилися з Іллею Муромцем. Підмовили князя, і князь узяв та й посадив Іллю Муромця в тюрму. Посадив у тюрму і ту тюрму обгорнув землею, валом таким. І не посилав три роки Іллі Муромцю їсти, думав, що Ілля вже там загинув.

А дочка князя Володимира, щоб батько не знав, таємно носила Іллі їсти. І він собі так сидить, їсть, п'є, а князь думає, що він уже давно помер.

Пройшло три роки. Коли це один татарський цар, богатир на ймення цар Калін, присилає до князя гінцем листа, пише: «Я татарський цар Калін. Мало мені моїх татар, хочу забрати і твою Київщину. І коли ти мені добровільно не оддаси своє царство, то я прийду з військами, завоюю тебе, і ти будеш зі своєю жінкою у мене на кухні воду носити».

Почитав князь Володимир того листа, перелякався. Зразу почав радитись з жінкою:

— Що нам робить, що нам робить? Привезли й дочку:

— Що нам робить? Дочка каже:

— Ану, пошліть, часом живий Ілля Муромець там?

— Що ти,— каже князь,— здуріла, чи що? Три роки він голодний там сидить, він давно помер, його кістки там розсипались, мабуть.

— Та ні, ні, ану, пошліть!

Він знов кричить на неї, а далі:

— Та, може, і справді він живий.

Батько бачить, що дочка пристає, та й каже:

— Ану, пошлаю, підіть подивіться!

Пішли, розкопали... Зайшли. А Ілля Муромець сидить, пісеньки наспівує.

Повернулись вони до князя і говорять:

— Ілля Муромець живий, наче з ним нічого і не бувало.

— Правда?

— Правда.

— Ану гайда! — князь бігом до нього. Прийшов, одімкнув усі двері, випустив Іллю Муромця і почав просити:

— Іллюшко,— каже,— Іллюшко, прости за те, що я на тебе прогнівався і посадив тебе в тюрму! Виручай тепер нас із біди!

— Ні-і! — каже Ілля Муромець.— Іди ти собі! Ти хотів заморити мене голодом, щоб я вмер, а тепер хочеш, щоб я йшов виручати тебе! Нема!

Послав князь княгиню.

Прийшла княгиня, просила, просила, знов Ілля відмовився:

— Ні-і! Нізащо вас не буду захищати. Тоді дочка каже:

— Ану, піду я попрошу.

Прийшла дочка, він не відмовляється, каже:

— Ти мене годувала, ти мене держала на світі, за тебе йду, буду захищати Руську землю! Має,— каже,— твій тато і мама щастя.

І як вийшов Ілля Муромець, як пішов з Каліном царем воювати! Розбив Калінове військо. А цар Калін був здоровий, сильний богатир. Коли Ілля розбив його війська, він сам взявся з Іллею боротися. Бились, бились, троє діб бились. Цар Калін уже наче совсім подужав Іллю, кинув його об землю і надавив.

А цар Калін татарський мав три дочки, три красуні дочки мав, і не хотів він Іллю Муромця убить, а тільки залякати. Витяг кинджал і каже: «От я з тебе кишки випущу!» А потім:

— Ну, ще оставлю тебе живим. У мене є три дочки, вибирай яку хоч заміж і будеш жити у мене, будеш мене захищати. Нащо тобі оті руські князі поздавалися, коли ти сам за їх б'єшся, а вони не допомагають тобі?

А Іллі Муромцю оті старики, які його оздоровили, сказали: «Ти як будеш на руській землі, то весь час будеш од землі сили набираться. Скільки будеш лежати на землі, стільки будеш сили набираться». От цар Калін його душить до землі, а Ілля думає: «Га-га-га, души, души!» Та все стає сильнішим і сильнішим.

Цар Калін грозить йому: «Якщо не хочеш мою дочку заміж узяти, то я тебе зразу ж заколю». А Ілля спокійно лежить. Лежав-лежав, а вже

відчуває, що силу має! Узяв, захватив ногами та як кине царя Каліна вгору. Той піднявся метрів на десять угору, а тоді як упав — мало не вбився об землю. Ілля Муромець живо схопив його за ноги і давай ті війська, котрі були ще недобиті, тим царем Каліном колошматити. Крутить кругом себе і його ж війська б'є. І розбив усі війська татарські. Потім вернувся назад у Київ, узяв у князя Володимира дочку заміж і живе собі, царствує.

Про хлопця, що не знав боятися

Був один хлопець. Ще йому було три роки, а він не знав боятися. Іде в ліс на тріски, а йому кажуть:

— Не йди, синку, бо напудишся!

— А я не боюся,— каже він.

Як підріс, пішов служити. Просить чоловіка:

— Газдо, научіть мене боятися та буду у вас служити!

Газда пристав. Вечором послав хлопця на хлів спати. А на тім хліві щось пуджало. Вранці звідує газда:

— Чи ти не боявся?

— Ні!

Лишив хлопець газду, пішов до другого.

— Чи ви научите мене боятися?

— Навчу.

Пішли орати на діл. А там стояли два стовпи, а на них висіли розбійники. Газда зарубав сокиру в одного стовпа і лишив. Вечором дома каже:

— Но, хлопче, забули ми топір на ділу.

— Я принесу.

— Не йди, бо напудишся.

— Я не боюся.

Побіг хлопець і хоче брати топір, а мертвий повішеник проговорив:

— Ой, небоже, що я би пив!

— Та як тобі подати води?

— Зачерпни у шапку і подай на жерді.

Хлопець так і зробив. І другий повішеник закликав на нього:

— Ой, небоже, що би-м пив!

І хлопець зачерпнув у шапку води і на жерді подав йому. І повішеники подарували хлопцеві палицю і міх.

Повернувся хлопець додому. Звідує його газда, чи не боявся.

— Не боявся! — і розповів газді, що з ним було.

Лишив він газду і пішов у військо. А у царя був один бурок. І хлопець стояв на варті біля того бурка. Вночі приходить чорт.

— Іди геть, бо я тебе задушу!

— Ти мене?! Я дістав наказ тут стояти, то й буду стояти!

Чорт збоявся і втік. У пеклі розповів, що за хлопець стоїть на варті біля бурка. Зібралися чорти і почали хлопця страшити. Айбо хлопець не боїться. Загойкав на міх:

— Міше, бери їх!

Міх зав'язався. А хлопець закричав па палицю:

— Палице, бий!

І палиця почала бити. Чорти ячать і просять:

— Підпишемо контракт, що сюди більше не прийдемо.

І підписали контракт кров'ю з перста. І пішов хлопець по цімрях. Увидів старого царя — ще був живий, не задушений. Пішов до молодого царя і сказав:

— Ідіть у бурок і візьміть свого нянька.

Узяли старого царя. Хлопець передав їм контракт, підписаний чортами. Звідує його молодий цар:

— Що ти за се хочеш?

— Научіть мене боятися.

— Коли ти не боявся чортів, то як я тебе научу боятися?!

Цар написав письмо: коли би хлопець десь умер, то мають його по-царськи поховати. Узяв хлопець письмо і йде світом. Міх і палиця на руках. І дійшов так далеко, що уже би йти під землю. Виломив собі страпату галузу і з нею спустився на той світ. Видить: всі чорти тут. Чорти переглянулися: то він! Варять пшеницю у котлі. Старший його звідує:

— Чого ти сюди прийшов?

— Я знаю, чого. Дайте мені сю галузку замочити у котел.

Чорти не дають. Айбо хлопець імився за міх — і чорти зразу дозволили. Замочив галузку — і вся пшениця імилася на галузку. І з тою галузкою хлопець піднявся на сей світ. Потряс галузкою — і з пшениці зробилися вівці.

Жене хлопець вівці полониною. У видів золоті ворота. Відперлися ворота — і вівці побігли у ті ворота. То були ворота на небо.

Зажурився хлопець, що залишився без овець. Вийняв із тайстри ошинок і їсть. Далі пішов до криниці напитися води. Ліг, сперся на руки і хоче пити води. А під листом ворухнулася жаба. І він напудився і вмер.

Пастухи знайшли царську картку і передали цареві своєї держави. І хлопця поховали по-царськи.

Летючий корабель

Був собі дід та баба, а в них було три сина: два розумних, а третій дурний. Розумних же вони й жалують, баба їм щонеділі білі сорочки дає, а дурника всі лають, сміються з нього, а він знай на печі у просі, в чорній сорочці, без штанців. Як дадуть, то й їсть, а ні, то він голодує. Аж ось прийшла чутка, що так і так: прилетів такий царський указ, щоб зібралися до царя на обід, і хто змайструє такий корабель, щоб літав, і приїде на тім кораблі, за того цар дочку віддає:

Розумні брати й радяться:

— Піти б то, може, там, де наше щастя закотилося! Порадилися, просяться в батька та в матері:

— Підемо ми,— кажуть,— до царя на обід: загубити — нічого не загубимо, а може, там де наше щастя закотилося!

Батько їх умовляє, мати їх умовляє... Ні!

— Підемо, та й годі! Благословіть нас на дорогу.

Старі, нічого робити, взяли, поблагословили їх на дорогу, баба надавала їм білих паляниць, спекла поросля, пляшку горілки дала — пішли вони.

А дурень сидить на печі та й собі проситься:

— Піду і я туди, куди брати пішли!

— Куди ти, дурню, підеш? — каже мати.— Там тебе й вовки з'їдять!

— Ні,— каже,— не з'їдять, піду!

Старі з нього спершу сміялись, а то давай лаяти. Так ні! Вони бачать, що з дурнем, мовляв, нічого не зробиш, та й кажуть:

— Ну, йди, та щоб ти вже й не вертався й щоб не признавався, що ти наш син.

Баба дала йому торбу, наклала туди чорного черствого хліба, пляшку води дала й випровадила його з дому. Він і пішов.

Іде та йде, коли зустрічає на дорозі діда: такий сивий дідуган, борода зовсім біла аж до пояса.

— Здорові, діду!

— Здоров, сину!

— Куди йдете, діду?

А той каже:

— Ходжу по світу, з біди людей виручаю.

А ти куди?

— До царя на обід.

— Хіба ти,— питає дід,— умієш зробити такий корабель, щоб сам літав?

— Ні,— каже,— не вмію!

— То й чого ж ти йдеш?

— А бог його знає,— каже,— чого! Загубити не загублю, а може, там моє щастя закотилося.

— Сідай же,— каже,— та спочинеш трохи, пополуднуємо. Виймай, що там у тебе в торбі.

— Е, дідусю, нема тут нічого, самий черствий хліб, що ви й не вкусите.

— Нічого, виймай!

От дурень виймає, аж з того чорного хліба такі стали паляниці білі, що він ізроду й не їв таких; сказано, «як у панів».

— Ну що ж,— каже дід,— як його, не пивши, полуднувати? Чи немає там у тебе в торбі горілки?

— Де б вона в мене взялась? Тільки води пляшка!

— Виймай! — каже.

Він вийняв, покуштував — аж там така гарна горілка стала!

— От бач,— каже дід,— як бог дурнів жалує!

От вони розіслали свитки на траві, посідали, давай полуднувати. Пополуднували гарненько, подякував дід дурневі за хліб, за горілку та й каже:

— Ну, слухай, сину: йди ж тепер ти в ліс, та підійди до дерева, та перехрестися тричі, й удар сокирою в дерево, а сам мерщій падай ниць і лежи, аж поки тебе хто не розбудить; тоді — каже,— тобі корабель збудується, а ти сідай на нього й лети куди тобі треба, по дорозі бери кого б там не стрів.

Дурень подякував дідові і розпрощався; дід пішов своєю дорогою, а дурень пішов у ліс.

От увійшов у ліс, підійшов до дерева, цюкнув сокирою, упав ниць та й заснув. Спав-спав... Коли це за який там час чує — хтось його будить:

— Уставай, уже твоє щастя поспіло, вставай!

Дурень прокинувся, коли гляне — аж стоїть корабель: сам золотий, щогли срібні, а вітрила шовкові так і понадимались — тільки летіти! От він, недовго думавши, сів на корабель, той корабель знявся й полетів... Як полетів та й полетів — нижче неба, вище землі — й оком не зглянеш!

Летів-летів, коли дивиться: припав чоловік на шляху до землі вухом та й слухає. Він і гукнув:

— Здорові, дядьку!

— Здоров, небоже!

— Що ви робите?

— Слухаю,— каже,— чи вже позбирались до царя на обід люди.

— А хіба ви туди йдете?

— Туди.

— Сідайте зі мною, я вас підвезу.

Той сів. Полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляться: іде чоловік шляхом — одна нога за вухо прив'язана, а на одній скаче.

— Здорові, дядьку!

— Здоров, небоже!

— Чого ви на одній нозі скачете?

— Того,— каже,— коли б я відв'язав другу, то за одним ступнем увесь би світ переступив. А я,— каже,— не хочу...

— Куди ж ви йдете?

— До царя на обід.

— Сідайте з нами.

— Добре.

Той сів, знов полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляться: стоїть на дорозі стрілець і приціляється з лука, а ніде не видно ні птиці, нічого. Він крикнув:

— Здорові, дядьку! Куди ви цілитесь, що не видно ні птиці, нічого?

— То що, що не видно? То вам не видно, а мені видно!

— Де ви її бачите!

— Ет! — каже.— Там, за сто миль, сидить на сухій грушці!

— Сідайте з нами!

Він і сів. Полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляться: іде чоловік і несе за спиною повен мішок хліба.

— Здорові, дядьку!

— Здоров!

— Куди ви йдете?

— Іду,— каже,— добувати на обід хліба.

— Та в вас і так повен мішок!

— Що тут цього хліба? Мені й на один раз поснідати не стане.

— Сідайте з нами!

— Добре!

Сів і той. Полетіли.

Летіли-летіли, коли дивляться, ходить чоловік коло озера, мов чогось шукає.

— Здорові, дядьку!

— Здоров!

— Чого ж ви тут ходите?

- Пити,— каже,— хочеться, та ніяк води не знайду.
- Та перед вами ж цілісіньке озеро, чому ви не п'єте?
- Ет, що тут цієї води! Мені й на один ковток не стане.
- Так сідайте з нами!
- Добре!

Він сів, полетіли.

Летіли-летіли, коли глянуть, аж іде чоловік у село й несе куль соломи.

- Здорові, дядьку! Куди це несете солому?

— У село,— каже.

- Ото! Хіба в селі нема соломи?

— Е,— говорить,— та не така!

- А хіба це яка?

— А така,— каже,— що яке б душне літо не було, а тільки розкидай цю солому, то зараз де не візьметься мороз і сніг.

- Сідай з нами!

Той сів, і полетіли далі.

Летіли-летіли, коли дивляться: іде чоловік у ліс і несе в'язку дров за плечима.

- Здоров, дядьку!

— Здоров!

- Куди ви дрова несете?

— У ліс.

- Ото! Хіба в лісі нема дров?

— Чому нема? Є,— говорить,— та не такі.

- А які ж?

— Там,— каже,— прості, а це такі, що як тільки розкидати їх, так зараз же де не візьметься військо перед тобою!

- Сідайте з нами!

І той згодився, сів, та й полетіли.

Чи довго вони летіли, чи недовго, а прилітають до царя на обід. А там серед двору столи понаставлені й понакривані, бочки меду та горілки повикочувані — пий, душе, їж, душе, чого забажаєш! А людей,— сказано,— півцарства зійшлося.

Дурень прилетів із товариством на тім кораблі, спустився в царя перед вікнами, повиходили вони з корабля й пішли обідати.

Цар дивиться у вікно — аж щось прилетіло на золотім кораблі. Він лакеєві і каже:

- Піди спитай, хто там золотим кораблем прилетів!

Лакей пішов, подивився, приходить до царя:

- Якась,— каже,— мужва обідрана!

Цар не вірить:

— Як,— каже,— можна, щоб мужики на золотім кораблі прилетіли!
Ти, мабуть, не допитався.

Взяв та й пішов сам між люди.

— Хто,— питає,— тут на цім кораблі прилетів?

Дурень виступив:

— Я! — каже.

Цар як подивився, що в нього свиточка — латка на латці, штанці — коліна повилазили, то аж за голову взявся: «Як-таки, щоб я свою дитину та за такого холопа видав!»

Що його робити? І давай йому загадки загадувати.

— Піди,— каже на лакея,— скажи йому, що хоч він і на кораблі прилетів, а як не добуде води живущої й цілющої, поки люди пообідають, то не то царівни не віддам, а оце меч — а йому голова з плеч!

Лакей і пішов.

А Слухало, той самий, що припав до землі вухом, підслухав, що цар казав, то й розказав дурневі. Дурень сидить на лаві (такі лави кругом столів пороблено) та й журиться: не їсть, не п'є. Скороход побачив:

— Чому ти,— питає,— не їси?

— Де вже мені їсти! І в пельку не йде.

І розказав — так і так.

— Загадав мені цар, щоб я, поки люди пообідають, добув води живущої й цілющої... Як я її добуду?

— Не журись! Я тобі дістану!

— Ну, гляди!

Приходить лакей, дає йому царський наказ; а він уже давно знає, як і що.

— Скажи,— говорить,— що принесу!

От лакей і пішов.

А Скороход відв'язав ногу від вуха та як махнув,— так в одну мить і набрав води живущої й цілющої.

Набрав, утомивсь. «Ще,— думає,— поки обід, вернуся, а тепер сяду під млином, відпочину трохи».

Сів та й заснув. Люди вже обід кінчають, а його нема. Дурень сидить ні живий ні мертвий. «Пропав!» — думає.

Слухало взяв, приставив до землі вухо — давай слухати. Слухав-слухав.

— Не журись! — каже.— Під млином спить, вражий син!

— Що ж ми будемо тепер робити? — каже дурень.— Як би його збудити?

А Стрілець каже:

— Не бійся: я збуджу!

От як нап'яв лук, як стрельне — як торохне стріла в млин, аж тріски полетіли... Скороход прокинувся — мерщій туди! Люди обід тільки що кінчають, а він приносить ту воду.

Цар — що робити? Ну загадувати другу загадку: як із'їсть із своїм товариством за одним разом шість пар волів смажених і сорок пічок хліба, тоді, каже, віддам мою дитину за нього, а не з'їсть, то от мій меч — а йому голова з плеч!

Слухало й підслухав та й розказав дурневі.

— Що ж мені тепер робити? Я й одного хліба не з'їм! — каже дурень.

Та й знов зажурився — аж плаче. А Об'їдайло й каже:

— Не плач, я за вас усіх поїм, і ще буде й мало. Приходить лакей: так і так.

— Добре,— каже,— нехай дають!

От нажарили дванадцять биків, напекли сорок пічок хліба. Об'їдайло як зачав їсти — усе дочиста поїв, ще й просить:

— Ех,— каже,— мало! Хоч би ще трошки дали!..

Цар бачить, що він такий,— знову загадав загадку, щоб сорок сорокових кухлів води випив за одним духом і сорок сорокових кухлів вина, а не вип'є— «мій меч — його голова з плеч!»

Слухало підслухав — розказав; дурень плаче.

— Не плач! — каже Обпивайло.— Я,— каже,— сам вип'ю, ще й мало буде.

От викотили їм по сорок сорокових кухлів води й вина. Обпивайло як узяв пити, всі до каплі видув ще й підсміює.

— Ех,— каже,— мало! Хоч би ще трохи — ще б випив.

Цар бачить, що нічого з ним не вдіє, та думає: «Треба його, вражого сина, зо світу звести, а то він мою дитину запакує!» От і посилає до дурня лакея:

— Піди скажи, що казав цар, щоб перед вінцем у баню сходив.

А другому лакеєві загадує, щоб пішов сказав, щоб баню чавунну напалили: «Так він сякий-такий зажариться!» Грубник натопив баню — так і пашить: самого чорта, мовляв, можна зжарити!

Сказали дурневі. От він іде в баню, а за ним слідком іде Морозко з соломною. Тільки що ввійшли в баню, аж там такий жар, що не можна! Морозко розкинув соломі — й відразу так стало холодно, що дурень на силу обмився, та швидко на піч, та там і заснув, бо намерзся-таки добре! Вранці відчиняють баню, думають — тільки з нього попiлець зостався, аж він лежить на печі; вони його й збудили:

— Оце,— каже,— як міцно спав!

Та й пішов із бані.

Доповіли цареві, що так, мовляв, і так: на печі спав, і в бані так холодно, наче цілу зиму не топлено. Цар засмутився дуже: що його робити? Думав-думав, думав-думав...

— Ну,— каже,— як дістане мені на ранок полк війська, то вже дам свою дочку за нього, а не дістане, то от «мій меч — йому голова з плеч!»

А сам думає:

«Де таки простому мужикові полк війська добути? Я цар, та й то!..»

От і дав наказ.

Слухало й підслухав, і розказав дурневі. Дурень знову сидить та й плаче:

— Що мені тепер робити на світі? Де я того війська добуду?

Іде на корабель до товариства:

— Ой, виручіть, братця! Виручали не один раз з біди і тепер виручіть! А то пропав я на світі!..

— Не плач! — каже той, що ніс дрова.— Я тебе виручу.

Приходить слуга:

— Казав,— каже,— цар, як поставиш завтра на ранок цілий полк війська, тоді твоя царівна!

— Добре, зроблю! — каже дурень.— Тільки,— каже,— скажи цареві, як не віддасть ще й тепер, то я його військовою повоюю й силою царівну візьму.

Уночі повів товариш дурня в поле й поніс з собою в'язку дров. Як почав ті дрова розкидати, як почав розкидати, то що кине — то й чоловік, що кине — то й чоловік! І такого війська набралось, господи! На ранок прокидається цар — аж чує: грають. Він питає:

— Що там так рано грає?

— То,— кажуть,— той своє військо муштрує, що на золотім кораблі прилетів.

Цар тоді бачить, що нічого не вдіє, та звелів його покликати до себе.

...А дурень такий став, що його й не пізнаєш: одежа на ньому так і сяє: шапочка золота, а сам такий гарний, що боже! Веде він своє військо, сам на воронім коні попереду, за ним старшина... Підступив під палац:

— Стій! — крикнув.

Військо у лаву стало — як перемите! Він пішов у палац; цар його обіймає, цілує.

— Сідай, мій зятю любий!

Вийшла й царівна; як побачила — аж засміялась, який у неї гарний чоловік буде!

От їх швидко й повінчали, такий бенкет задали, що аж до неба дим пішов.

Як у царя роги вирости

Був лісник. Він мав три сини. Ослаб лісник і чує, що скоро умре. Покликав він синів і каже:

— Я все життя був лісником і сходив весь ліс, але є в лісі одне місце, в яке ніколи не заходив, бо то погане місце.

І вмер старий.

Стали сини лісниками, по всьому лісі ходили, а в те погане місце не заходили. Але одного разу вирішили зайти. Найменший брат каже:

— Давайте візьмемо з собою клубок ниток, щоб не заблудитися.

Та й пішли вони. Розмотували за собою клубок, щоб потому по нитці вернутися. А дичина ходила і піврала ту нитку. Ходять вони, ходять по лісі і все на те саме місце приходять, до великого дуба. Так моталися вони до вечора. І вирішили ночувати під тим дубом. Два лягли, а старший сторожує.

Дійшло десь до дванадцятої години ночі, і зв'язвся страшний вітер. Аж дуби гнулися. Подивився старший брат — летить поверх лісу змії. І крикнув брат:

— Хто ти?! Стань, бо стріляти буду! Змії злякався і просить:

— Пропусти мене. Я дам тобі таку річ! Скільки житимеш, користь тобі від неї буде,— кинув старшому братові шапку-невидимку і полетів.

Встали хлопці рано, а старший брат не каже їм нічого. Ходили вони й другий день до вечора, і все виходили до того дуба. І знову застала їх під дубом ніч. За сторожа став середній брат. О дванадцятій годині ночі знову зв'язалася така буря, що ломилися дуби. Дивиться середній брат — летить змії.

— Стій, стрілять буду! — крикнув брат. А змії просить:

— Не стріляй, то дам тобі таку річ, що скільки житимеш, то будеш мене споминати. Дам тобі сопілку. Подуєш у неї — і вийде армія. Таку будеш мати армію, що зможеш воювати і з царем.

Кинув йому змії сопілку і полетів.

Рано встали хлопці, а середній брат їм нічого не каже. І почали вони знову ходити по лісі, щоб якось вийти, але на вечір знов прийшли до того ж дуба. Та й лягли під ним спати, а за сторожа став найменший брат.

Опівночі звіялася буря, гнуться дуби. Подивився найменший брат — летить змії.

— Стій, стріляти буду! — крикнув найменший брат.

— Пустити мене, то дам тобі гаманець, повний грошей. Ти будеш брати, а він усе буде повний. І ніколи не буде порожній.

А найменший брат каже:

— Це ще не все. Ти скажи мені, як із цього лісу вийти, тоді пущу.

— Бери сокиру і теши дуба з цього боку,— каже змії.— Як встанете рано, то йдіть у той бік, з якого буде затесано дуба.

Відпустив він змія та й ліг спати. Рано встали хлопці, а найменший брат каже:

— Ну, давайте будемо вже виходити з цього лісу.

Але не каже братам, як виходити, а лиш дивиться, з якого боку затесано дуб. Недовго вони йшли і вийшли з того лісу. Побачили знайому поляну. Менший брат каже:

— Давайте сядемо на цій поляні і трохи спочинемо.— Посідали вони, і менший брат питає:

— Хлопці, що ви робили ночами, як сторожували.

Старший брат каже:

— Я маю кучму-невидимку.

— Ану, дай її сюди.

Одяг він кучму на голову та й питає:

— Видно мене?

— Не видно, лиш голос чути. А середній брат каже:

— У мене с така сопілка, що як подую в неї, то скільки хочеш армії вийде.

— Ану, давай спробуємо твою, сопілку,— каже найменший брат. Як узяв ту сопілку, як почав дути, почали виходити солдати. Він дує, а армія виходить, він дує, а армія виходить. І вже стільки вийшло, що не поміщається на поляні. Перестав дути, а солдати й питають його:

— Царю, що бажаєш?

— Нічого, хотів спробувати сопілку. Сказав він це, і армії не стало.

— А тепер покажу, що я маю.

Витягає він гаманець із грішми. Випорожнив його, а гаманець знову повний. П'ять разів спорожнив гаманець, і він усе був повний. Забрали вони ті гроші і йдуть додому.

Вчув найменший брат, що в царя є дочка, і та дочка день і ніч грає в карти. Бере він свій гаманець і йде до неї. «Пограю й я з нею в карти».

Узяв він з собою й кучму-невидимку. Поклав кучму на голову, і ніхто не бачив, як він пройшов у царський палац. Та й пішов просто до дівчини в кімнату. Аж тоді побачила його царівна, коли зняв шапку.

— Як ти зайшов сюди? — питає вона. — У мене ж варта є.
— Кучму таку маю: як покладу на голову, ніхто не бачить мене.
— Як таке діло, — каже вона, — то давай у карти грати. Грали вони цілий день і цілу ніч, а він кладе й кладе гроші.

Вона й питає:

— Звідки у тебе стільки грошей?

— А мій гаманець такий, що я беру з нього гроші, а він знову повний.

Дівчина каже:

— Давай будемо обідати.

Принесла вона різних вин, напоїла хлопця, і він заснув. А сама взяла від нього кучму й гаманець, поклікала варту й наказує:

— Візьміть його і викиньте на дорогу.

Прокинувся він — кучми й гаманця нема. Але що зробиш? Іде він додому і каже до братів:

— Браття, я потеряв кучму й гаманець. Але я візьму сопілку й заявлю цареві війну.

Виходить цар із своїми військами на поле, а хлопець сів та й дме у сопілку, і виходять його війська. І така армія виходить, що цареві нічого й змагатися. А царева дочка примітила це діло, зайшла ззаду і вихопила у нього сопілку. І вже не його слухає армія, а царівну. Дає вона наказ взяти хлопця. Привели його до царя. Цар каже, щоб розстріляти, а міністр — посадити в тюрму. Та й вирішили: вийняти хлопцеві очі і пустити сліпого у світ.

Ішов він сліпий, скільки йшов, і зайшов у ліс. Іде лісом, і запахло йому яблуками. Почав він мацати на дереві, намацав великі яблука. З'їв одне яблуко і відчув, що свербить голова. Помацав, а в нього роги ростуть. І все більші, більші робляться. Як у вола.

Пішов він далі, і запахло йому грушами. «Тут десь груші є», — подумав він. Став мацати і намацав груші. Такі здоровенні. «Що буде, то буде, — думає, — а з'їм ще й грушу». З'їв грушу, чує, роги хитаються. І відпали роги. Радіє хлопець. Добре, що хоч рогів збувся!

Захотілося йому води. Пройшов трохи, чує, річка тече. «Ну, — думає, — нап'юся». Підповз до річки, намацав воду і п'є: Напився — і з'явилися в нього очі! «Ну, тепер я провчу царя!» — думає хлопець. Та вернувся назад і почав глядіти, де ті яблука і груші. Знайшов і взяв собі три груші.

Іде він у город. А в городі на кожнім провулку — крамничка. Заходить він до одної крамнички і дає продавцю три яблука.

— Що візьмеш за них, — каже продавцеві, — то буде твоє. Але не продавай дешево, а так дорого, щоб лиш цар міг купити.

Сказав це продавцеві й пішов.

Питають люди за ті яблука, а вони дуже дорогі, і ніхто не може купити. Іде царева дочка. І забачила ті яблука. Питає продавця.

— Скільки коштують ці яблука?

— Тисяча карбованців за штуку.

І вона купила ті яблука. Принесла їх додому, і такі вони гарні були, що цар і цариця шкодували з'їсти. Поклали вони їх. А потому цар каже:

— Та скільки ми будемо тримати їх? З'їмо по одному.

З'їли вони по одному яблуку, і з'явилися у них роги! Люди сміються з царя. Кричать:

— Не треба нам рогатого царя!

Цар розгубився. І передав він по всьому царству: «Як знайдеться лікар, що вилікував би мене від тих рогів, то дам грошей, скільки схоче».

Прийшов до царя хороший лікар. Помацав ті роги, постукав і каже:

— Якщо відбити роги, то ви живі не лишитесь.

Пар подумав: «Лучче з рогами жити, як без рогів умирати». Виходить лікар від царя, а наш хлопець іде назустріч.

— Де ви були? — питає лікаря. А той і розказує йому про царські роги. Хлопець каже:

— Ідіть до царя і передайте, що я вилікую, як він хоче. Вернувся лікар і каже цареві:

— Я знайшов для вас лікаря.

— Дам йому, що схоче, аби лиш роги зняв. Вийшов лікар і каже:

— Цар сказав зайти. Заходить хлопець і говорить:

— Буду вас лікувати, як хочете. Але маєте три дні не їсти і діставати три рази на день по три буки.

Цар погодився. Бере хлопець добру бучару і зразу дає цареві три рази нижче спини. І так було три дні. Цар лежав зовсім голодний і діставав три рази на день по три буки. А на четвертий день дає йому хлопець грушу. Цар з'їв її, роги відпали. А хлопець каже:

— Давайте роцот, бо я вже йду.

— Та в мене й жінка з рогами,— каже цар,— вилікуйте і жінку.

— Добре, давайте її сюди. Приводять царицю, а хлопець питає:

— Згідні ви три дні нічого не їсти і діставати по три буки три рази на день?

— Згідна,— сказала цариця. Але він її пожалів, бо вона не винна була. І не бив, а лиш їсти не дав. На третій день дав їй грушку. Вона з'їла її, і роги відпали.

— Дайте роцот,— каже віг до царя,— бо вже йду. А вони плачуть:

— У нас ще й дочка з рогами. Вилікуйте і її.

Покликали дівчину, а він каже:

— Погоджуєшся три дні нічого не їсти і щодня діставати буків?

— Погоджуюся,— сказала царська дочка. Вона була найбільше винна, і він їй не по три буки давав, а бив, скільки хотів. Вона вже й проситься:

— Я не витримаю, уб'єте ви мене на смерть.

А він каже:

— Як хочеш, щоб не бив, то віддай мені кучму, гаманець і сопілку.

І зрозуміла вона, що це той самий хлопець. Пішла царівна до батьків та й каже:

— Це той самий, якому вийняли очі. Як він захоче мене взяти, то я піду за нього.

І цар погодився віддати дочку за такого лікаря. Повернула вона йому кучму, гаманець і сопілку, а він зняв їй роги. Зробили весілля. І став син лісника царем.

Багач-ненажера

Був де не був один великий багач. Та прийшло до нього щастя, з якого не мав хосна.

Одного вечора ліг багач спати. Та довго не міг заснути, бо все думав, що живеться йому тяжче, аніж цареві. «Чого цар збирає гроші від бідних, коли у нього і так досить багатства. Чого я мучу себе голодом, аби зібрати маєток? Ей, коби я дужче забагатів, жив би і сам, як чоловік, і людям бідним допомагав би!» — говорить багатій сам з собою.

Ураз щось шепоче багатієві на вухо: «Ось тобі торбина! Бери її і будеш дуже багатий! У торбині один срібний. Та як тільки його візьмеш, в торбинці з'явиться новий. Набери з торбинки стільки срібних, скільки тобі треба. Потім торбинку кинь до ріки. Тільки тоді, коли торбинка буде в ріці, можеш користуватися срібними. Доки торбинка буде у тебе, робити цього не смієш, бо всі срібні стануть камінцями».

Багач мало не здурів, слухаючи такі слова. Та швидко опам'ятався, дивиться, а коло нього справді торбинка. Сунув до неї руку і справді вийняв срібний. Відклав на постіль, сунув руку знову, а там новий срібний.

— Ой, яке щастя привалило до мене! — промовляє багач.

За ніч багач вибрав з торбини цілу громаду грошей. Вже зоріло, і він думав, що ниськи кине торбинку до ріки і почне купувати за срібні все, що треба, почне допомагати й бідним.

Та коли засвітило сонце, багач думає так: «Потерплю ще день, їсти не буду, грошей наберу більше».

Чим більше було грошей, тим більше їх хотілося мати. Бере, бере з торбини багач срібні, відірватися від неї не може. В хаті нічого, крім сухого хліба, нема, радий би щось купити поїсти, та не сміє йти від торбини. Закусив хліба, пригасив голод, виймає гроші далі. І ніяк з торбиною не може розлучитися. Так минув тиждень, минув місяць, минув і рік. Багач тішить себе одним: «Хто грошам був би не радий?»

Став багатій жити не краще, а гірше. Забув він про людей, забув свої обіцянки, забув і самого себе. Прямує з торбиною до річки, хоче кинути до води, та тільки подумає, що не буде з чого вибирати срібних, як вертається до хати й знову вибирає срібні.

Постарів багач, знідів, зблід, а грошей брати з чарівної торбини не перестає.

Так і помер біля торбинки й купи срібних.

Казка про німу царівну

Жив в одному селі бідний чоловік. І було в нього не багато, не мало — дванадцять дітей, ще й тринадцята народилася. Коли народилася, треба було охрестити. Сходив чоловік усе село, та кума так і не знайшов: було в селі дванадцять хат, і в усіх він мав уже кумів.

До сусіднього села було далеко. Та все-таки чоловік взяв дитину на руки й пустився в дорогу. Застала їх ніч.

Чує вночі десь поблизу стук. Не довго думав, взяв дитину й пішов на той стук. Бачить край дороги хату. Заглянув у вікно, а там стара баба довбнею б'є то по одній, то по другій стіні.

Заходить чоловік до хати:

— Добрий вечір, кумо!

— І тобі доброго здоров'я, куме!

— Я приніс дитину охрестити!

— Коли хочеш, аби я була за куму, мусиш залишити хресницю у мене.

За це я зроблю тебе багатим.

Подумав, подумав чоловік, поміркував, що в нього й так дітей багато, і погодився.

— Ну, тепер іди додому!— каже йому кума.

До ранку добрався вже додому, а там його жінка зустрічає:

— Готуй, чоловіче, столи для гостей! У коморі в нас є все, що треба. Я буду пекти й варити, а ти йди клич кумів на гостину!

Побіг чоловік кликати кумів на гостину. А куми сміються з нього, бо знають, який він бідний.

Та бідний каже кумам:

— Не ваше діло, кумове, звідки у мене все взялося. Ви лише приходьте!

Похрестили доньку Марією, принесла її кума із церкви. Почалася гостина. Наїлися кумове досита, напилися до оп'яніння. Дивуються, звідки в бідняка стільки всього взялося?

Погостилися, і став бідний чоловік проводити куму додому. Вона й каже на прощання:

— Коли дитині буде дванадцять днів, принеси її на те місце, де ти мене зустрів. Я дам тобі все, що пообіцяла. Дам ще й таке дзеркало, в

якому ти завжди будеш своєю доньку видіти: що вона робить, де вона живе.

З тим і пішла собі.

Настав дванадцятий день. Узяв бідняк дитину й пішов до куми. А на тому місці, де раніше була хата,— великий кущ, а під кущем кума сидить. Передав чоловік дитину кумі, а вона подала йому дзеркало. На прощання сказала:

— Від цього часу ти будеш лікарем... Тебе будуть кликати до себе великі пани. Я зроблюся для інших невидимою. Коли буду стояти коло ніг хворого — можеш йому допомагати — вилікуєш. Коли побачиш мене коло голови хворого — лікувати не пробуй. Тепер іди додому. Та поки не пройдеши півверсти, не оглядайся.

А чоловік не витримав, оглянувся і бачить: на місці, де сиділа кума, з'явилася полум'я, а кума разом з дитиною зникли в ньому.

Перелякався чоловік. Дивиться у дзеркало, бачить: його дочка в прекрасному палаці. А навколо палацу — загорода, квітники, яких ніде не побачиш. А в самому палаці стільки кімнат, скільки днів у році. Кожна кімната має своє призначення, і на дверях написано, що вона може дати людині. На одних написано: «Мені треба взуття». Бідняк, не довго думаючи, сказав:

— Мені треба стільки й стільки пар топанок! Раптом перед ним появилася ціла купа взуття.

На других дверях написано: «Мені треба одяг». Випросив чоловік і одяг — собі й дітям...

Коли донька підросла, почала ходити по кімнатах, роздивлятися. Хресна їй і каже:

— Якщо мене послухаєш, цей палац і загорода твоїми будуть. Якщо не послухаєш, знищу тебе, і твого нянька...

А тим часом батько дівчини лікував багатих панів, і вони за це добре йому платили — вже розбагатів.

А дівчина росте. Минуло їй шістнадцять років. До одинадцятої години весь час бувала з хресною, а потім баба кудись зникла. Дівчина зацікавилася, куди зникає жінка.

Дівчина побувала вже у всіх кімнатах, крім одної, в котру баба заборонила їй заходити. Дівчина й подумала: «Певно, вона там щось ховає від мене. Загляну, побачу».

Як тільки минула одинадцята година, хресна зникла, а дівчина — бігом до тієї кімнати. Бачить: двері в кімнату трішечки відчинені. Заглянула — а серед кімнати велика бочка крові, а в тій бочці бабуся купається. Вона вся червона, тільки зуби біліють.

Страшенно перелякалася дівчина й зрозуміла, що вона вчинила великий гріх. Швиденько побігла до тієї кімнати, з якої можна було покликати попів, і стала просити, аби дванадцять попів взяли з неї клятву, що вона нікому не видасть того, що бачила в кімнаті.

О дванадцятій годині дівчина дивиться на двір, а там баба тріски збирає. Питає дівчину:

— Маріє, що ти бачила в тій кімнаті?

— Я, бабко, нічого не бачила, бо я там не була.

— Ще двічі тебе запитаю. Не скажеш — поведу тебе в пусті гори звірам на проживу, а твій нянько знову стане таким бідняком, яким був.

— Я там не була й нічого не виділа!

Сказала дівчина ці слова і втретє. Вхопила тоді баба дівчину на плечі, знялася у повітря й полетіла з нею понад високими полонинами, понад густими лісами. Опустилася в хащі на поляну, зняла з дівчини одяг і залишила її голу.

— Ні з ким, окрім мене, ти не повинна говорити!— наказала баба на прощання й зникла.

Дівчина залишилася одна. Заніміла. Знайшла собі домівку в дуплавному буці, живилася корінцями, травою і дикими ягодами.

Одного разу зібрався царевич з міністрами на полювання. Приїхали вони в ліс і зупинилися на отій полянці обідати. А пес щось завітрив і загавкав.

Царський син каже міністрові:

— Відріж псові хліба й м'яса.

Міністр відрізав шмат м'яса і хліба й кинув псові. Пес узяв харчі й поніс до дупла, де жила дівчина. Повернувся і знову жалісно дивиться, наче їсти просить.

— Чому це так жалісно пес дивиться?— питає царевич і знову велів дати йому хліба й м'яса. Пес відніс хліб і м'ясо до дупла. Так було і втретє. На цей раз царевич пішов слідом за псом, знайшов у дуплі дівчину, та таку гарну, якої ніколи не зустрічав. Питає він дівчину:

— Хто ти й чия будеш?

Дівчина мовчала. Царевич здогадався, що вона німа. Повернувся до міністрів і наказав їм привезти з царського двору дівоче плаття і попросив нікому нічого не казати.

Привезли міністри одяг. Спершу дівчина дуже налякалася, потім заспокоїлася. Коли стемніло так, щоб ніхто не бачив, завезли її в царські палати. Поселив царевич дівчину в кімнаті, до якої, крім нього, ніхто не заходив.

Часто він до тієї кімнати заходив, милувався гарною дівчиною, далі почав жити з нею. Коли приховувати цього далі не можна було, царевич

скликав увесь царський двір й дає таке запитання:

— Чи можу я собі взяти те, що знайшов у своєму лісі?

— Можеш!— відповіли.

Тут царевич вивів дівчину й усім показав. Цариця дуже розгнівалася, що син одружився без її відома й взяв собі за жінку якусь невідому дівчину, до того ж німу.

Та царевич був характеру твердого. Жив собі з жінкою далі.

Прийшла пора Марії родити. Народила вона прегарного хлопчика. Вночі баба, її хресна мати, приспала всіх, хто жив у царських палатах, прилетіла до породіллі й питає:

— Скажи мені, що ти виділа в тій кімнаті?

— Я там не була й нічого не виділа.

— Ще раз питаю тебе, Маріє! Коли не скажеш, візьму від тебе дитину, і твій чоловік тебе погубить.

Але Марія нічого не сказала.

Баба забрала дитину, а матері дала до рук ножа, а уста обмазала кров'ю.

Прокинулися всі, дивляться — дитини нема, а уста жінки в крові й у руках ніж. Вирішили, що вона з'їла сина, й відразу доповіли цареві. Та він жінку дуже вже любив, тому нічого їй не заподіяв.

Живуть вони далі. Знову жінка царевича завагітніла.

Коли настала пора їй родити, поставив скрізь сторожу: коло жінки, по коридорах. А баба знову з'явилася. Приспала всіх, прийшла до породіллі й питає:

— Що ти виділа в тій кімнаті? Коли не скажеш, то візьму від тебе й цю дитину.

Марія знову не сказала. Баба їй обмазала уста кров'ю, дала до рук ножа, а сама з малою дитиною зникла. Прокинулася сторожа, дивляться й бачать: жінка спить з кров'ю на устах, в руці — ніж, а дитини нема. Доповіли про це царевичу.

Царевич вже не міг пробачити дружині того, що вона накоїла. Зібрав міністрів, і вирішили, що жінку треба стратити.

Приготували велике вогнище й поставили до нього Марію. Але царевичу було дуже шкода її, і він покликав музик, аби грали жалібно, як на похоронах.

Коли розпалили вогнище, у повітрі раптом знявся вихор, насувала чорна хмара. Вона повзла все нижче й нижче, раптом з неї з'явилася баба й питає жінку царевича:

— Маріє, що ти виділа в тій кімнаті?

— Я не виділа там нічого!

Ще двічі спитала баба молоду жінку, а далі каже:

— Забирай своїх дітей! — і вивели з хмари обох синів царевича.

Почули цю бесіду люди. Стоять і дивуються.

— Ну, Марійко, палац і загорода твої! Тут маєш ключі і живи, як тобі хочеться!— сказала баба наостанок і піднялася разом з хмарою.

Марія, царевич і діти повернулися додому і скликали велику гостину.

Жінка царевича почала від того дня говорити, як і кожна жінка...

Як залізний вовк королевича з королівною одружив

Був собі король і мав одного сина. Тому синові не було більше як вісім літ. А той король любив їздити на полювання. І поїхав одного разу полювати, але як зачав полювати — надобав залізного вовчка, такого, що він ще ніколи не бачив. І привіз його додому. Приходить до жінки і розповідає:

— Знаєш, серце, що я такого звіра сполював, що ніде на своїм житті не бачив: залізного вовчка!

І показує жінці, і повідає до неї:

— Треба, серце, його замкнути до льоху, і щоби ключ сховала собі в кишеню, щоб його ніхто не випустив.

А сам справляє бал і розписує скрізь по королях, щоб з'їжджалися до нього на бал: хоче похвалитися тим вовчком. Заїжджаються пани, королі. їдять, п'ють.

А того короля синок мав лучок і пішов на двір бавитися. І бавиться собі, стріляє з того лучка. Та й як стрілив до того льоху, та стріла впала через ґрати до того льоху. І він став, і плаче, і повідає до того вовчка:

— Вовчку, вовчку! Віддай мені мою стрілку!

А він відповідає:

— Я тобі віддам, але випусти мене з тої неволі, а я тобі колись стану в пригоді.

— А як же я тебе випущу, коли ти замкнений?

Вовчок відповідає:

— А так: піди до мами, бався коло неї та й помаленьку вложи руку в кишеню. Там є ключик. Виймеш, прийдеш до мене, випустиш мене, та й знов підеш, та й помаленьку вложиш. Тільки нікому нічого не кажи.

Той пішов. Як зачав пеститися коло матері і вложив руку в кишеню. Вийняв ключик, приніс, відомкнув, випустив того вовчка. Замкнув знов на ключ, прийшов знов до матері, зачав бавитися і помаленьку вложив в кишеню.

А тії гості наїлися, напилися добре. Тоді той король каже:

— Тепер я, панове, покажу вам звіра такого, що ви ніколи не бачили.

І бере в жінки ключ, викликає всіх тих королів на двір, веде до льоху. А вовка нема! Де? Хто? Що? Хто випустив? Не знати де подівся! Великий зробився переполох.

Питає жінки і всіх слуг, чи не видів хто, бо великий тому стид: казав, що покаже, а тут нема!

Але один слуга повідав:

— Там ніхто не ходив, тільки панич.

Зараз зачали його питати. Він признався. Король наказав його замкнути, доки гості не пороз'їжджаються. Пороз'їжджалися гості. Тоді король наказав своєму маршалкові, щоби він узяв того хлопця і завіз у великі ліси, щоб там його згубив і серце з нього привіз. Але жінка просить, плаче:

— Один син!

А він таки на своєму:

— Таки я його згублю! Де то видано, він мені такий стид зробив?!

І таки посилає маршалка з тим хлопцем. Але мати кличе того маршалка секретним способом і просить, щоб він його не губив. Дає йому багато грошей, песика і повідає:

— Як вивезеш його в ліс, не губи ж його: пусти в світ, а песика забий, вийми з нього серце і привезеш напоказ. І як так зробиш, то дам тобі стільки, що будеш мати на ціле своє життя.

І він вивіз його в ліс, і так зробив: забив песика, взяв з нього серце, привозить і показує королеві. А король йому дав дуже багато грошей. А жінка кличе і повідає:

— Я тепер тобі дам ще більше грошей за те, що ти так зробив.

І дає йому велику суму, і просить його, щоби він за сином доглядав. І для сина дає грошей багато, і просить маршалка, щоб він хутко відправився.

Той маршалок відправляється. Приїхав до того лісу, надибав хлопця, взяв з собою, і поїхав в друге королівство, і знов став маршалком. А того хлопця віддав до кухні, і він там був літ кілька. Вже й виріс, і гарний хлопець. А маршалок собі панує в короля.

Але в того короля була дочка єдина, до неї сваталося багато королевичів, а вона за жодного не хотіла іти. І повідає вона до батька, щоб він вистроїв їй галерею на другім поверсі і щоби оповістив по всій губернії, що як вона вийде і сяде на тій галереї, і хто до неї доскочить конем — чи з панів, чи з королів, чи з циганів, чи з мужиків, то вона за того піде заміж.

І король так і зробив. Розписав скрізь по полах і по королях, що, «хто до моєї дочки доскочить конем на другий поверх, з якого би не був народу, то дочка піде за нього». Визначив термін і бал справляє.

Прийшов той термін. З'їжджаються пани, королі, такі багаті, повбирані. І той маршалок збирається. А королевич вийшов, став собі за кухню, виплакався, подумав собі: «Гей, гей! Щоб то мені так можна, то і я би скакав! А я, бідний, нінащо перевівся». Стоїть, замурзаний, та й плаче. Ось тут біжить вовк залізний — той, що він його випустив. Прибігає вовк і повідає:

— Як ся маєш?

А він повідає:

— Ей, маюся! Бачиш, як тепер через тебе бідую? Хотіли мене згубити, але дали мене на опіку маршалкові, і дали йому гроші за мене. А він мене запакував, а сам збирається до тої королівни скакати.

А вовк повідає:

— Стій! Не бійся! Ти мене визволив з неволі, тепер я тебе визволю.

Затрясся той вовк, і разом став з нього такий гарний кінь, як жодного такого не було. І вбрав його в королівське вбрання, і відправляє, і так йому повідає:

— Їдь же і ти! І як будуть скакати, то жоден не доскочить. І твій опікун буде скакати, але не доскочить. А ти своїм доскочиш. І поцілуй її в руку, і назад хутко втікай, щоб тебе ніхто не піймав.

І він так зробив. Приїхав до палацу. Зачали скакати. Котрий скочить, то не може доскочити. І його пан, той маршалок, з цілої сили скаче і не може доскочити. А він як скочив своїм конем — доскочив, поцілував її в руку і сам назад! І так втік, так хутко, що ніхто не заглянув, де подівся. Але їй дуже сподобався, та не знати де подівся.

От усі роз'їжджаються. Питає король:

— Хто доскочив?

А той маршалок відповідає:

— То я!

Тая королівна повідає, що то не він доскочив, а той каже, що він доскочив. Батько тоді й каже дочці:

— Дай спокій! Він би не казав, якби не доскочив.

Вже вона мусить іти за нього. І починається весілля, з'їжджаються гості. Прийшов другий день, вже мають брати шлюб, а вона просить батька, щоб іще раз поз'їжджалися.

— Нехай придивлюся, чи він то доскакує.

І батько на те пристав, розписав знов по тих самих, щоб з'їжджалися. Поз'їжджалися знов. А той хлопець знов вийшов з-за кухні та й плаче. Біжить вовк.

— А чого ти плачеш?

А він повідає:

— Як же мене не плакати? Казав, що тая королівна буде моя жінка, а з нею вже мій пан жениться. Але ще будуть скакати.

Вовк каже:

— Стій, не журися.

Затрясся вовк, і став такий кінь гарний, ще кращий, як перше був. В королівське вбрання вбрав його і повідає:

— Їдь же! І як тепер скочиш, то вона дасть тобі перстень, то ти знов тікай.

Поїхав він. Скачуть пани, королі до неї. Той маршалок скаче. Але ніхто не може доскочити. А він на своїм коні як скочив, то так, що мало на галерею не вискочив. Вона дала йому перстень, і він хутенько помежи люди. І втік знов у своє місце. Розібрався, та й як те все від нього зникло, то й знов зажурився.

А король питає:

— А що? Хто доскочив?

А той маршалок повідає:

— Я,— каже,— доскочив.

Королівна каже, що то не він, а він таки повідає її батькові, що таки він. І король вірить йому. Вона каже до батька:

— Ну, коли то він, то нехай мені покаже той перстень, що я дала.

Зараз його запитали:

— Де той перстень, що вона тобі дала?

Він повідає:

— Ой нема, бо як скакав назад, то він мені випав з рук.

І таки король не йме віри королівні, каже:

— Якби то не він, то не признавався би, а той би другий ніде не подівся!

І знов весілля призначає.

А той королевич у кухні почув, що таки весілля, та й плаче, що вже два рази доскочив, і нема нічого з того. Прийшов уже час шлюб брати. Вона знов просить батька, щоб ще раз скакали.

А батько повідає:

— Я тобі ще той раз дозволю, але вже це раз останній.

Знову з'їхалися всі. Вийшла вона на галерею, і знов скачуть. А той хлопець вийшов знов за кухню та й плаче. Дивиться — біжить вовк.

— Ей, чого ти плачеш? Стій, не плач!

— Ей, як мені не плакати, коли я вже два рази скакав і нема нічого з того? Вона таки за маршалка іде! Але ще скачуть.

Вовк повідає:

— Нехай скачуть. Іди ще й ти скакати.

Затрясся вовк, і став кінь, в королівське вбрання одяг його і каже:

— Їдь, добувай свого. І як будеш скакати, то твій пан схоче, щоб ти не доскочив, то тобі відрубає на лету мізинний палець. Але як доскочиш, то вона тобі дасть своєї шалі шматочок, і ти хутко назад утікай. А вона буде дивитися, де ти подінешся, але таки не побачить, а твій пан тебе не пізнає. А як прийдеш до кухні, то перезуйся в інший чобіт, а палець тією шаллю обмотай.

І так відправляє його, а сам зник.

Приїхав королевич до палацу. Як скочить догори — доскочив. Вона дала йому свою шальку. І як він вже летів донизу, то маршалок як рубане його мечем по нозі, то йому мізинний палець відрубав. Той хлопець хутко помежи люди, та й не знати де подівся. Прийшов до кухні, перезується, обмотав собі тією шалькою ногу і той палець, що перстень на ньому. Та й робить свою роботу. І ніхто не знає, де він був. І знов питаються:

— Хто доскочив?

А той маршалок повідає, що таки він доскочив. Та й таки доводиться справляти з ним весілля, і вже на другий день мають брати шлюб обоє.

Прийшов вечір. Вийшов той королевич за кухню та й плаче. Біжить вовк:

— Чого ти плачеш?

— А як же мені не плакати? Вже три рази доскакував, і нема нічого з того. Бо вже через цю ніч гуляти весілля мають, та й вже візьме шлюб з тим маршалком.

— Цить, не плач, вона твоя буде! На тобі бубон. І підеш вночі, як будуть гуляти весілля, та й затарабаниш у той бубон. Стане військо довколо того палацу. І кожен воїн буде мати дуже гарні квіти, і будуть їй вітати і дарувати квіти. То їй це дуже сподобається. А тебе як забачать з тим бубном, то схочуть зловити, а ти втечи, і тоє військо зникне.

Прийшла ніч, бере він той бубон і йде. Приходить до палацу. Музика грає, гуляють. Він став собі під вікном, де вона сиділа. Як затарабанив! Стало дуже гарне військо довколо того палацу, і кожен воїн тримає квіти в руках. Тії пани всі повибігали: довкола військо дуже гарне стоїть, і тримає в руках кожен воїн прекрасні квіти. І дивляться, що якийсь стоїть і командує ними. І тії воїни приступаються до неї, віддають їй тії квіти і вітають її з весіллям. Але дивляться на того, що стоїть з бубном. І хотіли його зловити, але він зник, і військо з ним зникло. А тая королівна дуже здивувалася й захотіла дізнатися, що таке. Просить батька, щоб не брала шлюбу рано, щоб ще одну ніч гуляли. І батько дозволив.

Прийшов на другий день вечір. Вийшов той королевич на кухню. Слухає: грають, гуляють. А він став та й плаче і виглядає вовка. Ось тут біжить вовк і каже:

— Не плач! Візьмеш шлюб з тою королівною. На тобі інструмент

такий, що як заграє, то стане двадцять чотири музиканти в два ряди перед палацом. І повибігають усі з палацу. Тії музиканти зникнуть, а тебе спіймають. Але як підеш, то щоб не вбирався. І як тебе приведуть до залу, то та королівна буде тебе просити, щоб ти їй інструмент продав. Буде тоді давати дуже багато грошей за нього то ти не продавай, тільки скажи, як тобі дозволить цілу ніч стояти коло свого ліжка, то продаси. Ну, бувай мені здоров! Вже ти мене більше не будеш бачити, бо скільки я маю покутувати?

І зник. Прийшла ніч. Бере той хлопець свій інструмент і йде. Приходить під палац, став собі під вікном. Як заграв — стало двадцять і чотири музиканти в два ряди, і дуже гарно заграли, так, що аж всю ту музичку, що в покоях, заглушили. Тут повибігали з палацу. Дивляться, нема нікого, тільки той хлопець. Зловили його. Приводять до залу. А королівні дуже то сподобалось, і повідає до нього:

— Що ти хочеш за той інструмент? Продай мені!

І дає йому сто тисяч, а він повідає:

— Ой, я не продам! Тільки як дозволите мені, щоб я цілу ніч стояв коло ліжка ясної пані, то дурно віддам.

А ті обернули на жарт і дозволили йому стояти.

От ідуть вони спати. Став королевич коло ліжка. Стоїть. Прийшла королівна з служницею, розібралася, лягає в ліжко. Служниця загасила світло, лягає на другій постелі коло неї, а той хлопець стоїть. Зморив його сон, сів собі, сперся до ліжка та й заснув.

Прийшов ранок. Королівна пробудилася. Дивиться на нього — пізнає, що такий, як той, що доскакував до неї. Придивляється краще — забачила свій перстень в нього на пальці. І дивиться: чобіт йому розпорвся, і видно ту шальку, що вона дала. Вона встає, прибігає до батька з плачем і каже батькові, що то все неправда, що той маршалок повідає. Приводить батька і показує той перстень, що дала, і ту шальку. І каже, що дуже він їй сподобався.

Почали його випитувати, що він за один. Він повідає:

— Я королевич, тільки мене батько наказав стратити за те, що я випустив залізного вовчика з льоху, котрого батько сполював в степах. Але мене мати дуже жалувала, дала тому маршалкові дуже багато грошей, щоб він мене не стратив, і просила його, щоб він мене взяв на опіку. А він мене покинув!

Тоді справили йому, що було потрібно з одягу, обчистили з попелу, і королівна з ним шлюб взяла.

А того маршалка прив'язали до коня такого, що ще ніде ним не їздили, і пустили в степи, щоб його розшарпав на шматки. А вони собі обоє королювали.

Як чоловік і ведмідь газдували

Було це дуже давно. Жив бідний чоловік, мав жінку і повну хату дітей. Та діти ще нічого не знали робити.

Біда і нужда в хаті росте, голод дівчорю гне і мучить. Не знає чоловік, за що і взятися. Літом іде до лісу рубати дрова, щоб заробити копійку. Але з того заробітку утримувати велику родину важко. Не має чоловік землі, щоб наорати, насіяти, бо клаптик у нього такий, на якому всього хатина стоїть.

Біднякова хата недалеко від лісу. Як тільки зима настає, бере чоловік самотяжні санки і йде по дрова до лісу.

Одного разу чоловік пішов з санчатами до лісу й опинився у глибокій хащі. Мало хто і бував тут. Іде, іде, вибрався під високу гору, потрапив на широку долину. І думає собі: «Коли тут ліс повалити, буде поле. А поле вродить хліб».

Зима ще не минула, чоловік дався ліс рубати. Тонку деревину везе додому, колоддя валить до купи з думкою, що навесні підпалить, попелом удобрить землю.

Довго рубав чоловік ліс. Багато навозив собі дров додому. Та прийшла весна, сніг зник. Подався чоловік палити громаду дерева. Тонке гілля обрубав, скинув на громаду. Великі колоди рушити з місця не може. А саме в березні звикли вибиратися з своїх зимових логовищ ведмеді. Виліз із гаври старий бурмило, дивиться, як чоловік мучиться, прийшов близько і каже:

— Що ти, чоловіче, тут робиш?

— Хотів би я очистити поле. Тут далеко, сюди лісники не придуть, ніхто видіти не буде, де я господарюю. Хотів би я собі щось посадити і посіяти. Бо діти голодніють, жінка голодніє, а я сам бідую. Так бідую, що з голоду погібати прийдеється.

Задумався ведмідь і каже:

— Бідую зимою і я, бо сиджу в барлозі і лапу ссу. Коли ти мене прийняв би до себе, ми землю обробили б разом, посіями б разом, а потім врожаєм поділилися. Я виджу, що ти всіх дерев зібрати не в силі, я тобі допоможу.

Домовилися чоловік і ведмідь про спільне газдування. Робота йде добре. Бо яка колода не була б велика, ведмідь легко нею котить з місця на місце. Чоловік тільки командує.

Почали чоловік і ведмідь ярувати. Поле було вже чисте, колоддя спалене. Копає чоловік мотикою, ведмідь — кігтями. Поле вже покопане, треба садити, сіяти.

— Ну,— каже чоловік,— договорімся, що буде тобі: чи зверху, чи знизу?

Ведмідь подумав: «Я видів і таке, що родиться над землею... Попрошу те, що зверху».

— Мені те, що над землею.

— Гаразд!

Приготував чоловік насіння. Посадили на паленищах багато картоплі. А на нивках, де вогонь був, вона родить добре. Насіння зійшло, картопля почала рости. Листя на новині таке, що любо дивитися,— аж чорне. Прийшов час картоплю обкопувати. Чоловік копав мотикою, ведмідь — кігтями. Так обкопали вперше, вдруге.

Після другої обкопки почала дозрівати. Чоловік був неглупий, вже влітку почав носити з врожаю додому по торбині.

Життя пішло краще. Діти вже не голодні.

Настав час збирати урожай. Прийшов чоловік і ведмідь на ниву. Каже чоловік:

— Дивися, інші люди збирають врожай. Збираймо свій. Коли не зберемо, припаде снігом.

Ведмідь вириває картоплиння, складає до громади, бере на плечі, несе до своєї зимівки. А чоловік спокійно викопує з землі картоплю, бо вже йому картоплиння не заважає. Накопав чоловік картоплі багато, бо врожай був добрий.

Зібралися з нив чоловік і ведмідь, чекають зиму. Поки снігу не було, ведмідь сяк-так живився — виходив на пашу, поїдав картоплиння. А як настала зима, прийшов і голод. Картоплиння пробує їсти, а воно несмачне. Зрозумів ведмідь, що вчинив негаразд.

— Прийде весна, буде інакше. Я візьму собі те, що під землею. Гірко, бідно перебув зиму ведмідь, ледве весни дочекався. Настало тепло. Зустрічає ведмідь чоловіка на полі.

«Будемо інакше миритися!» — думає ведмідь і каже чоловіку:

— Обдурив ти мене, я ледве живий залишився. Тепер візьмеш собі, що буде зверху, я візьму те, що в землі.

— Гаразд!

Приніс чоловік насіння кукурудзи. Засіяли кукурудзою поле, зійшло насіння, почало рости стебля. Треба кукурудзу обкопувати. Обкопали

вперше, обкопали і вдруге.

Прийшла осінь. Чоловік найняв воза, вибрався до лісу за врожаєм.

— Твоє — зверху, моє — в землі! — каже ведмідь.

І взялися збирати посіяне весною. Чоловік наламавав качанів немало, бо вродило добре. Ведмідь вириває з землі коріння.

Прийшла зима. Чоловік з дітьми гараздує, а ведмідь голодніє. Розізлився й думає: «Увиджу того чоловіка, заб'ю його, щоб більше не дурив мене».

Вийшов чоловік на поле, його зустрів ведмідь:

— Двічі дурив ти мене, а тепер я тебе уб'ю. Бо залишишся живим, знову обдуриш.

— Добре,— каже чоловік.— Хочеш мене забити, вбивай. Тільки дай можливість відклонитися до жінки й дітей.

— Гаразд! Іди! Прощайся з сім'єю й повертайся сюди. Тут я тебе і з'їм!

Іде чоловік засмучений. Зустрічає його лисиця. Каже йому:

— Чого ти, чоловіче, такий зажурений?

— Що тобі розповідати? Хіба чимось поможеш?

— А коли поможу? Тільки кажи, яка біда? Я пораджу. Розповів чоловік історію з ведмедем, розповів, як землю обробляли, як сіяли, як врожаєм ділилися. Розповів чоловік і те, як ведмідь залишився незадоволений, як хоче його забити, як він відпустив попроситися з жінкою.

— Коли ти мені даш міх курей, я тебе обороню.

— Дам, тільки оборони мене.

— Іди додому, візьми сокиру і сани, з якими ходив зимою по дрова. Стань на місце, де чекав тебе ведмідь. Я вийду на високу гору і буду кликати:

— Чоловіче, го-го-гов!

А ти до мене озвися: «Го-го-гов!» Я тобі буду казати:

— Чи видів ти вовка і ведмедя?

Ведмідь питає:

— Для чого тобі вовка і ведмедя?

А я йому:

— Треба їх до війська!

Як почує ведмідь, буде просити, аби ти сказав, що не видів його. Я буду далі звідувати:

— Хто коло тебе?

Ведмідь буде казати:

— Кажі — колода.

— Коло мене колода.

А я знову покличу:

— Чоловіче, го-го-гов!

— Го-го-гов!

— Люди колоду на сани кладуть!

Ведмідь буде просити:

— Клади і мене.

Ти почнеш ведмедя класти на сани, а він буде звідти котитися. А я знову гукну:

— Чоловіче, го-го-гов!

— Го-го-гов!

— Люди колоду до саней прив'язують.

А ведмідь скаже:

— В'яжи і мене!

— Ти ведмедя прив'яжеш. Тоді я знову:

— Чоловіче, го-го-гов!

— Го-го-гов!

— Люди колоду з гіллям не везуть, гілля обрубують. Ведмідь буде казати:

— Бери сокиру, махай, ніби рубаєш.

А ти рубай ведмедя.

Послухав чоловік пораду, вернувся додому, розповів жінці про свою біду. Розповів, як лисиця взялася йому допомогти.

Взяв чоловік під плече сокиру, кинув сани на плече, подався до лісу. Вибігла лисиця на гору й чекає. Втямила вона ведмедя. А тільки прийшов на поле, де його ведмідь чекав, як лисиця гукнула:

— Чоловіче, го-го-гов!

— Го-го-гов!

— Чи ти видів вовка і ведмедя?

Ведмідь злякався і каже:

— Питай, для чого вони?

— Треба їх до війська!

Просить ведмідь:

— Кажі, що ти нас не видів.

— Я їх не видів.

Лисиця знову кличе.

— Чоловіче, го-го-гов!

— Го-го-гов!

— А що коло тебе?

Ведмідь просить:

— Кажі, що колода!

— Коло мене колода.

— Люди колоду на сани кладуть!

Ведмідь шепче:
— Кажи, що й ти кладеш.
— І я кладу.
Ведмідь котиться з саней.
Лисиця знову:
— Чоловіче, го-го-гов!
— Го-го-гов!
— Люди колоду коло саней прив'язують!
Ведмідь тихо:
— Кажи, що ти прив'язуєш.
— І я прив'язую.
Взяв чоловік ланцюга, прив'язав ведмедя до саней.
А лисиця знову:
— Чоловіче, го-го-гов!
— Го-го-гов!
— Люди колоду з гіллям не везуть! Люди гілля обрубують!
Ведмідь тихо:
— Махай сокирою, ніби й ти обрубуєш.
Вхопив чоловік сокиру і почав рубати ведмедеві ноги. Ведмідь реве, ліс дрижить. Зарубав чоловік ведмедя, ще й шкуру зірвав...
Прискакала лисиця до чоловіка й каже:
— Давай мішок курей!
— Ходи до села! Дам тобі в селі. Як не дати, коли мене ти врятувала від смерті.
Зібралися і йдуть. Коли були недалеко, лисиця стала біля куща й каже:
— Іди, чоловіче, додому, принеси курей сюди!
Прийшов чоловік додому, говорить жінці:
— Ну, жінко! Я, хвалити милостивого, здоровий. Налови курей, неси їх лисиці, бо вона мене оборонила від смерті.
Жінка пошкодувала курей:
— Де я курей дала б лисиці?
— Не кажи дурниць, клади курей до міха! Вони знову у нас розведуться.
Наловила жінка курей, зав'язала до міха. Кинув платню чоловік й несе.
Прийшов до лісу, зустрів лисицю. Розв'язав мішка, випускає курей. Ловить лисиця, кури кудкудакають. Прибіг пес. Кинувся на лисицю. А та давай тікати. Ось-ось має піймати її. Нелегко лисиці втекти. Тільки шмигнула до нори, як пес за задню ногу вхопив її. Лисиця каже:
— Хвалити милостивого, гаразд, що ти вхопив за корінь, а не за ногу.
Почув такі слова пес, подумав, що лисиця правду каже. Випустив ногу з зубів і вхопив за корінь. Затягнулася лисиця до нори й сидить.

Та пес був хитрий. Побачив, що обдурений. Сів коло нори й чекає. «Мусить вийти!» — думає пес.

Лисиця довго не виходила. Та нарешті вийшла. Голодна була й мусила вийти.

Оглядається, перед норою нікого не видить. Пішла до села з думкою, що піймає курку. А пес приготувався, вхопив лисицю і розірвав.

Так бідний чоловік знебувся і ведмедя, і лисиці. А на полі вже не тільки садив картоплю, сів кукурудзу, але й сад заклав. Виросли яблуні, сливи, груші. Збудував чоловік в саду хату, перебрався до неї, бо землі довкола вже було більше.

Виросли діти. Хлопці поженилися. Кожен син збудував собі нову хату. Прийшли до бідного чоловіка свати, повіддавалися за парубків дочки. Зяті побудували собі хати. Так довкола одної хати виросло багато нових, і повстало село. А пан, що йому колись належав ліс, не мав сили прогнати людей.

І на цім слові казка закінчилася.

Як лисичка Івана-баштанника зробила царевичем

В якомусь-то царстві, в якомусь государстві жив собі дуже багатий пан. От треба тому панові наймита — нікому свиней пасти. Посилає пан прикажчика шукать свинаря.

— Тільки,— каже,— з такою умовою, що як вибуде рік, дам йому день поля на рік, а не вибуде, то нічого не плачу.

Пішов прикажчик по селу, розпитує:

— Чи нема де якого нетяги?

— А там,— кажуть,— живе убогий парубок, він піде.

Ото й найняли того парубка. Вибув він рік, і дали йому день поля на рік.

Іде парубок від пана та й думає: «Служив я,— думає,— рік, вислужив день поля на рік,— що мені з ним робить?» Думав-думав: «Посію баштан...» Думав-думав: «А чим же я,— каже,— те поле виорю, що в мене ні волів, ні плуга?..» А далі й надумавсь: «Піду до пана». Приходить.

— Пане,— каже,— любий пане,— каже,— милий! Служив я у вас рік, вислужив день поля на рік, та нічим мені зорать його. Чи не зорали б ви мені? Я б уже вам відробив.

Пан зглянувсь на нього:

— Добре,— каже,— виорю!

Зорали ту нивку, посіяв він баштан. І як уродив же той баштан! Кавуняччя — отаке! А дині — отакі!

Поставив собі парубок курінь серед баштана, там і живе — баштан стереже. Тільки як стали пристигати дині, помічає він, що оце вдень лежала така гарна динька, а на ранок устане — сама шкаралущина! «Ну,— думає,— я ж таки пристережу, хто мої дині переводить, я йому дам!»

От настала ніч. Сів він у курені, стереже. Коли чує — хрум-хрум! Він потихесеньку туди — аж там лисичка; він підкрався та хап її за хвіст! Та й піймав.

— Ага! — каже.— Я тобі дам динь!

Та як замахнеться...

— Ой, чоловіче-голубчику,— каже лисичка,— не бий мене — я тобі у великій пригоді стану.

— А дині їстимеш? — каже.

Та її ціпком... А вона проситься:

— Хоч живу,— каже,— пусти мене, я тобі у великій пригоді стану!

Бив-бив, а далі й питає:

— У якій же ти мені пригоді станеш?

— Я,— каже,— тобі висватаю царівну!

— Ну, гляди!

Та й пустив: «Ото хитра,— думає,— за царівну сватає...»

Побігла лисичка до царя. Там її не пускають, виганяють.

— Треба мені самій царя бачити — пустіть! Я щось йому скажу.

Її гонять, а вона у палац преться. Цар і почув.

— Що там за лемент? — питає.

— Та тут,— кажуть,— волоцюга припленталась.

— Впустіть,— каже цар.

Її й пустили. Вона цареві в ноги:

— Царю-государю,— каже,— змилуйся, що я до тебе з недоброю вістю прийшла!

— З якою недоброю вістю? — питає цар.

— Так і так,— каже,— була я у змія, хвалився він мені, що буде твоє царство воювати— дочку твою візьме за себе. Так оце я прийшла тобі розказати.

— Ох, мені лихо! — ухопився цар за голову,— а в мене ж і військо не готове!

Та на царедворців:

— Га, сякі-такі! Мене хочуть воювати, а ви нічого не знаєте.

Лаяв їх, лаяв...

— Кличте раду! — гукнув.

Тут де не взяли генерали, сенатори, панства усякого поназбігалось — радяться, як їм того змія повоювати. Радились-радились — нічого не врадять: нема війська! А лисичка знов цареві в ноги:

— Царю-государю, змилуйся,— каже,— що я тобі пораджу: є в мене цар курінний, як віддаси за нього дочку, він тобі змія завоює!

Цар і сюди кинувсь, і туди кинувсь — нічого робити:

— Як завоює,— каже,— то вже віддам!

Прибігає лисичка до куреня:

— Здоров, курінний царю!

— Здорова була, лисичко-сестричко!

— Я тобі добру вість принесла.

— Кажи.

— Була я в царя, за тебе царівну сватала; так цар сказав: «Як завоює,— каже,— змія, то віддам». Ходім воювати!

— Тю-тю, дурна! — каже парубок.— Як же мені його звоювати?..

— Нічого, звоюєш; мене слухай, все гаразд буде. Одягайся, ходім.

— А баштан,— каже,— на кого покину?

Вона як почала його вмовляти — пішли.

Ідуть та йдуть, лисичка попереду біжить, парубок позаду йде. Коли назустріч іде змії: так і сипле іскри, так і сяє!

— То,— каже лисичка,— змії йде. Ти,— каже,— постій тут під копицею (на луці були), а я побіжу вперед до нього.

Став той парубок під копицею, думає: «Пропав же я!» А лисичка побігла до змія.

— Здоров, зміїку-братіку!

— Здорова, лисичко-сестричко!

— Що я тобі скажу, зміїку-братіку! — каже лисичка.— Біжу я оце до тебе з недоброю вістю: іде на тебе цар війною, хоче тебе звоювати і все твоє багатство відняти!

— Де ж він? Далеко? — питає змії.

— Якби,— каже,— далеко, а то близько!

— Що ж мені тепер робити? — питає.

— А що робити? — каже лисичка.— Он, під копицею, стоїть чоловік, віддай йому все своє — і коні, і коляску, і одержу, а сам уберись у його одержу та й іди собі додому; цар тебе не пізнає... А то пропав!

Змії мерщій одержу з себе, а свитку на себе — та бігом звідти!

«Спасибі лисичці, від смерті врятувала!» — думає.

Тоді той баштанник убрався в золоту одержу — і такий став гарний, що хоч не схочеш, то полюбиш! Сів у коляску, поїхали з лисичкою.

— Бач,— каже вона,— а ти боявся!

Приїхали до царя. Лисичка цареві в ноги:

— Царю-государю! — каже,— кланяється тобі цар курінний і шле подарунки, він звоював змія, просить дочку твою за себе!

Цар зрадів, цариця зраділа, царівна теж. Повискакували, беруть його, ведуть. А через тиждень і весілля справили. І я там був, мед-вино пив, у роті не було, а по бороді текло.

Як владика пас гуцулових свиней

Один цісар у біді завжди радився з гуцулом, що має робити. А владиці дуже не подобалося те, що цісар не до нього приходить за порадою. І одного разу він сказав:

— Чого це ти, цісарю, за першого міністра маєш того гуцула? Адже я розумніший від нього...

Цісар подумав і відповів:

— Як ти, святий отче, розумніший від мого гуцула, то завтра мені скажеш, що я думаю, й покажеш таке, чого я ще не видів. Не буде цього — підеш геть, аби тебе й близько не було!

Владика дуже зажурився. Цілу ніч не спав, але нічого не придумав. Побіг до гуцула порадитися, що має робити, аби якось викрутитися з тієї халепи.

Гуцул відповів:

— Ви самі, святий отче, не викрутитесь, бо у вас розум заслабий. Я зроблю за вас усе. Але у мене є робота, то ви її мусите зробити замість мене.

— А яка робота? — напудився владика.

— Треба вигнати на вулицю свиней. Будете пасти їх у шанцях, доки я не вернуся від цісаря.

— Добре, — погодився владика.

Він убрався в одягу гуцула, взяв патику в руки і вигнав свиней на вулицю. А гуцул одягнувся в чорну фаланду, приліпив собі бороду із клоччя і повісив на шию хреста. Так пішов до цісаря. Став перед ним і каже:

— Я прийшов, світлий монарху, відповідати на твої питання.

— Що я думаю, отче? — спитав його цісар.

— Ти, вельможний цісарю, думаєш, що я святий владика, а я — грішний чоловік, — і гуцул здер приліплену бороду.

Цісар сказав:

— Тепер мені покажи таке, що я ніколи ще не видів...

— Ходи, світлий цісарю, зі мною...

Гуцул повів цісаря на вулицю і показав йому владика, який попасував свиней.

— Таке ти колись видів?

— Ніколи не видів!
Другого дня, кажуть, цїсар зробив гуцула владикою.

Дідова дочка й бабина дочка

Був собі дід та баба і мали собі дочку. Ото чи довго пожила баба, чи ні, та й здумала вмерти; а як умирала, то своєму чоловікові казала:

— Як я умру, чоловіче, а ти будеш женитися, то гляди — не бери тої удови, що біля нас живе з дочкою, бо вона тобі буде жінкою, а нашій дитині не буде матір'ю!

— Добре, — відказав чоловік, — не буду брати не то її, а й ніякої, і женитися не буду.

От заховав дід бабу і похорон відправив та й живе собі сам. А трохи згодом ішов раз селом та й зайшов до тієї удови, що жінка не веліла її брати. То чоловік казав: не буду женитися ні з якою, а то й забув, що казав, і забіг, побалакав і удову до себе просив. Тоді вдова з великих радощів сказала:

— Я вже давно цього ждала!

От усю худобу забрала і до діда жити з дочкою помандрувала.

Ото живуть усі вкупі — дідова дочка й бабина. Дуже баба не любила дідової дочки: сказано, як мачуха, — усе гризе голову, та й діти між собою часто сваряться, надто бабина дочка; звичайно, як зведенята — у них ніколи ласки нема.

Оце, було, як підуть на досвітки, то дідова дочка пряде, а бабина знай цілу ніч гуляє з хлопцями та крутиться; і не раз так бувало, що, гарцюючи, і мички попалить. А йдуть додому вранці та дійдуть до перелазу — ото й каже бабина дочка до дідової дочки:

— Дай, — каже, — мені починки, сестрице, я подержу, поки ти перелізеш.

— Добре, — каже, — сестрице, на!

От поки дідова дочка перелазить, а бабина дочка, узявши починки, побіжить додому й матері набреше, що дідова дочка з хлопцями цілу ніч гулялась і мички попала.

— А я прjala й додому поспішала. Бачте, мамочко, яка вона ледача!

От дідова дочка прийде додому, то мачуха й почне її бити і дідові вказувати:

— Твоя дитина ледащо — не хоче робити, а ти не хочеш учити!

От, що вже не робила, як з неї не знущалась, що дідові не наговорувала, а їй усе байдуже: робить собі мовчки. Дуже було бабі досадно з дочкою дивитися на неї, що дід її жалує; і почали вдвох радиться, як би дідову дочку витурити з дому, щоб її не було!

Ото й почала баба дідові гризти голову:

— Твоя дитина ледащо — не хоче нічого робити, тільки все гуля та спить товстим сном, а ти ще й жалуєш, ти б лучче, ніж мав би жалувати її, то б найняв де-небудь, то, може, що й було б з неї!

— Де я найму її? — каже дід.

— Так веди, куди хочеш, а щоб вона дома не була.

Ото як докучила баба своїми речами дідові, аж до живих печінок допекла, бо щодня одно товкла: «Веди та й годі!» Нічого було робити дідові: треба вести, хоч і жалко.

От зібрались і пішли, і зайшли у великий ліс. Ото дочка дідові й каже:

— Заверніться, тату, додому, я й сама піду, десь найду собі службу.

— Добре,— каже дід.

Попрощався і завернувсь, а дівчина пішла собі.

Ото йде та йде дуже великим лісом, коли стоїть яблунька, така зарощена бур'яном, що й не видно, та й каже:

— Дівонько-голубонько, обчисти мене, обханюч мене — я тобі у великій пригоді стану!

От дідова дочка закотила рукави, обполола, обханючила і пісочком обсипала; яблунька подякувала, дівчина пішла далі.

Ото схотілось їй пити. Вона зайшла до криниці, а криничка їй говорить:

— Дівонько-голубонько, обчисти мене, обханюч мене — я тобі у великій пригоді стану!

От дівчина обчистила, обханючила і пісочком обсипала; криничка їй подякувала, вона пішла далі. Коли біжить така погана собака та й каже:

— Дівонько-голубонько, обчисти мене, обханюч мене — я тобі у великій пригоді стану!

От дівчина заходилась, обчистила, обханючила, собака сказала: «Спасибі, дівонько!» Вона пішла далі.

Коли стоїть піч, і така облупана, а біля неї глина лежить. Ото й каже піч:

— Дівонько-голубонько, обчисти мене, обмаж мене — я тобі у великій пригоді стану!

От дівчина замісила глину, полізла у піч, обчистила, обмазала; піч їй подякувала, дівчина пішла далі. Ото йде та йде, зустрічає її жінка та й каже:

— Помагайбі тобі, дівчино! Дівчина відказала їй:

— Доброго здоров'я!
— Куди ти йдеш, дівчино? — спиталась жінка. А дівчина й каже:
— Іду, тіточко, щоб де найняться.
— Наймись у мене, — сказала жінка.
— Добре, — відказала дівчина, — наймусь.
— У мене, — каже жінка, — невелике діло, аби ти вмiла зробити те, що я скажу.

— А чому ж не зумію? — каже дівчина. — Раз мені покажете, паніматко, а вдруте і сама знатиму.

Ото прийшли додому, де та жінка жила. От жінка й каже:

— Ось що, дівчино: оце тобі казани, то ти рано й вечір нагрій окропу і вилий у корито, і борошенця туди всип, і замішай — тільки, гляди мені, щоб не гаряче було, тільки тепленьке; та не бійся, що б ні бачила, що ні чула — стань на порозі, двічі свисни, то до тебе позлазяться гадюки, ящірки, жаби і всякий звір; то ти нагодуй їх, то вони порозлазяться, куди якому треба.

Дівчина сказала:

— Добре, паніматко, так буду робити, як ви мене навчили.

От поєднались. Зараз увечері затопила піч, приставила окропу, нагріла трохи, повиливала в корито і борошенця туди всипала й замішала. Стала на порозі, двічі свиснула — як почали злазитись гадюки, ящірки, жаби і всякий звір, та кожне до корита, понаїдались усі та й порозлазились.

І так цілий рік дідова дочка там служила і робила те, що їй хазяйка казала, а як кінчився рік, то та жінка й каже дівчині:

— Ось що, дівчино: оце вже сьогодні тобі рік, як ти в мене; коли хочеш, то й другий будь, а не хочеш, то як хочеш: ти мені добре робила, спасибі тобі, нехай тобі бог помагає на все добре!

Дівчина подякувала хазяйці за хліб, сіль і за все і сказала:

— Хочу додому; спасибі вам, паніматко! Хазяйка каже їй:

— Піди ж, вибери якого хочеш коня й воза.

А сама наготовила їй повнісіньку скриню всякого добра і дала їй, і випроварила у лiс ту дівчину, тоді попрощалася, сама вернулась додому, а дівчина поїхала собі, хвалячи бога.

Ото їде дідова дочка повз ту піч, що вона хутрувала, коли гляне — аж повнісінька піч пирогів. От піч і каже:

— Дівонько-голубонько, на тобі оці пироги за те, що ти мене прибрала — спасибі тобі!

Дівчина подякувала, і тільки що підїхала, а пироги так і пороснули у возик; піч заслонила, а дівчина поїхала далі.

Ото їде та їде, коли дивиться — аж біжить собака і несе намисто добре, товсте та гарне, та ще й шліфоване. Ото тільки що прибігла до

возика, та й каже:

— На тобі, дівонько-голубонько, за те, що ти мені у великій пригоді стала!

Дівчина взяла й подякувала, і поїхала далі, радіючи. От їде — і так їй схотілося пити, що господи! От подумала: «Заїду до тієї кринички, що я чистила, то, може, там нап'юсь». Ото заїхала, дивиться — аж повнісінька криничка води, аж через верх лється, а біля неї стоїть золоте барильце й кухлик. І каже криничка: — Напийсь і собі набери барильце, та й кухлик візьми!

Стала та дівчина пити — аж не вода, а вино, і таке добре, що й зроду такого не пила. Набрала повнісіньке барильце додому, та й кухлика не забула. Поїхала далі.

Коли стоїть яблунька — і така хороша, що не можна й сказати: на ній яблучка срібні та золоті, і рясно-рясно! Ото яблунька й каже:

— Дівонько-голубонько, на тобі ці яблучка за те, що ти мене обчистила, обханючила.

Дівчина сказала: «Спасибі!» та під'їхала під яблуньку, а яблучка так і пороснули у возик.

Ото приїхала та дівчина додому та й гукає:

— Ідїть, тату, забирайте худобу!

От вийшов дід із хати, дивиться — аж дочка його; він зрадів, побіг до неї та й каже:

— Де ж ти, дочко, була?

— Служила, тату,— каже дочка.— Зносьте добро! А добра ж то — повнісінький віз, іще й намисто товсте! Стали зносити — то то гарне, а то ще краще!

Ото побачила баба, що стільки дідова дочка навезла усякої всячини, і напалася на діда:

— Веди та й веди і мою дитину, куди свою водив! Ото як докучила дідові, щодня це кажучи,— сказано, зависть бабу взяла,— то він сказав:

— Нехай убирається, поведу.

Ото попрощались і пішли дід з бабиною дочкою. Зайшли у ліс, дід і каже:

— Іди ти, дочко, а я завернусь додому.

— Добре,— відказала бабина дочка.

І розійшлися: дівчина у ліс пішла, а батько додому. Ото їде бабина дочка великим лісом, коли стоїть яблунька та й каже:

— Дівонько-голубонько, обчисти мене, обханюч мене, то я тобі у великій пригоді стану!

Дівчина відказала:

— Оце чорт не видав, буду руки каляти. Ніколи мені!

От іде бабина дочка далі, коли стоїть криничка, така зарощена, та й каже:

— Дівонько-голубонько, обчисть мене, обханюч мене, я тобі у великій пригоді стану!

— Оце лиха година розносила вас з своїм чистінням! Мені треба йти скоренько,— сказала та дівчина та й пішла далі.

Ото іде повз ту піч, а піч і каже:

— Дівонько-голубонько, обмаж мене, обханюч мене, я тобі у великій пригоді стану!

— Та нехай тебе лиха година маже, не я буду мазатися! — сказала бабина дочка, дуже розсердилась і пішла далі.

Коли біжить собака — така погана, що гидко й глянути, та:

— Дівонько-голубонько, обчисть мене, обханюч мене, я тобі у великій пригоді стану!

Дівчина поглянула та й каже:

— Оце, бісів батько тебе не видав, така погана, а щоб я коло тебе руки каляла... О, щоб ти не діждала! — І пішла бабина дочка далі, лаючи.

Ото зустрічає її та сама жінка, що дідова дочка у неї служила, та й каже:

— Здорова була, дівчино! Дівчина відказала:

— Доброго здоров'я, тіточко!

— Куди ти йдеш? — спиталася жінка. А бабина дочка й каже:

— Та йду, тіточко, щоб де найняться. А жінка каже:

— Наймись у мене, дівчино!

— Добре, тітко, — каже дівчина. — А яке ж у вас діло?

— Та в мене діло невелике, дочко, аби ти зуміла робити,— сказала жінка.

— А чому не зумію,— відказала дівчина.— Ви мені раз розкажете, а вдруге сама знатиму.

— Ось, що, дівчино,— каже жінка,— яка твоя робота: оце тобі казани, рано й вечір нагрій окропи, та не гарячі, щоб тільки тепленькі; вилий у корито, замішай борошном, тоді стань на порозі, двічі свисни,— тільки не бійся, — то до тебе позлазяться всякі звірі, гадини і жаби та наїдяться і порозлазяться, куди якій треба. А що, зумієш так зробити, дівчино?

— Зумію,— відказала дівчина.

Ото поторгувались, а ввечері бабина дочка затопила піч, приставила окропи, а як закипіли казани у ключ, мов грім заgrimів,— бо казани великі були,— тоді дівчина набрала борошна мірку і всипала туди та й замішала не пійло, а лемішку, та й висипала у корито, сама стала на порозі, свиснула двічі... От приїздили гадюки, жаби, ящірки і всякий звір.

Ото кожне до корита — та ухватить та й вивернеться. І так усі чисто попеклись.

Тоді бабина дочка бачить, що всі понаїдалися і повивертались, та й не встають, та пішла до хазяйки та й каже:

— Що це у вас, паніматко, така чудна скотина, що наїлись та полягали, та й не встають?

— Як не встають? — крикнула хазяйка з ляку, та стрімголов на двір...

Побачила, що неживі, ухватила за голову та в крик:

— Ох, боже мій! Що ти наробила? Ти їх попекла! От лаяла і плакала, та нічого не допомоглось. Потім посклала печеню в скриню і замкнула; а як скінчився бабиній дочці рік, то вона ганчірками пригнітила і дала коня шолудивого, воза поламаного, поставила скриню з гадюками печеними і випровадила у ліс.

От поїхала бабина дочка додому та й не знає, що матері везе. Ото їде бабина дочка, радіючи, що в неї буде те, що в дідової дочки є.

Доїздить до тієї кринички, і дуже їй схотілося пити. Дивиться — як на те ж криничка: вода так і летється; вона туди стрімголов кинулась, а криничка закрилась та й каже:

— Е, дівонько-голубонько, не хотіла в пригоді стати — мене причепурити, то не будеш і води пити!

Заплакала дівчина та й поїхала далі.

Ото доїздить до яблуньки, а на ній так рясно яблук, що ніде курці клюнути, та такі гарні — срібні та золоті. От вона каже собі: «Піду, хоч яблучок струшу, матері гостинця повезу». Ото тільки що підійшла, а яблучка — скік угору, аж на вершок, яблунька й каже:

— Е, дівонько-голубонько, не хотіла мене прибрати — не будеш з мене яблучок зривати!

Заплакала бабина дочка та й поїхала далі.

Коли дивиться — аж біжить собака і несе на шиї разок намиста доброго, ще й шліфованого. Кинулась дівчина за тією собакою, щоб відняти намисто, а собака й каже:

— Е, дівонько-голубонько, не хотіла мені у пригоді стати — не будеш від мене намиста брати!

Та й побігла собі. А бабина дочка заплакала та й поїхала додому.

Ото приїхала у двір до батька та й гукає:

— Ідіть, тату, заберіть худобу!

Дід і баба вибігли з хати, дивляться — аж дочка приїхала, дуже обоє зраділи, ухватили її в хату, унесли й скриню. Ото як відчинять, подивляється — аж там самі жаби, гадюки! Вони в крик:

— Дочко, що це таке? — бо й полякались обоє. Тоді бабина дочка стала розказувати, що їй було, а баба з дідом слухають; а як розказала

вона все те, то баба сказала жалуючи:

— Мабуть, твоя така доля, що куди не підеш, то золоті верби ростуть! Сиди лучче дома та не рипайся, бо та добра привезла, а ти гадюк! Іще хвалити бога, що хоч жива прийшла.

Отак вони собі живуть і хліб жують, а я там була, мед-вино пила, по бороді текло, а в роті не було,— коромислом сіно возять, оберемком водуносять,— а хазяїн на всю губу! Дідова дочка пішла заміж, а бабина й досі дівує та гордує.

Золотий птах і морська царівна

Був один цар та мав три сини і золоту яблуньку. Але він рано встає, та й зараз рахує яблука. І хоча рахує він кожного ранку, а вже не стало одного. От старший син каже:

— Татку, ану я буду вартувати, хто то наші яблука обриває.

І виліз на яблуньку та й сидить. Сидить, сидить і задрімав.

Рано виходить цар і рахує. Знов нема одного яблука. Але вже другої ночі каже середульший син:

— Ану, татку, я буду вартувати.

Виліз на яблуньку, сидів-сидів та й задрімав. А вранці цар знов рахує — нема одного яблука.

Але вже третьої ночі каже наймолодший:

— Татку, ану я піду на варту.

А цар каже:

— Іди геть! Коли старші розумні та не достерегли! Але,— каже цар,— зрештою, коли маєш охоту, то іди.

І пішов наймолодший, і виліз на самий верх, сидить, вартує. Десь опівночі дивиться: золотий пташок прилітає та й дзьобає яблучка; коли він хоче його лапнути, а пташок вирвався, лиш одне перце лишилося в руках. А рано цар рахує та й каже:

— Є всі яблука.

Але молодший син каже:

— А дивіться, татку, хто наші яблука обриває: то золотий пташок.

Цар скликав синів до купи та й каже:

— Ідіть у світ, котрий з вас трьох того пташка принесе, то дам свою корону і половину царства.

І зібралися всі три брати, набрали грошей і посідали на коні та й поїхали в дорогу. Але приїхали в такий великий ліс, що аж лячно дивитися. Але найшли три дороги, а старший каже так:

— Тепер розійдемося: я поїду крайньою, а ти, середульший,— їдь середньою, а ти, молодший,— їдь знов другою, крайньою дорогою.

Розділилися та й поїхали.

Молодший їде-їде, і захопила його ніч. Бере він путає коня і пускає пасти, а сам наклав собі вогню, та й сів біля нього. Але вовк приходять

та й каже:

— Молодику, я твого коня буду їсти.

А він каже:

— На тобі мій хліб, і м'ясо, і все, що маю, лиш не їж мого коня.

Але вовк з'їв хліб та й каже:

— Коли я ще такий голодний, я таки мушу твого коня з'їсти.

А молодик каже:

— А я ж що буду робити без коня в дорозі?

Але вовк каже:

— А ти ж куди їдеш?

А молодик розповідає йому все, куди їде. А вовк каже:

— Не журися, ми зараз за годину і будем там.

Вовк, як з'їв коня, каже:

— Ану, сідай на мене!

Господи! Молодик як сів на вовка, що скочить — а все милі, що скочить — а все милі, і за годину приїхали там, де золотий пташок. Аж вовк каже:

— Стій ти тут, на дворі, а я піду і помертвлю їх, і вони не будуть чути.

Пішов вовк до стайні і помертвив вартівників, а потому пішов до покою там, де був пташок золотий, і також помертвив всіх, і виходить на двір та й каже:

— Іди до покою, але не бери птаха в золоту клітку, лиш бери з тією кліткою, що пташок в ній сидить.

Але молодий царевич входить до покою, дивиться, а пташок у простій клітці. Та він бере та й затулює пташка до золотої клітки, а пташок як заверещить, то всі повставали, і побачили його коло пташка та й кажуть:

— А ти як смієш пташка брати?

І напудився молодий панич, і каже:

— В мого тата є золота яблунька, а цей пташок щоночі обриває одне яблучко, і мене мій тато послав, аби я цього пташка приніс.

Але той цар йому каже:

— Іди! Як приведеш мені золотого коня, то дам тобі пташка.

І пішов молодий царевич, але вовк каже:

— А бачиш, я тобі казав, щоб не брав до золотої клітки, але вже пропало,— каже вовк.— Ну, сідай на мене.

Сів, а вовк що скочить — а все милі; і прилетіли до другого царя, там, де золотий коник. Але вовк каже:

— Стій же ти тут, на дворі, а я піду до стайні.

І пішов вовк до стайні, і помертвив всіх фірманів, і виходить надвір та й каже:

— Іди ж тепер до стайні і бери коня, але не бери золоту кульбаку, лиш бери з тою кульбакою, що на коні.

І пішов молодий царевич, дивиться, а то така кульбака золота, що аж очі в себе бере; але він хоче брати кульбаку в руки, а кінь як заірже, а то всі повставали, та й побачили молодого царевича, і повели до царя. А цар його запитує:

— З якої причини ти хотів коня взяти?

А молодий царевич розповів йому все як було. Але цар каже:

— Іди, як приведеш мені ту панну, що на морях в окренті вродилася, і зросла, і ще не була її нога на сухій землі, то дам тобі золотого коня.

Молодий царевич вийшов надвір та й плаче, а вовк каже:

— А бачиш, я тобі казав, аби не брав золоту кульбаку, був би узяв коня, а тепер я тобі не винен.

Потому питає вовк:

— А що ж тобі казав цар?

— А що ж казав, аби йому привести панну, що народилася у морі і ще не була своєю ногою на сухій землі.

А вовк каже:

— Не журися, ми її дістанемо, але іди до міста та накупи хусток червоних, зелених і з усякими квітами.

І пішов молодий царевич в місто, і накупив усякої матерії, і пішли на море, та й виклали склеп, а він порозвішував хустки на дрючках, а то вітер тосить хустками, і далеко-далеко видно. Але вовк молодому паничеві каже:

— Стань собі за склепом і стій, а вона як приїде і буде обзирати речі, а ти лиш забіжи і зараз її побачиш у склепі.

І пішов молодий царевич, дивиться, а то така кульбака золото таке червоне, та й скочила на берег, і прямісінько до склепу зайшла оглянути речі; а він швидко забіг та й уздрів її в склепі.

Потім і вовк прибігає та й каже:

— Знаєш, що ми зробимо, ми як дамо цареві панну, а коня візьмем, то і кінь буде наш, і панна буде наша.

Узяв вовк, замертвив панну, аби не боялася, як буде летіти, молодий царевич висадив панну на вовка та й сам сів. Господи, вовк як скочить, та й за годину стали в царя. Тут вовк збудив панну й каже:

— Іди ж ти з молодим царевичем до покою, а я буду тихо під корчем сидіти у городі. А ти як будеш з царем гуляти, то відійди трохи набік, а я тебе ухвачу і з тобою втечу.

Взяв молодий царевич панну і веде до покою. Цар як забачив панну, то так втішився, якби не знати чим. І зараз же наказав вивести коня із золотою кульбакою і дати молодому царевичу. Взяв царевич коня та й

поїхав потихеньку дорогою. А вовк сидить під корчем, дивиться. От цар виходить з панною та й гуляє собі городом. А то вже добре смеркалося. Лиш панна відійшла трошки вбік, вовк як ухватив її, як скочив і наздогнав царевича за містом. Та й каже:

— Ну, вже маєш панну і коня.

Їдуть вони, їдуть і приїхали вже до того царя, де пташок золотий. А вовк каже:

— Знаєш, що я тобі скажу? Ми зараз пташка візьмем і коня не дамо.

І взяв вовк та й сам перетворився у коня, й каже царевичу:

— Най панна тримає коня, а ти бери та веди мене.

Як привів до царя коника, а цар так зрадів і віддав пташка із золотою кліткою. І взяв молодий царевич пташка, і вийшов за браму, висадив панну на коня, і поїхали додому. А вовк, що побув у стайні, вирвався та й утік. І, наздогнавши царевича, каже:

— Видиш, як я тобі добре зробив, вже маєш панну, і коня, і пташка; тепер візьми і ще купи собі пару коней чудових і бричку, і найми собі фірмана, та й їдь додому, але не забувай за мене в дорозі.

І пішов собі вовк в ліси, а молодий царевич пішов в місто і купив собі пару коней, бричку, і найняв собі фірмана, та й їде додому. Проїхав з кілька верст і заїхав до одного невеликого міста. Дивиться, а його брати ходять по місту такі обідрані і босі, шмаття на них облетіло, такі нужденні, що ледве їх пізнав. І зараз вони з ним повіталися та й кажуть:

— Отож, братчики, насходили світами і попродали коні і одержу, бо вже не мали за що погодуватися, а тепер радимся, як додому приступити.

Але молодший брат каже:

— Ходіть, брати, зі мною.

Пішли до skleпу, він купив їм сорочки, чоботи і одержу, поприбирав їм наново, так, як були. Купив їсти, попоїли вони, а як попоїли, та фірман запряг коні, і їдуть додому.

Але на дорозі обидва старші брати порадилися і кажуть:

— Нам буде встид від тата, що ми старші, та нічого не зорядували, а молодший зорядував, то й дістане від тата корону.

І взяли та й вбили молодшого брата і фірмана, а самі сіли на бричку й поїхали. А на дорозі кажуть вони панні:

— Пам'ятай: як татові розкажеш, що було, тоді і тобі те буде. Але вона забожилася перед ними, що не скаже нікому. А той старший каже:

— Ми лиш додому приїдемо, і я візьму з тобою шлюб.

Їдуть і вже приїхали додому, а цар як забачив пташка і золотого коня, то з радості аж не знав, що собі робити, і зараз на другий день зробив великий бал і розповідав гостям, що його сини винайшли золотого пташка, і коня, і панну з морів, а за молодшого свого сина і не згадує.

А вовк ходив лісом і думав собі: ану, я піду тією дорогою, куди молодий царевич поїхав. І пішов собі вовк, а то була вже ніч. Але вовк дивиться, а то щось чорніє. Прийшов ближче, а то молодий царевич. Вовк і каже:

— Ото ті небожі зрадили брата.

Побіг, приніс живучої води і плюнув йому в зуби. Та й він ожив. А вовк йому каже:

— Отож лишився сирота, але ти не міркуєш, чи ж не мав що коло себе?

— А що ж! Не було ніц, лиш золотий, той, що мені панна дала.

Вовк як зачав землю бурлити, знайшов золотий, і дав молодому царевичу, та й каже:

— Сідай на мене.

Він лиш сів, а вовк як скочить, та й за годину стали дома. Тут вовк каже:

— Іди ж тепер до міста, купи собі скрипочку та грай, а додому не показуйся.

І пішов собі вовк в ліс, а молодий царевич пішов у місто і купив скрипочку. І пішов молодий царевич до корчми, і казав собі дати щось пити, а відтак як заграє в скрипочку, то всі хоч би не раді танцювати, то мусіли, бо ще не чули такої гри. Але корчмар каже:

— Я іду до царя і скажу цареві, аби взяв цього музику грати на весілля.

Пішов до царя і каже:

— Такий же музика, що на цілім світі не знайдеться ліпший.

І зараз наказав цар його закликати. Приходить він до царя, господи, як заграє в палацах, так що аж вікна дзеленькотять. А та панна, що мала іти вже до шлюбів, лиш подивилася на музику і зараз пізнала, що то той, що її взяв із морів, та й каже:

— Прошу вас, пани, послухайте, а я вам скажу байку.— І зачала казати, і каже так:— Був один цар, так мав три сини і мав золоту яблуньку, він все щоранку рахував яблука, і все не ставало одного. І розповіла все так, як було, а напоследку каже вона так:— Як він їхав вже додому, то надибав своїх братів в однім місті, дивиться, а вони такі обдерті, такі босі і нужденні, що аж не можна було дивитися, а молодий царевич купив їм вбрання і все, і пустилися в дорогу. А в дорозі, бо їм було встидно, що молодший винайшов птаха, і зараз вбили його, рідного брата, і затягли в ліс, а самі взяли пташка і золотого коня, заборонили панні, аби не сказала, бо і вона загинула б, і мусила забожитися перед ними, що нікому не скаже,— і поїхали. А цар як забачив золотого пташка, і коня, і панну, то зараз казав зробити бал і повідав гостям, що то його сини привезли з дороги, а за молодшого і не згадав. Та тут вже мало бути в царя весілля,

старший син мав брати шлюб, але не було добрих музиків, аж найшовся такий один, що як заграє, то й не хочеш, а мусиш танцювать,— і зараз обійняла того музику, і поцілувала, і каже:

— Остепер ти мій, а я твоя!

А гості аж здивувалися, а вона каже цареві:

— Татку, це ваш молодший син, то він все винайшов — і золотого пташка, і золотого коня, і мене з морів, бо моя нога не була на сухій землі, відколи я вродилася, аж він мене привабив.

І зараз цар поклав корону на свого молодшого сина і випровадив до шлюбу, а старшим каже так:

— Ідіть собі від мене, аби мої очі не бачили і вуха не чули за вас.

І нагнав у світ, а молодшому дав половину свого царства, і жили собі красно аж до смерті.

Яворова скринька

Українські народні казки

Українська казка: <http://www.kazka.in.ua>
ВГО „ДОЛЯ”: <http://www.dolya.org.ua>